

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BATI AFRİKA BÖLGESİNİN GÜVENLİK
POLİTİKALARI VE SİLAHLANMA SÜRECİ**

MOHAMMED SEKOU SESAY

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ORTA DOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI**

ŞUBAT - 2024

**BATI AFRİKA BÖLGESİNİN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE
SİLAHLANMA SÜRECİ**

MOHAMMED SEKOU SESAY

YÜKSEK LİSANS

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ORTA DOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2024

ETİK BEYAN

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum “**BATI AFRİKA BÖLGESİNİN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE SİLAHLANMA SÜRECİ**” başlıklı tezim; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir. Bu tezdeki bütün bilgiler akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak hazırlanıp, bu kural ve ilkeler gereği, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yapılmış ve kaynak gösterilmiştir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Mohammed Sekou Sesay

20.02.2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bilim Dalı Orta Doğu ve Afrika Programı 2016-2017 öğrencisi tarafından
yazılan Orta Afrika Bölgesinin Enerji Başlıklı tez çalışması 02/02/2017 tarih ve saatinde yapılan tez
savaklama sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile YÜKSEK LİSANS /
KTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

Kabul

Ret

Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):
Prof. Dr. Cem Uzakdeli

☒☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):
Prof. Dr. F. Walid Alen

☒☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):
Doç. Dr. Levent Eski

☒☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☐☐

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☐☐

TEŐEKKÖRLER

Çalışmalarım boyunca hiçbir desteğini esirgemeden hep yanımda olan sevgili aileme ve arkadaşlarıma; fikirlerinden ve insaniyetinden çok şey öğrendiğim değerli hocam Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI'ya sonsuz teşekkür ederim. Son olarak bu tez, babam Sekou M. Sesay ve annem Bendu Kromah'a armağanım olsun.

Mohammed Sekou Sesay

Bursa, 02/02/2024

BATI AFRIKA’NIN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE SİLAHLANMA SÜRECİ

ÖZET

Sömürgecilik döneminden sonra özellikle 1960’lı yılların sonlarında güvenlik sorunlar, Batı Afrika’da sekteye uğramıştır. Bu çalışmada, Batı Afrika'daki güvenlik ve savunmanın temel zorluklarını araştırıp bölgede bulunan on altı devletin yürüttüğü güvenlik politikalarını incelenmesi söz konusu olacaktır. Çalışma, Batı Afrika’nın güvenlik politikalarını belirlenmesinde ekonomik topluluğu olan ama güvenlik örgütü gibi çalışan Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu’nun (ECOWAS) bölgede istikrar ve güvenlik sağlanmasında kararlarını inceleyecektir. Çalışma, ECOWAS'ın ortak güvenlik ve barışı sağlamak için neden bölgesel koalisyon vizyonunu gerçekleştiremediği sorunlarını analiz etmektedir. Araştırma ayrıca fonksiyonel güvenlik politikalarının yokluğunun bölgedeki silahlanma sürecini nasıl etkilediğini inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Barış, Silahlanma, ECOWAS, Batı Afrika, Afrika

THE SECURITY POLICIES AND ARMAMENT PROCESS OF THE WEST AFRICAN REGION

ABSTRACT

After the colonial era, especially in the late 1960s, security challenges faltered in West Africa. This study will explore the main challenges of security and defense in West Africa and examine the security policies of the sixteen states within the region. The study will examine the decisions of the Economic Community of West African States (ECOWAS), which is an economic community but works as a security organization in determining West Africa's security policies, ensuring stability and security in the region. The study also analyzes the reason why ECOWAS has failed to accomplish its vision of a regional coalition for security policies and peace. The research will also examine how the absence of functional security policies has affected the armament process in the region.

Keywords: Security, Peace, Armament, ECOWAS, West Africa, Africa

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLoların LİSTESİ.....	viii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	ix
RESİMLERİN LİSTESİ	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
a. Konusu	3
b. Amaç	3
c. Önem	4
d. Kuramsal Çerçeve	4
e. Varsayımlar	5
i. Kapsam ve Sınırlılıklar	5
f. Veri Toplama Tekniği.....	6
g. Verilerin Analizi.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM	7
2. BATI AFRİKA’NIN JEOSTRATEJİLİĞİ	7
2. 1. Coğrafi ve Tarihsel Bağlamı	7
2. 2 Batı Afrika’nın Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Önemi.....	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
3. BATI AFRİKA’NIN GÜVENLİK ANLAYIŞI VE SORUNSALLIĞI	25
3. 1 Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.....	25

3.1.1 Realist Güvenlik Yaklaşımı	25
3. 1. 2 Liberal Güvenlik Yaklaşımı.....	28
3.1.3 Marksist Güvenlik Yaklaşımı	32
3. 2 Soğuk Savaşı Sonrasında Değişen Güvenlik Anlayışı	34
3. 3. Bölgesel Güvenlik Anlayışı ve Batı Afrika'nın Güvenlik Sorunları.....	39
3. 3. 1 İnsan Ticareti	41
3. 3. 2 Uyuşturucu Kaçakçılığı	46
3. 3. 3 Terörizm.....	51
3. 3. 4 Deniz Korsanlığı	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
4. BATI AFRİKA GÜVENLİĞİNDE KÜÇÜK VE HAFİF SİLAHLANMA (SALW) SORUNU VE ECOWAS'IN POLİTİKALARI (GİRİŞİMLERİ)	64
4. 1 Batı Afrika'nın Bölgesel Omurgası: ECOWAS.....	65
4. 1. 1 Kolektif Güvenlik Mekanizmasının Başlangıcı.....	67
4. 1. 2 Savunma ve Çatışma Yönetiminde Tartışmalı Barış Girişimi (Politikaları)	69
4. 1. 3 Çatışan Anglofon ve Frankofon Güvenlik Anlayışları	74
4. 1. 4 Batı Afrika Ülkelerinin Barışa Bağlılığı ve Güvenlik Politikalarının Yeniden Tanımlanması	77
4. 2. Batı Afrika'da Küçük ve Hafif Silahların Yayılması ve Sorunsallığı.....	82
4. 3. Batı Afrika'da Küçük ve Hafif Silahların Talebi ve Arzı	87
4. 4. Küçük ve Hafif Silahların Batı Afrika'da Oluşturduğu Önemli Etkiler	89
4. 5. ECOWAS'ın Hafif ve Küçük Silahların İthalat, İhracat ve İmalatına İlişkin Moratoryumu.....	93
4. 6. Moratoryumdan Sözleşmeye: Hafif ve Küçük Silahların İthalat, İhracat ve İmalatına İlişkin ECOWAS'ın Çatısında İmzalanan Bölgesel Sözleşme	95
4. 7. Uygulamadaki Zorluklar	101
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	104

KAYNAKLAR	106
-----------------	-----

TABLÖLARIN LİSTESİ

Tablo 1. Afrika'daki maden rezervlerin dünya rezervlerine kıyaslanması.	18
Tablo 2. Batı Afrika'daki Yeraltı Kaynakların Dağılımı	20
Tablo 3. 2010'dan 2021'e kadar dünya çapında gemilere yönelik korsan saldırılarının sayısı.	60

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita 1 Afrika'nın Fiziki Haritası.....	8
Harita 2. Plaka tektoniği	10
Harita 3. Batı Afrika'nın Siyasi Haritası	12
Harita 4. Atlantik Köle Ticareti	16
Harita 5 Afrika'ya giren ve çıkan ana kokain kaçakçılığı rotaları ve Afrika'da önemli kokain ele geçirme vakaları	49

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 1. Liberya güvenlik güçleri tarafından Ocak 2023'te ele geçirilen kaçak silahlar.....	86
---	----

KISALTMALAR

AAFC	Müttefik Silahlı Kuvvetleri (Allied Armed Force of the Community)
AB	Avrupa Birliği (European Union)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri (United State of America)
AFRICOM	Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı (The United States Africa Command)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-operation in Europe)
AL	Arap Birliği (Arap League)
ANAD	Savunma Konularında Saldırmazlık ve Yardımlaşma Anlaşması (Accord de Non-Aggressin et d'Assistance en Matière de Défense)
AQIM	İslami Mağrip El Kaidesi (Al-Qa'ida in the Lands of the Islamic Maghreb)
ASEAN	Güney Doğu Asya Ülkeleri (Association of Southeast Asian Nations)
AU	Afrika Birliği (African Union)
BM	Birleşmiş Milletler (United Nations)
BRIC	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (Brazil, India, China and South Africa)
ECCS	Orta Afrika Devletleri Topluluğu (Economic Community of Central African States)
ECOMOG	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu (Economic Community of West African States Monitoring Group)
ECOSAP	ECOWAS Küçük Silahlar Programı (ECOWAS Small Arms Program)
ECOWAS	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States)
ECPF	ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi (ECPF ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi)
GGC	Gine Körfezi Komisyonu (Gulf of Guinea Commission)
GIA	Silahlı İslami Grup (Armed Islamic Group)
GIABA	Batı Afrika'da Kara Para Aklamaya Karşı Hükümetler Arası Eylem Grubu (The Inter-Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa)
IANSA	Küçük Silahlar Uluslararası Eylem Ağı (International Action Network on Small Arms)
IEP	Ekonomik ve Barış Enstitüsü (Economic and Peace Institution)
IMB	Uluslararası Denizcilik Bürosu (International Maritime Bureau)
IRA	İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army)
ISGS	Büyük Sahra İslami Devleti (The Islamic State in the Greater Sahara)
ISWAP	İslam Devleti Batı Afrika Eyaleti (Islamic State – West Africa Province)

İŞİD Irak Şam İslam Devleti (Islamic State of Iraq and the Levant)

MAOC-N Denizcilik Analiz ve Operasyon Merkezi (Maritime Analysis and Operations Centre)

MRU Mano Nehri Birliği (Mano River Union)

MUJAO Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (Movement for Oneness and Jihad in West Africa)

NAFTA Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)

NATCOM Ulusal Komisyonları (National Communications Authority)

NATO Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

NEPAD Afrika Kalkınması İçin Ortaklık (New Partnership for Africa's Development)

NMG Tarafsız İzleme Grubu (Objective Observer Group)

PCAED Güvenlik ve Kalkınma için Koordinasyon ve Yardım Programı (Programme for Coordination and Assistance for Security and Development)

RUF Devrimci Birleşik Cephe (Revolutionary United Front)

SADC Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (South Africa Development Community)

SALW Küçük ve Hafif Silahlar (Small Arms and Light Weapon)

STK Sivil Toplum Kuruluşları (Non-governmental Organization)

UNAMSIL Sierra Leone'deki Birleşmiş Milletler Misyonu (United Nations Mission in Sierra Leone)

UNDP Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)

UNICEF Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

UNODC Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime)

UNOMIL Birleşmiş Milletler Liberya Gözlemci Misyonu (United Nations Mission in Liberia)

WAANSA Batı Afrika Küçük Silahlar Eylem Ağı (West African Action Network on Small Arms)

1. GİRİŞ

Tarih boyunca büyük devletler, ekonomilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için hammadde ve zorunlu insan gücüne (özellikle köle ticareti) ihtiyaç duymuşlar. Afrika, büyük devletlerin jeopolitik ve jeostratejik uluslararası oyun masasında maruz kalsa da uluslararası politikada kilit bir bölgedir. Jeopolitik, devletlerin kendi sınırları içindeki ve uluslararası arenadaki politik tutumlarını, coğrafi faktörler aracılığıyla anlamak, açıklamak ve geleceği tahmin etmek üzerine odaklanan bir disiplindir. Kısacası coğrafi özelliklerini temel alarak politik güce ve güç dağılımına odaklanan bir disiplindir.¹ Bu bağlamda Afrika kıtasına baktığımızda, kıtanın yayıldığı alana ve dünyada bulunduğu konumla beraber hız kazanan deniz ticaretinde önemli bir uğrak noktası olması küresel ölçekteki Afrika'nın jeopolitik önemini anlayabiliriz. Kıtanın doğu ile batı arasında merkezi bir noktada olup doğu ile batı arasındaki üstünlük ve rekabet mücadelesi için önemli bir strateji geliştirme alanı olarak görülmektedir. Avrupa, ABD, ve ortaya çıkan yeni güçlerin (Rusya, Türkiye, Hindistan, BRIC, Brezilya) nüfuz oluşturmak ve ısrarcı varlıklarını sürdürmek için devamlı olarak Afrika kıtasında çekişmede olmaları kıtanın uluslararası siyasetindeki önemini artırmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmamızın konusu olan Batı Afrika'nın güvenlik politikaları, hem Afrika'nın hem de dünya güçlerin uluslararası güvenlik politikasının karar verme sürecinde önemli bir role sahiptir. Batı Afrika'daki devletleri karşılaştırsak homojen bir ortak tarihi paylaşmış olsa da bu alt bölgedeki on altı devlet; politik, ekonomik ve tarihsel geçmişinden daha ziyade "çeşitliliğin" kaynaştığı bir bölgedir.² Dünya güçlerin jeopolitik ve jeostratejik açısından önemli bir konumunda bulunan bu alt bölge, dünyanın en önemli uyuşturucu kaçakçılığı merkezlerinden biri olup silah kaçakçılığı, yasadışı petrol ikmali için uygunluğu, insan ticareti için çok cazip olmasıyla birlikte teröristlerin işbirliği için en çok kullanılan merkezlerinden biridir. Batı Afrika'nın şu anki güvenlik koşulları Batı'nın ekonomik ve güvenlik zaafı

¹ <https://mstfsarky.medium.com/jeopolitik-kavram%C4%B1-jeopoliti%C4%9Fin-%C3%B6nemi-ve-jeopolitik-kriterler-6ffa445777b1> Erişim Tarihi: 15.12.2022

² Dunn, J., West African States: Failure and Promise. In J. Dunn, African Studies Series (Vol. 23). New York: Cambridge University Press, 2008.

açısından uluslararası barış ve güvenliği için gerçek bir stratejik tehlike potansiyeli taşımaktadır.³

Güvenlik karamı, ister bireysel isterse de ulusal ya da ulus-ötesi olsun uluslararası ilişkilerde farklı yaklaşımlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak Barry Buzan'ın yaklaşımı çalışmamızın konusu olan Batı Afrika'nın güvenlik politikaları çok anlam taşır. Buzan'a göre "...bireylerin güvenliği bir şekilde devlete bağlı olursa devlet ve toplumun tek bir parça haline geldiğini düşünür. Güvensizlikleri de bu şekildedir."⁴ Buna göre devletlerin güvenlik dinamiklerine baktığımızda doğaları gereği ilişkisel olup güvenlik meseleleri birbirlerinden bağımsız kalmaz.⁵ Devletler bazı durumlarda bulundukları bölgeye göre zaman zaman tehdit anlayışları ve güvenlik ilişkileri farklılık gösterebilir. Ancak bazı durumlarda aynı tarihsel geçmişine sahip olan devletlerin güvenlik anlayışları gerçekte birbirinden ayrı düşünilemeyecek kadar iç içe geçmiş bir devletler grubunun temel güvenlik endişeleri söz konusu olduğunda bölgesel güvenlik kavramsallaştırması önem taşır. Batı Afrika'da bulunan devletlerin temel güvenlik sorunsallığı son zamanlarda bu tabloyu sergilemektedir. Bu alt bölgenin güvenlik politikaları artık bölgesel güvenlik temelinde çalışan ECOWAS'ın odak noktası olmuştur. 1990'ların başından bu yana olan şiddet ve çatışmalar, alt bölgede çok kişinin ölümü, yaralanması, sakat kalmasına ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden oldu. Ölüm ve yaralanma oranları, ECOWAS'ın temel hedeflerinde tasarlandığı gibi işbirliği ve kalkınma yerine güvensizlik, şiddet ve yıkımla ilgilenen bir örgüt haline getirdi.

Batı Afrikalı olarak bu konuyla ilgili bir tez yazmak benim için çok önemli olacaktır. Bölgede güvenlik sorunları gittikçe sekteye uğramaktadır. Batı Afrika'daki ülke vatandaşlar yarın darbe, çatışma, kaçırılma, terör saldırı, vb. olaylar olacak mı tedirginliğiyle uymaktalar. Hatırlatmamız gerekirse bu tez Batı Afrika'daki güvenlik politikaları, bölgedeki silahlanma sürecini nasıl etkilediğini analizini yapmaya yöneliktir. Tezin teorisi, bölgedeki devletlerarasında barış ve istikrarı sağlamak için

³ Dieye, P. B., West Africa's Efforts to Build Regional Security: An analysis of Past ECOWAS Interventions to Determine What is Needed to Increase its Peacekeeping Capabilities (Yüksek Lisans Tezi), Fort Leavenworth, Kansas. 2011, s. 141 <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA524316.pdf> Erişim Tarihi: 15.12.2022

⁴ Buzan, B. People, States, and Fear. The National Security Problem in International Relations, Brighton: Wheatsheaf Books, 1983, s. 21.

⁵ Buzan, B., & Weaver, O., Regions and Powers. New York: Cambridge University Press, 2003.

entegre güvenlik politikalarının yokluğunun neticesinde küçük ve hafif silahların yaygınlaşması, Liberya, Sierra Leone, Gine Bissau ve Fildişi Sahili gibi ülkelerdeki silahlı çatışmalar sırasında açıkça görüldüğü gibi, bölgede barış ve güvenlik için büyük bir tehdit oluşturduğunu iddia etmektedir. Buradan hareketle bu tez, bölgedeki mevcut güvenlik politikaları sorgulayıp ortadaki boşlukları (sorunları) bilimsel olarak hem siyasi hem de hukuki çerçevede ele alınması gerektiğini farkındalığı yaratacaktır.

a. Konusu

Sömürgecilik döneminden sonra özellikle 1960'lı yılların sonlarında güvenlik sorunları sekteye uğramıştır. Bu çalışmada, Batı Afrika'daki güvenlik ve savunmanın temel zorluklarını araştırıp bölgede bulunan on altı devletin yürüttüğü güvenlik politikalarını incelenmesi söz konusu olacaktır. Çalışma, Batı Afrika'nın güvenlik politikalarını belirlenmesinde ekonomik topluluğu olan ama güvenlik örgütü gibi çalışan Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) bölgede istikrar ve güvenlik sağlanmasında kararlarını inceleyecektir. ECOWAS'ın ortak güvenlik ve barış için bölgesel koalisyon vizyonunu gerçekleştirememesi sorununu analiz etmektedir. Araştırma ayrıca fonksiyonel güvenlik politikalarının yokluğunun bölgedeki silahlanma sürecini nasıl etkilediğini inceleyecektir.

b. Amaç

Bu tezin asıl amacı bilimsel olarak Batı Afrika'daki devletlerinin güvenlik sorunlarına karşı olan politikalarını belirlerken hangi unsurlara göre belirlediklerini araştırmasını amaçlamaktadır. Ayrıca bölgede bir ekonomik topluluğu olan ECOWAS neden güvenlik örgütü rolünü üstlendiğini ve bölgede güvenlik/savunma alanlarında neden bütünleşme sağlayabilecek bir örgütün olmamasını sorgulanacaktır. Bu tez, aynı bölgedeki ülkelerin güvenlik politikaları ile silahlanma süreci arasında bir bağ oluşturarak Batı Afrika bölgesine giren silahların hangi kaynaklardan geldiğini ve neden yanlış gruplara ulaştığına cevap bulmaya çalışmaktadır. Ayrıca, Batı Afrika'daki Küçük ve Hafif Silahlar için geliştiren projelerin operasyonlu bağlamını tanımlamak ve bölgede var olan belirli gerçeklik, eğilim ve çelişkilerin anlaşılma amacını taşımaktadır.

c. Önem

Öncelikle bir Batı Afrikalı olarak bu konuyla ilgili bir tez yazmak benim için çok önemli olacaktır. Bölgede güvenlik sorunları gittikçe sekteye uğramaktadır. Batı Afrika'daki ülke vatandaşlar yarın darbe, çatışma, kaçırılma, terör saldırı, vb. olaylar olacak tedirginliğiyle uymaktalar. Hatırlamamız gerekirse bu tez Batı Afrika'daki güvenlik politikaları, bölgedeki silahlanma sürecini nasıl etkilediğini analizini yapmaya yöneliktir. Tezin teorisi, bölgedeki devletlerarasında barış ve istikrarı sağlamak için entegre güvenlik politikalarının yokluğunun neticesinde küçük ve hafif silahların yaygınlaşması, Liberya, Sierra Leone, Gine Bissau ve Fildişi Sahili gibi ülkelerdeki silahlı çatışmalar sırasında açıkça görüldüğü gibi, bölgede barış ve güvenlik için büyük bir tehdit oluşturduğunu iddia etmektedir. Buradan hareketle bu tez, bölgedeki güvenlik politikalarını sorgulayıp ortadaki boşlukları (sorunları) bilimsel olarak hem siyasi hem de hukuki çerçevede ele alınması gerektiği farkındalığı yaratacaktır.

d. Kuramsal Çerçeve

Çalışma, bilimsel olarak bir yandan bölgedeki hükümetlere eleştirel gözle bakıp Batı Afrika'da daha etkili olan ECOWAS'ın bir güvenlik örgütü olmadığını diğer yandan bölgede bir güvenlik örgütü oluşturulması gerektiğini vurgulamaya odaklıdır. Batı Afrika'daki kontrolsüz silahlanma süreci, bölgenin istikrarını bozduğunu söz konusudur. Hâlbuki diğer bölgelerde olduğu gibi etkin güvenlik politikalarla yaşanan güvenlik sorunlarını en minimum seviyeye indirilebilir. Bu çerçevede çalışmamızdaki amacımıza ulaşmak için:

- Batı Afrika'daki güvenlik meselelerinin boyutları nelerdir?
- Bölge nasıl bir güvenlik anlayışına sahiptir?
- Bölgedeki karar verme süreçlerinin etkileyen faktörler nelerdir?
- Bölgede etkin güvenlik politikalarını engelleyen faktörler nelerdir?
- Bölgedeki karar veren aktörler kimlerdir/nelerdir?

- ECOWAS'ın çatısı altında alınan zayıf ya da yetersiz güvenlik politikalarının bölgedeki silahlanma sürecini nasıl etkilediğini?
- Hafif ve Küçük silahların yayılma nedenleri?
- Dış güçlerin etki boyutları nelerdir? Gibi bilimsel sorulara önem vereceğiz.

e. Varsayımlar

Batı Afrika'daki kontrolsüz silahlanma süreci, bölgedeki barış ve istikrarı etkileyen ana faktörlerdendir. Özellikle Hafif ve Küçük Silahların yayılması. Bu bağlamda; sürecin kontrol altına alınması ve Batı Afrika'da barış ve istikrarı korunması, bölgedeki ülkelerin bütünleşmiş stratejik anlayışıyla sorunlarla başa çıkabilecek daha etkin güvenlik politikalara bağlı olduğunu düşünüyoruz. Liberya, Sierra Leone, Fildişi Sahili ve Gine Bissau'daki deneyimleri; bölgedeki güvenlik sorunlarını etkin bir şekilde yönetmek için ECOWAS'ın güvenlik politikalarının yeniden tanımlanması gerektiğini göstermektedir. Bu bölgede yaşanan güvenlik krizlerinin uzun sürmesi, alınması gereken güvenlik politikalarına önem verilmemesi ve bölgede bulunan çıkar farklılığından kaynakladığını da belirtmemiz gerekmektedir. Sömürgecilik döneminden sonra bölgede ortaya çıkan Frankofon ve Anglofon yaklaşımlar arasındaki çekişen güvenlik reformu vizyonu, etkin güvenlik sisteminin kurulmasında en büyük sorunu teşkil etmektedir. Çalışma, bu varsayımların çerçevesinde ilerleyeceğini hatırlatmamızda fayda vardır.

i. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, yukarıda belirttiğimiz gibi Batı Afrika bölgesinde yaşanmakta olan güvenlik sorunlarına karşı geliştirilen güvenlik politikalarını ele alırken bu çerçevede bölgedeki yasadışı silahlanma sürecinin yarattığı etkiyi de kapsayacaktır. Batı Afrika'da yaşanmakta olan güvenlik krizleri ve silahlanma sürecinin oluşturduğu sorunlara karşı geliştirmekte olan güvenlik politikaları, ECOWAS'ın çatısı altında olup yeni bir olgu değildir. Dolayısıyla, çalışmamız Batı Afrika'da ECOWAS'ın çatısı altında güvenlik politikalarının ivme kazandığı 1978 yılından başlayarak günümüze

kadar olan süreci kapsayacaktır. Bu tez, konuyu incelerken silahlanma sürecin çerçevesinde Hafif ve Küçük Silahların yayılma sürecine yoğunlaşacaktır.

f. Veri Toplama Tekniği

Araştırmamızın bütün bölümleri, genellikle nitel araştırma yaklaşımın çerçevesinde ilerleyecektir. Tez, bu doğrultuda literatür taramasının sonucunda konuyla ilgili yazılan kitap, makale, dergi, yayınlanan haber, siyasi olay ve sivil topluluklarının görüşlerinden yararlanarak yazılacaktır. Ayrıca güvenlik konusu içeren ve Batı Afrika'ya yönelik imzalanan uluslararası sözleşme ve protokollerden de faydalanacaktır.

g. Verilerin Analizi

Veri toplamadan sonra çalışmamızın bilimsel özelliğine yakışacak bir şekilde ilk olarak birincil ve ikincil kaynaklarımızı belirtmemiz söz konusu olacaktır. Ardından ana değişkenlerimize göre belirli bölümlere dağıtarak çalışmamızın sonucuna varacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. BATI AFRİKA’NIN JEOSTRATEJİLİĞİ

2. 1. Coğrafi ve Tarihsel Bağlamı

İnsanlık tarihindeki boşlukları doldurmamız için çok önemli bulgulara ev sahipliği yapan Afrika kıtasının özellikle Sahra altı Afrika-Avrupaların gelişinden önceki tarihi bilgilere ulaşmamız neredeyse zor görülmektedir. Nedeniyse Afrika tarihinin ihmal edildiği, çok sayıda Afrika geleneğinin ve eserinin yok edildiği göstermekte. Ayrıca, sömürgeciler tarafından Afrika kültürleri ve kurumları hakkındaki yerleştirilen yanlış bilgiler. Aynı zamanda Sahra altı Afrika'nın hakkında on altıncı yüzyıla kadar ve ondan çok sonrasına kadar da büyük bir kısmı boyunca yazılı bir tarihin olmamasının bir sonucu olarak da düşünebiliriz.⁶ Afrika kıtası insanlık tarihinde coğrafi ve kültürel çeşitliliği barındırma konusunda önemli bir röle sahiptir. Ancak hem siyasi hem coğrafi hem de kültürel bağlamında dış mücadelelerin (sömürgecilik, emperyalizm ve Soğuk Savaş'ın neticesinde yenilen jeopolitik ortamı vb.) oluşturduğu etki, kıta hakkında önyargılı bir perspektif oluşturup olumsuz imge sergilemiştir.

Afrika kıtası genellikle iki ana bölgeden oluşmaktadır: Sahra'nın güney sınırlarından Ümit Burnu'na kadar uzanan bölge (Sahra altı Afrika) ve İslam kültürünün hakim olduğu Ortadoğu ve Arap Yarımadası'ndaki bölge, Akdeniz'in batı kıyısından Sahra Çölüne kadar olan bölge (Kuzey Afrika). Şekil 1'de olduğu gibi. Büyük çöl, neredeyse iki bölge arasında zorlu bir engel oluşturmakta ancak dönemki İslam'ın etkileri, Avrupalıların Batı Afrika'ya gelişinden yüzyıllar önce Sahra'yı geçti.⁷

⁶ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., Geography, Realms, Regions and Concepts (16th ed.). Wiley, 2014 s.285

⁷Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e.

Harita 1 Afrika'nın Fiziki Haritası⁸

Afrika kıtası insani-coğrafi olarak iki bölgeye bölünebilir ancak bu kıtanın kara kütlesi bölünemez. Sahra altı Afrika ya da çalışmamızın odak noktası olan Batı Afrika'nın coğrafyası veya tarihinden bahsetmeden önce bütün kıtanın benzersiz fiziki coğrafyasından bahsedilmesi önemlidir. Afrika, gezegenin kara yarıküresinin merkezinde olup dikkat çekici bir özellik sergilemektedir. Gezegenimizde başka hiçbir kara kütlesi, Afrika kadar ekvatorun kuzeyine ve güneyine kadar dik olacak şekilde yerleşmemiştir. Bu konumlanma, kıtanın iklimlerini, topraklarını, bitki örtüsünü,

⁸ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e., s. 306

tarımsal potansiyelinin ve insan nüfusunun dağılımını etkilemektedir.⁹ Afrika kıtasının diğer benzersiz özelliklerinden olan rift ve nehirleri kıtanın coğrafi yapısına ayrı bir önem katmaktadır.

Afrika büyük göller kümesine sahip olan iki kıtadan biri olup gölleri yer kabuğundaki güçlü tektonik olaylardan kaynaklanan tek kıtadır. Kıtada bulunan göller, Viktorya Şelalesi haricinde rift vadileri ismi verilen derin hendeklerde uzanmaktadır. Bu rift vadiler yer kabuğundaki büyük paralel kırıklar veya fayların ortaya çıkmasından oluşmaktadır. Afrika'nın nehirleri de dünyada sıra dışı bir çekiciliği taşımaktadır. Üst sıraları genellikle karaya doğru akar ve baktığımızda sonunda aktıkları kıyıyla bağlantılıdır. Nil ve Nijer gibi kıtada bulunan bazı nehirlerin iç ve kıyı kesim deltaları bulunmaktadır. Plato kıtası olarak tanımlanan Afrika, bazı sınırlı kıyı ovaların dışında bütün kıtanın ortalama yüksekliği 300 metrenin üzerinde ve kıtanın tam yarısı 800 metre üzerindedir.¹⁰ Plato kıtası olan Afrika'nın sahip olduğu zengin hammadde; Viktorya Şelalesi; Nil, Nijer, Volta, Senegal ve Orange gibi nehir sistemleri; vb. gibi doğal kaynak oluşumu kıtanın demografi yapısını ve ekonomik kalkınmasını anlamamızda çok önemli bir rol oynamaktadır.

Afrika kıtasının sahip olduğu bu benzersiz/çekici coğrafi yapısını daha iyi anlayabilmemiz için coğrafyacı Alfred Wegener'in kıta **kayma teorisi** ve **Plaka tektoniği** yaklaşımlarına bakmamızda fayda vardır. Alfred Wegener'e göre 200 milyon yıl önce (jeolojik zamanı) tüm kıtaların **Plaka (Pangaea)** adı verilen dev bir kara kütlesi halinde toplanmış şeklindeydi. Afrika da **Plaka'nın** tektonik güçler parçalanması neticesinde günümüzdeki halini almıştır. Şekil 2'de olduğu gibidir.¹¹

⁹ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e., s. 282

¹⁰ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e, s. 284

¹¹ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e., 285

tarafından esen kuru ve tozlu rüzgardır. Bu hava durumu her yıl, Aralık'tan Mart'a kadar Batı Afrika'da ülkelerde esen çöl tozu görünebilir.¹³ Harmattan havası bölgede cilt kuruluğu, soğuk algınlığı, öksürük, nezle, astım, bronşit ve zatürre gibi hastalıkların yayılmasına neden olabilmektedir.¹⁴ Harmattan mevsiminde sıklıkla görülen daha önemli bir sağlık sorunlarından biriye epidemologların tarafından adlandırılan “**menenjit**”tir. Sahra Altı Afrika nüfusunun (yaklaşık 450 milyon) büyük kısmının yaşadığı “**Menenjit Kuşağı**”nda yaygın olup geçmişteki salgınlarda on binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. 2016'da Nijer'de yapılan bir araştırmaya göre Harmattan havadaki toz ile yüksek sıcaklık ve bakteriyel menenjit salgınları arasında bir bağlantı olduğunu ispatlandı. Liverpool Üniversitesi'nden bazı araştırmacı veya yazarlara göre Batı Afrika'nın Sahel bölgesi, dünyanın en fazla bakteriyel menenjit salgınlara sahip olduğunu belirtmekte.¹⁵

Batı Afrika bölgesi, geleneksel olarak batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde Gine Körfezi ve kuzeyinde Sahra Çölü veya Sahel geçiş bölgesiyle sınırlıdır. Batı Afrika'da, Birleşmiş Milletler coğrafi bölge sınıflandırılmasına göre Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Sao Tome ve Principe, ve Togo olmak üzere on altı ülke bulunmaktadır.

¹³ <https://thepoint.gm/africa/gambia/editorial/a-look-at-the-harmattan-winds-of-west-africa> Erişim Tarihi: 23.01.2023

¹⁴ <https://www.thisdaylive.com/index.php/2017/12/23/illnesses-that-arise-during-the-harmattan-season/#:~:text=Harmattan%20period%20usually%20comes%20with,%2C%20asthma%2C%20bronchitis%20and%20pneumonia>. Erişim Tarihi: 23.01.2023

¹⁵ <https://africatimes.com/2018/12/06/here-come-the-harmattan-winds-of-west-africa/> Erişim Tarihi: 26.01.2023

Harita 3 Batı Afrika'nın Siyasi Haritası <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/west-africa-map.htm> Erişim Tarihi: 26.01.2023

Bu ülkeler, başlıca elmas, altın, demir cevheri, ham petrol, alüminyum, uranyum, boksit, manganez, tene ve columbite olmak üzere çok sayıda değerli madenlere sahiptir. Sierra Leone, Liberya ve Fildişi Sahili elmas bakımından zengin olarak tanımlanırken Gana ve Nijerya sırasıyla altın ve ham petrol ile tanınır. Gine, Gine Bissau, Sierra Leone ve Liberya gibi ülkelerde boksit ve demir önemli katkılarda bulunmaktadır. Mali, Senegal, Togo ve Gine Bissau'da fosfat bakımından zengin ülkelerdir. 1960'lı yıllarından beri ham petrol üreten Nijerya'nın yanı sıra; Liberya, Fildişi, Gana ve Sierra Leone'de yakın zamanlarda petrolün keşfedilmesi bölgenin önemini ve ekonomisini geliştiriyor.¹⁶ Bölge diğer yandan pamuk, yerfıstığı, karite

¹⁶ Jalloh, Mohammed, "Natural Resources Endowment and Economic Growth: The West African Experience", Journal of Natural Resources and Development 2013; 03: ss. 66-84

yağı ve kakao gibi dünya çapında çok ihtiyaç duyulan tarımsal ürünler bakımından zenginlik göstermektedir. Bu jeostratejik konumu ve hammadde zenginliğiyle çok çekici olan Batı Afrika bölgesi, zaman zaman dış aktörlerin sömürgecilik, yayılma ve mücadele politikaları için onlara halen açık birer davetiye sinyali vermiştir.

Bu açık davetiye zamanında sadece Avrupalıların dikkatini çekmemiştir. Tarihi belgelere baktığımızda Avrupalılardan önce de Batı Afrikalılarla Araplar arasında eskiye dayanan köklü bir ticari ilişkisi vardır. Arap tüccarlardan verilen mallar karşılığında Batı Afrikalılar tarafından altın, bakır ve köle verildiğini düşünülmektedir. Müslümanlar ticaret konusunda yalnızca Kuzey Afrika değil de özellikle birçok Afrika bölgesiyle bağımlıydı. Afrika pazarlarının o dönemlerdeki İslam dünyasının dış ticaretinin neredeyse en karlı kolunu olması bağımlılığın birkaç nedenlerini oldu. Bu uzun mesafeli ticaret, Afrika'nın iç bölgelerine yapılan ticareti canlandırmaya da çok yardımcı oldu. Müslümanların Sijilmasa (Fas'ta) ve Awdaghost gibi batı antrepolarına daha erken ulaşmaları Sahra Altı Afrika'nın doğu ve batı kıyılarının birbirlerine bağlanmasına çok önemli bir rol oynadı. Dolayısıyla Batı Afrika'nın, doğu sahiline ticari olarak entegre olmadığını ve ancak 1492'den sonra Avrupalılar tarafından canlandırıldığını varsaymak yanlış olacaktır.¹⁷ Ancak Müslümanlar önce bölge içi ticareti, Atlantik Okyanus'un eski imparatorluklar (Gana, Mali ve Songhay) tarafından yüzyıllar boyunca geliştirdiler. Sudan'a, savana bölgelerine ve iklimden dolayı (baharat, kola cevizi, karite yağı, postlar, misk yağı, vb.) malları üretemeyen dışa kapalı bölgelere de tuz satmakla meşgul oldular.¹⁸

Ticari ilişkisiyle kurulan bağ, Müslümanlar için Batı Afrika'nın İslamlaştırılmasını ve kültürlerini yerleştirilmesini kolaylaştırdı. İslamiyet'in Batı Afrika'da yakılması 8. yüzyıla dayanırken bölgede en çok yayıldığı bugünkü modern ülkelerde (Senegal, Gambiya, Gine, Mali, Bokina Faso, Nijerya ve Nijer) karmaşık ve kademeli bir şekilde yayıldı. Ancak bölgedeki İslamiyet'in varlığı ticaretle beraber Kuzey Afrikalılarla kurulan bağlantı olduğu açıktır. İslam'ın Akdeniz'e varlığından önce Akdeniz sakinleriyle Batı Afrikalılar arasındaki ticari ilişkiler çok eskilere dayanmaktadır. Ancak Kuzey Afrikalılar Sahra-Ötesi Ticarete çok yoğunluk vererek

¹⁷ Hobson, J. N., "Islamic Commerce and Finance in the Rise of the West", The Role of the Arab-Islamic World in the Rise of the West Implications for Contemporary Trans-Cultural Relations, New York: Palgrave MacMillan, 2012, ss.84-115.

¹⁸ Levtzion, N., "The Early States of the Western Sudan to 1500", The History of West Africa, New York: Cambridge University Press, 1972, ss. 120-157.

İslam'ın Batı Afrika'ya tanıtılmasına ve yayılmasına önemli bir rol oynadılar. Sijilmasa'dan Awdaghust'a ve Ghadames'ten Gao'ya kadar gibi birkaç önemli ticaret yollar Sahra Altı Afrika ile Akdeniz'in Orta Doğu'suna bağladı.¹⁹

Akdeniz'deki Müslüman-Hristiyan çatışmaların neticesinde de olan Avrupalıların denizaşırı yolculukları; Portekizlilerin Hindistan'a ulaşmasıyla beraber doğal ürünlere ve dönemin en önemlisi olan baharatlara doğrudan erişim sağlamaları hem Araplara olan bağımlılıklarını azalttı hem de Müslümanlarla Sahra Altı Afrikalılar arasında devam eden ticari ilişkilerini etkiledi. 1413'ten beri Fas'ın Batı Sahra kıyılarında yelken açan Portekizliler,²⁰ 1415'te hem Fas hem de bugünümüzde bir İspanyol şehri olan Ceuta'yı ele geçirdiler.²¹ Portekizliler, 1413-1440 tarihleri arasında özellikle Fas kıyılarında bulunan Arzila, Mogador (şimdi Essaouira) Tanca ve Safi gibi birkaç yerde müstahkem bir şekilde yerleştiler. Bu gelişmelerle beraber 1442'de Batı Afrika'daki Senegal nehrine ulaştılar.²² Başlangıçta altın, fildişi, baharat; Ümit Burnu çevresindeki pazara ulaşma arzusu ile başlayan yolculuk daha sonra yerleşme ile devam etti. Hatta 1450'de Sahra Altı Afrika'da yalnızca Hristiyanlara özgü hak tanıldığını belirten Papalık Bildirgesi'nin neticesinde Portekizliler, 1466'da Santiago-Yeşil Burun Adaları ve 1482'de Gana'da Sao Jorge de Mina Kalesi yerlerde kalmaya başladılar.²³

Gittikçe Sahra Altı Afrika ve özellikle Batı Afrika'da nüfuz oluşturan Portekizlileri izleyen Hollandalılar, 1590'larda kaliteli ticaret mallarıyla Portekizlilerle rekabete başlayıp Batı Afrika'daki ana Portekiz ticaret istasyonlarını [Senegal'daki Goree (1621'de), Gana'daki Elmina (1637'de) ve Angola'daki Luanda (1641'de)] ele geçirdiler. Diğer Avrupalı ülkeler (İngiliz, Danimarkalı, Fransız, Alman ve İsviçreli tüccarlar) 17. yüzyıllarda bu modeli takip ederek Batı Afrika'nın çeşitli noktalarında fabrika kurmasıyla Afrika-Avrupa ticaret ve etkileşim modeli derinleşti.²⁴ Bu gidişatla Batı Afrika'nın her yerini sömürmeye ve keşfetmeye devam eden Avrupalılar, Senegambiya nehirleri gibi daha önce hiç keşfedilmemiş yoğun

¹⁹ Hill, M., The Spread of Islam in West Africa: Containment, Mixing and Reform from the Eighth to the Twentieth Century. Stanford University, Institution for International Studies, 2009. <https://fsi9-prod.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Islam.pdf> Erişim Tarihi: 28.01.2023

²⁰ <https://wasscehistorytextbook.com/4-european-contact-with-west-africa/> Erişim Tarihi: 30.01.2023

²¹ Klein, H. S., The Atlantic Slave Trade. New York: Cambridge University Press, 2010.

²² <https://wasscehistorytextbook.com/4-european-contact-with-west-africa/> Erişim Tarihi: 30.01.2023

²³ Klein, H. S.(2010). a.g.e., s. 53

²⁴ <https://wasscehistorytextbook.com/4-european-contact-with-west-africa/> Erişim Tarihi: 30.01.2023

ticaret istasyonları buradan elde edilen ana ürünlere göre sınıflandırılır: Köle Sahili, Hububat Sahili ve Biber Sahili, Altın Sahili ve Fildişi Sahili gibi.²⁵ Kıyı ticaretiyle başlayan Afrika-Avrupa etkileşimin neticesinde çok az sayıda Afrikalı zengin olmuştur. Ancak yukarıda ifade ettiğim gibi Avrupalıların devam bölgede olmaları ve 1444-1445 tarihleri arasında olan küresel köle ticaretinin neticesinde ticaret politikası yerine Avrupa'nın sömürgecilik politikası geçti.²⁶

Ancak o dönemlerde köle ticareti, Afrika kıtasında yeni bir olgu olmayıp Avrupalıların sömürgecilik sisteminden daha önce var olduğunu görülebilir.²⁷ Yıllar gittikçe köleliğe yönelik odak ve söylem, Sahra-ötesi köle ticareti veya Doğu köle ticareti olarak bilinen Arap-Müslüman köle ticaretini göz ardı edilip Trans-Atlantik köle ticaretine odaklandı. 1.300 yıldan fazla süren (en uzun köle ticareti olarak kayda geçmekte) Arap-Müslüman köle ticareti genellikle Doğu ve Batı Afrika bölgelerinde yoğunlaşmıştır. On üç yüzyıl boyunca Sahra Altı Afrika'yı yağmalayan Araplar, karanfil ve fildişi gibi hammaddeleri almak için Zanzibar'a geliyorlardı. Alınan hammaddeleri taşımak için ve tarlalarında (Umman, İran, Suudi Arabistan ve Irak) çalıştırmak üzere siyahi köle satın alırlar. Trans-Sahra köle ticaret, öte yandan yukarıda bahsettiğimiz gibi aynı sistemle Fas ve Nil havzasındaki köle pazarlarına giden Sahra Altı yollar boyunca Nijer Vadisi'nden Gine Körfezi'ne uzanan Batı Afrika bölgesinde yoğunlaştı.²⁸

Daha sistematik ve geliştirilmiş köle ticaretine gelince 15. yüzyıldan 19. yüzyılına kadar devam eden ve üç kıta içeren –Avrupa, Afrika ve Amerika– kapsayan “*Trans Atlantik köle ticareti*” ya da “*Üçgen köle ticareti*” Avrupalı kapitalistlerin; Afrikalıların emeğiyle Amerika'nın zenginliklerini sömürebileceklerini fark etmesiyle başladığını söyleyebiliriz.²⁹ Avrupa'dan Afrika'ya gelen silah, tekstil ve diğer malların nakliyesiyle başlayan Trans- Atlantik köle ticareti, Afrika'da köle olarak satılanlar takas edilip köle yüklü gemiler Amerika kıtasına doğru yollandı. Sonuç olarak

²⁵ Cohen, S. B., *Geopolitics: The Geography of International Relations* (3rd ed.) London: Rowman and Littlefield, 2015

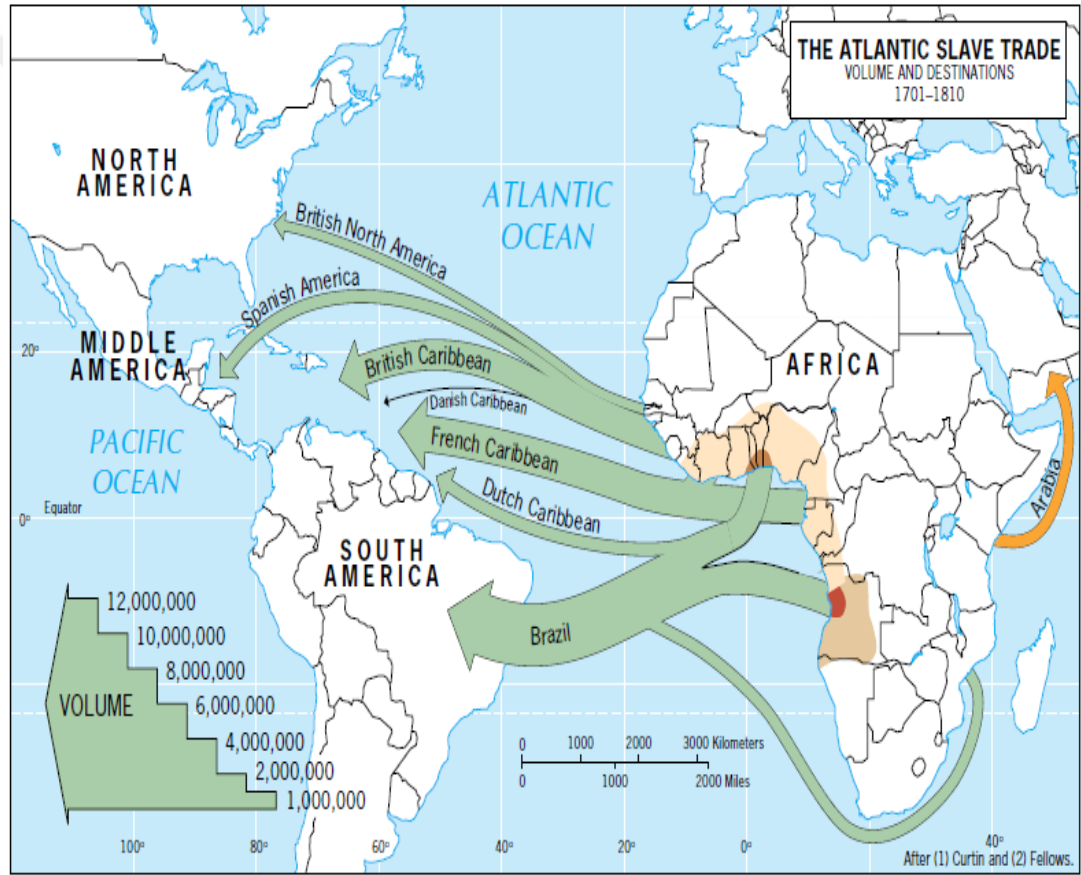
²⁶ Newitt, M., *A History of Portuguese Overseas Expansion*, New York: Routledge 1400-1668, 2005

²⁷ Gordon, M., *Slavery in the Arab World*. New York: New Amsterdam Books, 1989.

²⁸ <https://www.fairplanet.org/dossier/beyond-slavery/forgotten-slavery-the-arab-muslim-slave-trade/> Erişim Tarihi: 30.01.2023

²⁹ Rodney, W., *West Africa and the Atlantic Slave-Trade*, The Africa Research Group, s. 3, <https://projects.kora.matrix.msu.edu/files/210-849-24314/ARGslavetradeopt.pdf> Erişim Tarihi: 30.01.2023

Avrupalı kapitalistlerinin ihtiyaçlarını karşılayan şeker, tütün, kahve ve pamuk gibi mallar Avrupa'ya gönderilmekteydi.³⁰ Trans Atlantik köle ticareti Batı Afrika bölgesinde hâkimiyet kurduğunda, yaklaşık 30 milyon insan esaret altında Avrupalılar, Araplar ve işbirlikçi Afrikalılar tarafından anavatanlarından uzaklaştırarak başka kıtalara yerleşmişti.³¹ Afrika tarihi, kültürü, siyaseti ve ekonomisi bu sistematik köle ticaretinin gölgesinde kaldı.

Harita 4 (Atlantik Köle Ticareti) : Kaynak: Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e., s. 289

Avrupalıların Afrika kıtasına ilk gelişi, sömürgecilik hırsın yerine Afrikalılarla ticaret ilişkisini tercih ettiklerini görülmektedir. Ancak bu tercih 19. yüzyılın başlarında Batı Afrika gibi diğer bölgeleri fethetmeleriyle kıtayı sömürmeye

³⁰ <http://www.dac.gov.za/sites/default/files/slave%20trade.pdf> Erişim Tarihi: 30.01.2023

³¹ Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., a.g.e., s. 289

başladılar. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalılar neredeyse bütün Afrika üzerinde hak iddia etmeye başlayıp güçlü devletler arasında kıtada sömürge rekabeti yoğunluk kazandı. Bu gelişmelerle beraber dönemdeki güçlü devletler (İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika ve Portekiz) Afrika'yı paylaşmak ve sınırları belirlemek için 1884'te Berlin'de (Berlin Konferansı) düzenlediler. İngiltere'nin kolonilerinde dolaylı yönetim, Portekiz'in kolonilerinde sert ve doğrudan yönetim ve Fransa'ya ait bölgeleri Fransız ideallerini temsil eden asimile elitler tarafından yönetilmekteydi.³² Afrika kıtasının tamamen Avrupalılar tarafından kontrol edilmesi 2. Dünya Savaşı'nın sonrasına devam ettiği görülebilir. Afrika'daki sömürgeci dönemi, II. Dünya Savaşı'nın sonrasında Afrikalıların özgürlük söylemleriyle beraber kıtada oluşan milliyetçilik dalgası yanı sıra savaş sonrasında çok borçlu çıkan Avrupalı güçler, Afrika'daki kolonilerinde kontrol sağlamak için gereken kaynakları artık karşılamıyordu. Bu olgu, Afrika kıtasındaki depolitizasyon ve bağımsızlık süreçlerini hızlandırmıştır.³³

2. 2 Batı Afrika'nın Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Önemi

Jeopolitik, aslında uluslararası ve küresel boyutuna sahip olan coğrafi varlıkların kontrol altına alınması ve uluslararası arenada siyasi avantaj sağlamak için bunları kullanarak mücadele etme anlamına gelmektedir.³⁴ Başka bir açıklamaya göre *“Jeopolitik, öncelikle fiziksel unsurlarını, insan unsurlarını ve doğal kaynakları yanı sıra askeri güç kapsayan coğrafi verileri kullanarak devlet, devlet içi ve ulu üstü varlıkları arasındaki siyasi ilişkilerin inceleyen bir bilim dalıdır.”*³⁵ Bu açıklamalara baktığımızda Afrika kıtası doğal kaynakları konusunda dünyanın en zengin bölgelerinden biridir. Ancak bu doğal potansiyellerini arttırarak uluslararası arenada jeopolitik olgunluğunu tanımlama konusunda yoksundur. Bunu, Soğuk Savaş sonrasında hızlı bir şekilde sanayileşen ve yüksek kapasitede insan yetiştiren Afrika devletlerinde yeni hammaddeler, maden ve tarımsal ürünleri yönetiminde ve

³² a. g. e.

³³ <https://byjusexamprep.com/current-affairs/decolonization-of-africa> Erişim Tarihi: 30.01.2023

³⁴ Flint, C., *Introduction to Geopolitics*, 3. bsk., Routledge, 2016, ss. 16; 36-39

³⁵ Bassou, A., *Africa's Natural Resources and Geopolitical Realities*, OCP POLICY CENTER, Mayıs 2017, s. 2.

uluslararası ekonomik dalgaların karşısında başarısız olduklarını görülmektedir. Özellikle doğal kaynaklarını bu dönemlerde ihracata bağlayan Afrika devletleri, dış aktörlerin gözünde siyasi, ekonomik ve stratejik olarak çok az değere sahip olduğunu söyleyebiliriz.³⁶

Ancak bu olgu, Afrika'nın dünya siyasetinde ve özellikle ekonomisinde önemli olmadığını anlamına gelmemelidir. Çünkü “*kıtada bulunan doğal kaynaklar ile dünya rezervlerine kıyaslanırsa oldukça önemli ve zengindir. Telefon olmak üzere dizüstü, tabletler, DVD oynatıcılar ve şarj edilebilir elektronik aletler için çok önemli olan koltan maddesi yalnız Afrika'da bulunmaktadır.*” (tablo 1'e bkz.)³⁷

Çıkarılan doğal kaynaklar	Dünya rezervlerinden Afrika rezervlerinin yüzdesi
Bakır	97%
koltan	80%
Kobalt	50%
Altın	57%
Demir	20%
Uranyum ve Fosfat	23%
Manganez	32%
Vanadyum	41%
Platin	49%
Elmas	60%
Ham Petrol	14%

Tablo 1 Afrika'daki maden rezervlerin dünya rezervlerine kıyaslanması.

Çalışmamızın odağı olan Batı Afrika alt bölgesine gelince tarımsal ürünlerinden ham petrol ve minerallere kadar çok geniş doğal kaynaklara sahiptir. Örneği: Afrika'nın en büyük petrol üreticisi ve ihracatçısı olan Nijerya (%25),³⁸ aynı

³⁶ Ismail, O., ve Sköns, E. (2014). SIPRI: *Security Activities and External Actors in Africa*. Oxford University Press.

³⁷ Bassou, A., a.g.e.

³⁸ Mapping Africa's Natural Resources: an Overview of the Continent's Main Natural Resources, <https://www.aljazeera.com/news/2018/2/20/mapping-africas-natural-resources> (2018) Erişim Tarihi: 09.02.2023

zamanda kalay, kömür ve demir cevheri gibi çeşitli doğal kaynaklara sahiptir. Nijer, dünyanın 6. en büyük uranyum üreticisi olduğunu tespit edildi.³⁹ Togo, çok zengin bir kireçtaşı yatağına sahiptir; Fildişi'nin güneyinde az miktarda ham petrol bulunmakta ve Gana'nın ihracatının yaklaşık %35'i altından oluşmaktadır. Gana, aynı zamanda manganez, elmas ve boksit gibi diğer doğal kaynaklar sahiptir. Ülkede 2007'de bol miktarda yüksek kalite ham petrol keşfedildi.⁴⁰

Jeopolitik olarak Batı Afrika'nın sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, kıtanın uluslararası siyaset ve ekonomide ne kadar önemli olduğunu görülmektedir. Alt bölgede bulunan 16 ülkenin hangi doğal kaynaklara sahip olduğunu daha detaylı bir şekilde anlamanız için aşağıdaki tabloyu inceleyebilirsiniz.

Nijerya	Petrol, Gaz, Kalay, Demir Cevheri,
Gana	Altın, Petrol, Manganez, Boksit, Lityin
Sierra Leone	Elmas, Demir Cevheri, Platin, Rutil, Kromit, Killer
Gambiya	Titanyum, Rutil, Limonit, Zirkon
Liberya	Kereste, Demir Cevheri, Elmas, Altın, Rutil, Krom
Togo	Kireçtaşı, Fosfat
Gine	Gaz, Alüminyum, Boksit, Altın, Demir Cevheri, Elmas, Grafit, Kalker, Uranyum, Nikel
Mali	Altın, Manganez, Boksit, Nikel, Kalay, Fosfat,

³⁹ <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/mining-of-uranium/world-uranium-mining-production.aspx#:~:text=In%202021%20Kazakhstan%20produced%20the,%25>) Erişim Tarihi: 09.02.2023

⁴⁰ Hammed, O., M., Waliu, O., S., Maria Y., *Natural Resources Endowment: What more does West Africa need in order to grow?*, Resources Policy, Volume 77, 2022, 102669.

	Lityum
Senegal	Fosfat, Balık
Bokina Faso	Altın, Manganez, Boksit, Uranyum, Kireçtaşı, Bakır
Benin	Altın
Nijer	Uranyum, Kalay, Kömür, Fosfat, Altın
Gine-Bissau	Boksit, Balık
Moritanya	Demir Cevheri, Fosfat, Bakır, Alçıtaşı
Cabo Verde	Puzolana
Fildişi Sahili	Elmas, Demir Cevheri, Magnezyum, Petrol

Tablo 2 Kaynak: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102669> Erişim Tarihi: 09.02.2023

Bu coğrafi zenginliklerle beraber jeopolitik stratejiler ve küresel ekonomi kapsamında Afrika'nın geneli, 15. yüzyılında Portekizlilerin gelişiyle birlikte rekabet, ekonomi büyüme, bölgesel istikrar ve küresel güvenlik açısından çok önemli bir aktör olduğunu varsaymamız yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte özellikle Soğuk Savaşı sonrasında özellikle Sahra Altı Afrika, jeopolitik olarak çok önemli olup yabancı aktörlerin potansiyel ortaklık ve rekabet sahası oldu. Afrika, son zamanlarda yabancı aktörler tarafından sürdürülen Afrika'ya yaklaşma politikaları ve kıtadaki rekabetçiliği, yalnız kıtanın doğal kaynakları için olmayıp aynı zamanda yeni pazar arayan Çin (BRIC), Hindistan, Brezilya, Rusya ve Türkiye için önemli bir cazibe kaynağı olduğunu görülebilir. 19. yüzyılında büyük güçler, Afrika'nın doğal kaynaklarını sömürebilmek ve daha fazla toprak kontrolü için rekabet ettiklerini gördü. Günümüzde kıta, yeniden ABD, Fransa, İngiltere, Çin ve Hindistan

arasındaki stratejik ve jeopolitik rekabetin hayati bir arenası haline geldi.⁴¹ Bunların yanı sıra bazı Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri) ve Türkiye gibi ülkeler, kıta genelinde ekonomik ve siyasi gücü nüfuzlarını oluşturmak için özel kuruluşlar, devlet yapılı şirketleri ve borç verme diplomasi kullanmaktalar.⁴² Bir diğer önemi ise Batı Afrika ülkeleri dâhil olmak üzere Sahra Altı Afrika ülkeleri BM Genel Genel Kurulu’ndaki sandalyelerin kabaca %25’ine sahiptir. Böylece iklim değişikliği, uyuşturucu kaçakçılığı, vb. gibi küresel konularda önemli bir aktör olup daha büyük ve hızlı büyüyen bir nüfusla beraber gelecekte jeopolitik olarak daha büyük bir rol oynayacağı beklenmektedir.⁴³

Avrupa Birliği (AB) eski sömürgelerle sürdürdüğü geleneksel ekonomik ortaklığında çok yoğun bir ticaret ilişkisi vardır. Avrupa Birliği, Batı Afrika’da Hindistan, Çin ve ABD’yi geçerek alt bölgenin – ihracatının %20’sini; ithalatının %22’sini oluşturmakta – en büyük ticaret ortağı konumundadır. Batı Afrika ile Avrupa Birliği arasında Şubat 2014’te imzalanan Ekonomik Ortaklık Anlaşması’nın (EPA) neticesinde alınan verilere göre 2020’de Batı Afrika AB’ye 22,4 milyar euroluk ihracat yaparken AB’nin Batı Afrika’ya yaptığı ihracat 25,4 milyar Euro değerine ulaştı. Sahra Altı Afrika’da AB’nin en büyük ticaret ortağı ve aynı zamanda en önemli yatırım odağı olan Batı Afrika alt bölgesi, AB’den yaptığı ithalatın %27’si yakıt, %20,6’sı gıda ürünleri, %23,2’si makine ve %10’u kimyasallar ve eczacılık ürünleridir. AB ise Batı Afrika’dan en çok ham petrol (%58,7) ve gıda ürünleri (%28,9) ithal etmektedir.⁴⁴

AB ile Batı Afrika arasındaki ticari ilişkisini yanı sıra Avrupa’ya giden düzensiz göç sorunu da söz konusu olmaktadır. Son yirmi yılda göç, Avrupa ile Afrika ülkeleri arasındaki müzakereler merkezi bir konu haline geldi.⁴⁵ 2006’da ECOWAS, Avrupa Konseyi ve gözlemci kuruluşları bir araya getiren ilk Avrupa-Afrika Göç ve Kalkınma Konferansı, “Rabat Süreci”ne ivme kazandırdı. Rabat Süreci’nin resmi

⁴¹

<https://www.theguardian.com/environment/2007/may/02/society.conservationandendangeredspecies1>
The Guardian, (2007). Erişim Tarihi : 10.02.2023

⁴² Yachyshen, D., *Great Power Competition and the Scramble for Africa*, Foreign Policy Research Institute, <https://www.fpri.org/article/2020/04/great-power-competition-and-the-scramble-for-africa/>
(2020). Erişim Tarihi : 10.02.2023

⁴³ <https://world101.cfr.org/rota/africa/geopolitics> Erişim Tarihi : 10.02.2023

⁴⁴ Avrupa Komisyonu, *Economic Partnership Agreement with West Africa - Facts and Figures*, (2022). <https://circabc.europa.eu/ui/group/09242a36-a438-40fd-a7af-fe32e36cbd0e/library/4144ba88-d3ad-44f4-929d-88a17783b9bc/details> Erişim Tarihi : 10.02.2023

⁴⁵ Gabrielli L., *Les enjeux de la sécurisation de la question migratoire dans les relations de l’ Union européenne avec l’ Afrique. Un essai d’analyse*, Politique européenne, 22(2), 2007, ss. 49-173.

retoriğine göre “*ortaklık ve ortak sorumluluk ruhu içinde göç ve kalkınma konularını açıkça tartışmak.*”⁴⁶ Bu gelişmeler, Batı Afrika göç yolları boyunca menşe, geçiş ve varış ülkelerini bir araya getirerek Avrupa’da oluşan göç krizine koordine bir şekilde yönetmek için çözümsel bir alt yapı oluşturdu. AB’nin düzensiz göçün yanı sıra Batı Afrika’da organize suç ve narkotik mücadeledeki ilgisi, hem özgecil hem de araçsal sebeplerden kaynaklanmaktadır. Batı Afrika’da sorunu çözmek, dolaylı olarak Avrupa topraklarında uyuşturucu tüketiminin ve düzensiz göçün etkisi azaltmanın daha kolay bir yoludur.

ABD, AB’nin aksine Afrika’ya yönelik dış politikasında, ticaretten daha ziyade “*güvenlik*” faktörü baskındır. ABD, genel itibariyle bir ‘ticaret devleti’ temelinde varlığını sürdürmüş ve Afrika kıtasıyla ilişkilerinde bu genel prensibin dışına çıkmamıştır. Yani ABD, Afrika ile var olan ticaret ilişkisini devam ettirirken kıtadaki güvenlik olgusuna da çok önem vermektedir.⁴⁷ Özellikle New York’ta gerçekleşen 9 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD, Güvenlik Strateji ile ‘önleyici güç kullanımı’ ilkesini benimseyerek dış politikasında yeni hedeflere yer verdi. Ancak ABD’nin Afrika’ya yönelik dış politikasında 9 Eylül terör saldırıları öncesinde 1998’de Kenya ve Tanzania’da bulunan ABD büyükelçilerini bombalandığını belirtmekte fayda vardır.⁴⁸ 1998 olayları sonrasında Afrika’ya yönelik ekonomik yardımlara ve desteklere göre güvenliğe daha çok önem vererek askeri perspektifli politikalara odaklandı.

Batı Afrika, ABD için enerji güvenliği ve Boko Haram gibi terör ile mücadele konusunda önemli bir alt bölgedir. 2012 verilerine göre – 2025’de ciddi bir artış gösterecek kaydıyla – Afrika kıtası dünya petrol üretiminde yaklaşık %8 payına sahiptir. Dünya petrolünün yaklaşık %25’i ABD tüketiyor ve tükettiği petrolün %13-%18’i Batı ve Orta Afrika’dan karşılanmaktadır.⁴⁹ ABD’nin *Ulusal Enerji Politikası*’da (Cheney Raporu) belirtilen stratejik planlamasına göre *ABD’nin enerji güvenliği, enerji tedarik zincirinin tüm kesimlerini destekleyecek etkin uluslararası altyapıya ve küresel enerji arz kaynaklarını genişletmek için kilit uluslararası aktörlerle işbirliği*

⁴⁶ <https://www.rabat-process.org/en/> Erişim Tarihi : 10.02.2023

⁴⁷ Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, Doç. Dr. Caner SANCAKTAR ve Huriye Yıldırım ÇINAR., *AFRİKA POLİTİKASI: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı.*, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s.579.

⁴⁸ <https://www.state.gov/24th-anniversary-of-the-1998-embassy-bombings/> Erişim Tarihi : 02.03.2023

⁴⁹ Buğra SARI, “Amerika’nın Ulusal Çıkarları ve Afrika”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, No. 2, Bahar 2012, s. 103.

yapılmasına bağlıdır.⁵⁰ Bu stratejik planlamanın açıklamasına baktığımızda önemli petrol rezervlerine ve limanlara sahip olan Batı Afrika ülkeleri ABD'nin dış politikasında kilit ülkeler olduğunu anlaşılmaktadır.

ABD, aynı zamanda terör ile mücadelede Batı Afrika'daki güvenlik güçlerinin kapasitelerini güçlendirmeye yardımcı olmak için bölgedeki ülkelerle aktif olarak çalışmaktadır. Bu kapsamda istihbarat toplama, operasyonel planlama ve askeri eğitim ve teçhizatın desteklemesine yönelik programlar yer almaktadır. Ayrıca ABD, alt bölgede terörist faaliyetlerin finansman kaynaklarının daha iyi izlenmesi ve engellenmesi amacıyla mali gözetimi geliştirmek için Batı Afrika'da Kara Para Aklamaya Karşı Hükümetler Arası Eylem Grubu (GIABA) ile ortaklık kurmuştur.⁵¹ Mısır hariç tüm Afrika'yı kapsayan AFRICOM 6 farklı alanda faaliyet göstermektedir:

1. Terörizm ile mücadele
2. Afrika'daki oval kaynakların güvence altına alınması
3. HIV ve AIDS'in yayılmasını yavaşlatma
4. Silahlı çatışmaları ve insani krizleri kontrol altına alınması
5. Uluslararası suçları azaltma
6. Kıtada Çin'in artan nüfuzunu kısıtlama⁵²

ABD, AFRICOM ile beraber kıtada genel itibariyle enerji tedarikinden ekonomiye, yanı sıra askeri güvenliğine kadar kendi çıkarlarını çok ciddi bir şekilde koruduğunu açığırır.

Diğer yandan 1945 sonrasında kapitalist sistemine ılımlı adımlar (Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası) atan Çin, '*Bir Kuşak Bir Yol Projesi*' ile uluslararası arenada izole konumundan çıkıp neredeyse dünyanın her yerinde doğrudan yatırım yapmaya başladığını görüyoruz.⁵³ Çin'in doğrudan yatırım ve kredi temelinde oluşan Afrika politikasında Batı Afrika ülkeleri çok önemli bir

⁵⁰Cheney Raporu, <https://www.wtrg.com/EnergyReport/National-Energy-Policy.pdf> Erişim Tarihi: 02.03.2023

⁵¹ <https://www.giaba.org/member-states/index.html>; Erişim Tarihi: 02.03.2023

⁵² <https://www.africom.mil/> Erişim Tarihi: 02.03.2023

⁵³Prof. Dr. Serije Sezen, "Çin'inBüyük Dönüşümü Yeni Bir Dünya Düzeni Mi?" <https://www.dunya.com/ekonomi/cinin-buyuk-donusumu-yeni-bir-dunya-duzeni-mi-haberi-332678> Erişim Tarihi: 03.03.2023

ekonomik ortaktır. Batı Afrika'daki ekonomik politikasının çerçevesinde Çinli şirketler, alt bölgenin yolları, demiryolları, okulları, hastaneleri ve iletişim sistemleri olmak üzere ekonominin neredeyse her sektörüne yatırım yapmaktadır. Çin-Sahra Altı Afrika İşbirliği Forumu'nun raporuna göre 2000'den bu yana Çin, Afrika'da 60 bin km asfalt yol ve 3.5 milyon kW elektrik üretmiştir.⁵⁴

Çin'in Batı Afrika politikası, diğer güçlü uluslararası aktörlerden farklı olarak bölgenin iç siyasetine karışmama eğilimindedir ve aynı zamanda Avrupalıların köle ticaretine, sömürgeci, yağmacı, böl ve yönet, vb. yaklaşımına dayanan politikalarından farklı olarak her tarafın da kazanmasına dayalı yumuşak bir sömürge politikasına başvurmaktadır.⁵⁵

Bölgede nüfuz oluşturmada ekonomik politikasıyla çok önemli adımlar atan Çin de Batı Afrika'nın coğrafi konumundan faydalanmak için jeostratejik olarak ABD ve Avrupa gibi güvenlik olarak da bölgeye sıcak bakmaktadır. *2022'de ABD'nin istihbaratına göre Çin'in Batı Afrika'da, yani Ekvator Güneş'inde, Atlantik kıyısında askeri varlık gösterebileceği bir deniz üssü peşinde olabileceğini öne sürdü. Çin ayrıca kıtada Kenya, Seyşeller ya da Tanzanya'da askeri üsler kurmayı düşünüyor*⁵⁶

⁵⁴ Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, Doç. Dr. Caner SANCAKTAR ve Huriye Yıldırım ÇINAR., a.g. e. s. 405.

⁵⁵ E. Anderson, Sam, The Black Holocaust for Beginners, New York, Readers and Writers Press, 2007, s.38.

⁵⁶ <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2969935/general-says-china-is-seeking-a-naval-base-in-west-africa/> Erişim Tarihi: 03.03.2023

İKİNCİ BÖLÜM

3. BATI AFRİKA’NIN GÜVENLİK ANLAYIŞI VE SORUNSALLIĞI

3. 1 Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkilerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir akademik disiplin olarak kabul edilmesiyle beraber güvenlik konusunda çalışmaların merkezinde yer almaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik olgusuna ilişkin ortaya atılan yaklaşımların temeli felsefenin Kantçı ve Hobbesçu geleneklerin çerçevesine dayanmaktadır. Bu iki geleneğin yanında uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik konusuna ilişkin Grotiusçu yaklaşım da yer almaktadır. Hobbesçu yaklaşımına göre uluslararası düzen anarşiktir ve şiddetin ortadan kaldırılması neredeyse imkansızdır. Güç kullanımı her zaman bir olasılıktır çünkü bu, devletlerarasındaki anlaşmazlıkları çözmenin nihai yoludur. Ve bu ortamda kendini savunamayan devletler her zaman hayatta kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁵⁷ Kantçı yaklaşımı, tersine uluslararası arenadaki şiddetin sona erdirilmesinin mümkün olduğunu ve daha barışçıl bir dünya düzeni oluşturulabildiğini savunmaktadır. Grotiusçulara göre ise, şiddetin ve savaşın olmadığı bir dünya düzeni kurulması imkansızdır ancak şiddet ve savaşın azaltılmasında yardım sağlayacak uluslararası kural ve normların geliştirilmesi imkansız değildir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik olgusunu incelenmesinde aşağıda bahsedilecek realist, liberal ve Marksist güvenlik anlayışları oldukça önemlidir.

3.1.1 Realist Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası sistemin koşulları, güvenlik yaklaşımın şekillenmesinde her zaman belirleyici faktör olmuştur. Yani güvenlik olgusu, şimdiye kadar dönemin özelliklerine göre şekil almaktadır. M.Ö. 500’lü yıllarda Sun Tzu’nun yazdığı *Savaş*

⁵⁷ Georg Sorensen, ‘Development as a Hobbesian Dilemma’, Third World Quarterly, Vol 17, No 5, 1996, pp 903-916. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/11220650.pdf> Erişim Tarihi: 09.03.2023

Sanatı, M.Ö. 400'lü yıllarda Thucydides'in yazdığı *Peloponnessos Savaşları*, Kautilya'nın tarafından yazılan *Arthashastra*, Machiavelli'nin yazdığı *Prenc* ve Thomas Hobbes'un yazdığı *Leviathan* adlı eserleri, Morgenthau ve E.H. Carr gibi klasik realist düşünürlerin anlayışlarında etkili bir rol oynamışlardır. Bu düşünürlere göre güvenlik kavramı, güvensizlik ortamı üzerinden tanımlanabilir ve güvenliği ulusal güç, çıkar ve barışın sağlanması doğrultusunda değerlendirilir.

Klasik realizm kurucusu olarak tanınan Hobbes'un güvenlik yaklaşımının temeli 'insan doğası gereği kötüdür' ve 'uluslararası sistemi anarşiktir' varsayımları barındırmaktadır.⁵⁸ Hobbes'a göre savaş ve çatışmanın insanın içindeki olumsuz eğilimlerin bir sonucu olduğuna inanmakta olup insanın doğasına ilişkin çok alaycı bir tablo çizmiş ve bunu devlete de uygulamıştır. Ona göre insan doğası gereği bencil, acımasız, egoist, kurnaz ve saldırgan olup içinde yaşadığı toplum gereği anarşiktir çünkü burada herkes herkese karşıdır. Sürekli bir savaş hali vardır.⁵⁹ Dolayısıyla insanın dürüst ve barışçıl kalabilmesi için kısıtlamalar getiren bir üst otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır.⁶⁰ Realistlere insanlara bu sınırlamaları getirebilecek ve yönetebilecek yalnız varlık devlettir ve uluslararası ilişkiler sisteminde temel aktör devlettir. Ancak devletin üzerinde herhangi bir kural koyucu otorite olmadığı için realistlere göre uluslararası sistem anarşik olup devletlerarası ilişkilerde *güç* ve *çıkara* ön plandadır.⁶¹ Bu durumda realist paradigmasına göre uluslararası sisteminde güvenliği sağlanması güç ve kapasiteyi arttırmasına bağlıdır. Yunan filozofu Thucydides'e göre devletin güvenliği doğası gereği gereklidir ve devlet hem iç hem de dış düşmanlardan kendisini korumalıdır. Thucydides, güçlü devlet zayıf devletin davranışlarını kolaylıkla manipüle edebileceğini söylemiştir.⁶² Devlet güçlü olmak için, iç kapasiteyi arttırmalı, ekonomik gücüne sahip olmalı ve son olarak homojen çıkarlara sahip olan devletlerle ittifak kurmalıdır.⁶³

Realistlere göre ulusal güç, nicel ve nitel unsurlardan oluşup devletin hayatta kalabilmesi için askeri güç ön koşuldur ve önemli kılmalıdır. Bu çerçevede realist

⁵⁸ Hobbes, T., *Leviathan*, Penguin Books, 1985, ss.183-188.

⁵⁹ Hobbes, T., a.g.e., New York: Macmillan, 1962, s.100.

⁶⁰ Carr, E. H., & Cox, M., *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan, 1946, ss.39-40.

⁶¹ Şen, O., *Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı*. Osman Şen ve Emre Çıtak (Ed.).Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler, Röle Akademik Yayıncılık. 2014, s.24.

⁶² Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Penguin, (Çeviren: Rex Warner), 1972, s.402.

⁶³ R.B. Strassler, *The Landmark Thucydides*, New York:2 The Free Press, 1996, s.49

paradigması, savaş ve çatışma olgularına ağırlık vererek devlet eksenli (savaş durumunda devletin güvenliği sağlamak için birey bir araç olarak kullanılacaktır) bir perspektifin doğrultusunda güvenliği sadece devletin ‘egemenliğine’ ve ‘toprak bütünlüğüne’ indirgenmesiyle yetinmektedir.⁶⁴ Bununla birlikte, realist paradigmasının doruk noktası, her türlü uluslararası toplumunda bulunan devletlerin daha fazla gücü ele geçirme açlığından başka bir şey olmadığı söz konusu olmasıdır.⁶⁵ E. H. Carr, uluslararası sistemiyle ilgili savaş, güvenlik ve kendi kendine yardımdan başka bir şey konuşmuyor. Ona göre:

*Güç kullanımı, kullanıcısında her zaman kapasitesini en üst düzeye çıkarmak için doyumsuz bir dürtü yaratır... Bir zamanlar güvenliği sağlamak ve kazanmak için başlayan çatışmalar, şiddet ve bencillik çatışmalarına dönüşür.*⁶⁶

Gerçekçi paradigmasına göre bir devletin, uluslararası toplumunda, diğer devletler tarafından saldırıya uğrama ya da yok edilme endişesi ile kendi güvenliğini sağlamak için güç kapasitesini maksimum hale getirmesi, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanıp uluslararası sistemde güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁶⁷ Genel olarak klasik realistler, insan doğasının kasvetli bir görüntüsünü, yani küresel kontrol otoritesi veya mekanizmasının yokluğunda dünyaya hakim olmak için savaşa duyulan iştahı tasvir etmektedir.⁶⁸ Onlara göre uluslararası politika kötüdür ve kötü şeyler olur çünkü dış politikada karar vericiler bazen kötüdür.⁶⁹ Başka bir deyişle, uluslararası sistemin anarşik olduğu ve her devletin kendi hayati çıkarlarını, siyasi bağımsızlığını ve toprak egemenliğini ne pahasına olursa olsun koruması gerektiği bir anlayıştır.⁷⁰

Klasik gerçekçi güvenlik anlayışına katkı sağlayan ve doğrudan güvenlik varsayımları oluşturan yapısalcı/neo-realizme göre uluslararası aktörlerin davranışlarını ve güvenlik anlayışlarını tayin eden unsur ‘uluslararası sistem’dir. Neorealizm insan doğasındaki kötü özelliklerini inkar etmemekte ancak uluslararası

⁶⁴ Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, 1948.

⁶⁵ E. H. Carr, a.g.e., s.93.

⁶⁶ E. H. Carr, a.g.e., s.112

⁶⁷ Herz, J. H. *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics: A Quarterly Journal of International Relations*, 1950, ss.157-180.

⁶⁸ Spiegel’s *World Politics in a New Era*, s.34

⁶⁹ M. Spirtas, ‘A House Divided: Tragedy and Evil in Realist Theory,’ *Security Studies* Vol. 5, 1996, ss. 385-423.

⁷⁰ Spiegel’s *World Politics in a New Era*, s.36

sistemde savaş gibi istenmeyen gelişmeler yalnız insanın doğasıyla açıklanamazdır. Yani yapısalcı realistlere göre savaş gibi yıkıcı olayların arkasında uluslararası sistemin uyguladığı baskı da bulunabilir.⁷¹ Neorealistler de temel aktör olarak devleti vurgulamakta ancak onlar farklı olarak ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal yapıları olan uluslararası sistemde uluslararası örgütler, çıkar gruplar ve bireyler de karar verme sürecinde önemli kılınmalı anlayışını beslemektedir.

Neorealist öncüsü Kenneth Waltz'a göre her sistem belirli bir yapıdan ve bunların birbirleriyle etkileşim halindeki birimlerinde oluşmaktadır. Her siyasi yapısı düzel ilkesi, birimlerin doğası ve kabiliyetlerin dağılımı olmak üzere üç temel unsurdan oluşur.⁷² Uluslararası sistem, bir devletin dünya topluluğu içindeki gücü ile şekillenen yapı etrafında dönmektedir. Dolayısıyla küresel yapı, devletlerin davranışları üzerinde etkili olup aynı zamanda onun davranışlarını kısıtlar, tersi geçerli değildir. Yapı aynı zamanda neticeleri düzenler ve yönlendirir. Bu nedenle bir devletin kabiliyetleri, belirli bir sistemin yapısı içindeki statüsünü belirler.⁷³ Benzer unsurları olan devletlerin eylemlerini düzenleyecek herhangi bir otoritenin olmaması uluslararası sistemin anarşik olmasına neden olur.⁷⁴ Uluslararası yapı anarşik olursa devletler, şirketler ve bireyler; çıkarlarını maksimum etmesinde, amaçlarını gerçekleştirmesinde ve güvenliği sağlanmasında kendi araçlarına güvenme zorunda kalırlar. Dolayısıyla sistemde kendini savuma şartı çıkar.⁷⁵

3. 1. 2 Liberal Güvenlik Yaklaşımı

Liberal yaklaşımının kökenleri 18. yüzyılın '*Aydınlanma*' dönemine dayanıp uluslararası sistemde realistlerin aksine '*birey*' i temel analiz birimi olarak vurgulamaktadır. 20. yüzyılın başlarında, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında liberalizm geleneği uluslararası alanda öne çıktığını söylememiz doğru olacaktır.

⁷¹ Waltz, K. N., Realist Thought and Neorealist Theory., Journal of International Affairs, ss.21-37

⁷² Waltz, K. N., Theory of International Politics., Massachusetts: Addison-Wesley, 1979, ss.88-99.

⁷³ Waltz, K. N., "Realist Thought and Neorealist Theory," Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge, (ed.), Charles W. Kegley, Jr., New York: St. Martin's, 1995, ss. 67-82.

⁷⁴ Waltz, K. N., Man, the state, and war: A theoretical analysis. Columbia University Press., 1959, s.160.

⁷⁵ Waltz, K. N., Anarchic orders and balances of power. Robert o. Keohane (ed.), Neorealism and its critics, Columbia University Press, 1986, s.108.

İlerleme ve akılcılık, etik ve evrensellik olguların doğrultusunda hareket eden liberal ya da Kantçı geleneği, devlet-güvenlik anlayışında birey ana unsur olarak vurgulamaktadır. Liberal paradigmasına göre insanlar doğası gereği iyi, ilerlemeci ve rasyonel varlıklardır.⁷⁶ Yakında bakıldığında, ‘*Liberal İdealizm*’ olarak da bilinen bu yaklaşımın çerçevesinde devlet, ikincil olup bireylerin akılcı davranışların sonucunda ortaya çıktığını anlaşılmaktadır. John Locke’a göre bireyler, toplumsal sözleşmesiyle doğa durumunda eşit haklarını ve özgürlüklerini kullanırken kendilerini güvende hissetmek için bir araya gelip devleti kurmaktadır. Bireylerin rızası ve ‘*Toplumsal Sözleşme*’ neticesinde meşruiyet kazanan devlet, bir araya gelen bireylerin yaşamlarını, haklarını, özgürlüklerini, varlıklarını muhafaza etmek ve hukukun üstünlüğü sağlamak gibi görevlerini yerine getirmekle sorumludur.⁷⁷ Ve bunları yerine getiremiyorsa kazanan meşruiyet ortadan kalkar. Yani insanın doğuştan kazandığı yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını güvence altına alamayan, bu hakları kendi çıkarları çerçevesinde kullanan iktidara yönelik halkın ihtilal hakkı meşru görülebilir.

Burada anlaşılabacağı üzere bir devlet ulusal ve uluslararası seviyede güvenlik sağlarken bireysel haklarına öncelik tanınmalıdır. Bu durumda devlet, liberal geleneğindeki hukukun üstünlüğünü ve bireysel özgürlüklerini sağlanması gibi amaçlara ulaşmak için demokratik bir yönetim biçimini seçmesi gerekmektedir. Liberal yaklaşımın ‘*Demokratik Barış Teorisi*’ne göre demokratik yönetimlerin olduğu dünya sisteminde devletlerin birbirleriyle çatışmayacağı ya da savaşa girmeyeceği öngörülmektedir.⁷⁸ Kant, savaşa gidip gitmeme kararları verilmesinde bireylerin rızası gerekli olduğunu ve doğal olarak bireylerin savaş ya da çatışmaya gitmemeyi tercih edeceğini varsayılmıştır. Kant, sivil nüfusun askeri çatışmalardan en çok olumsuz etkilenen kesim olduğunu ve siyasi sürece aktif olarak katılma fırsatı verildiğinde, ülkelerin karar vericilerinin eylemleri üzerinde kısıtlayıcı bir unsur olarak hizmet edeceklerini düşünmüştür.⁷⁹ Savaşa katılma tercihi bireylere veren yapıda insanlar çatışmaya girmeyi, ulusal ve uluslararası barışın etkilenmesi ve

⁷⁶ Paine, T., Right of Man, Broadview Press, 2011.

⁷⁷ Locke, J., Second Treatise of Government, Is There an Unqualified Right to Leave, Indianapolis, IN: Hackett, 1980, s.7-8.

⁷⁸ Russett, B., Layne, C., Spiro, D.E., & Doyle, M. W., The Democratic Peace, International Security, 19(4), 1995, ss.164-184.

⁷⁹ Smith, E., The traditional routes to security: Realism and Liberalism., (ed.), Hough, P., Malik, S., Moran, A., & Pilbeam, B., International Security Studies: Theory and Practice., Routledge, New York, 2015, ss.12-30.

oluşacak zararları karşılanması gibi oluşacak ulusal borcun üstelemek istemeyecektir.⁸⁰ Devletler, uluslararası sistemde kendi güvenliklerini artırmak için askeri gücü (silahlanmayı) artırmaya çalışırlar. Bu olgu da diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanıp güvensiz bir düzen oluşturur (*Spiral Model*). Bir devlet silahlanmaya gittiğinde, komşu devlet bunu o devletin saldırgan olduğunu algılayabilir. Bunun üzerinde komşu devlet, Alman donanmasının silahlanmasına karşılık İngilizlerin yaptığı gibi, kendi silahlanmasını artırarak karşılık verir ve ilk devlet daha da korkup gücünü artırmaya daha fazla niyetlenir.⁸¹ Böylece bu etki-tepki döngüsü devam eder. Liberal paradigmasında, hazır askeri güç yerine dayanışma temelinde daimi ordular ve sınırlı askeri güç oluşturulmalıdır. Devlet, askeri güç artırmak yerine eğitim ve sosyal sigorta harcamalarına öncelik vermesi önemli olacaktır.⁸²

Liberal yaklaşım, realistler gibi devletlerarası askeri çatışmayı uluslararası sistemdeki güvensizliğin birincil kaynağı olarak vurgulamaktadır. Ancak realistlerin aksine liberal yaklaşım, uluslararası sistemdeki anarşinin kaçınılmaz olarak güvensizlik ve çatışmalarla tüketilen küresel bir sistem olduğunu reddetmektedir. Yani liberalistlere göre elbette dünya siyasetinde devletlerarası çatışmaların belli bir seviyeye kadar her zaman var olacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte, devletlerin işbirliği yoluyla ortak güvenlik çıkarlarını gerçekleştirmek için çoğulcu güvenlik toplulukları geliştirerek bu tür çatışmaların büyük ölçüde azaltılabileceği konusunda iyimserler.⁸³ Bu bağlamda, liberaller uluslararası güvenliğin sağlanması konusunda demokrasiyi geliştirilmesi, silahsızlanma ve hukukun üstünlüğünü korkulması gibi olgulara sıklıkla vurgulamaktadır.⁸⁴

Neoliberal yaklaşımına gelince yapısalcı realistler gibi uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve devletleri temel aktör olarak kabul etmektedir. Ancak

⁸⁰ Kant, I., *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch* Vol. 1991. Cambridge University Press, 1970, ss.93-125.

⁸¹ Kydd, A., *Game Theory and the Spiral Model*, World Politics, Vol. 49, No. 3, Cambridge Press, 1997, ss.371-400.

⁸² Kant, I., *The Contest of Faculties*. Reiss (ed.). Kant: Political Writings, Cambridge University Press, 1991, ss.90-176.

Paine, T., a.g.e.

⁸³ Smith, E., a.g.e.

⁸⁴ Dunne, T., *Liberalism*. (2011), John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens (ed.). Baylis, J. (2020). *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. Oxford University Press.

Neoliberalerler, bu duruma biraz daha açıklık getirerek sistemi nitelendirmiştir. Neorealistlerden farklı olarak neoliberalistlere göre bu anarşik uluslararası sistemindeki aktörler (devletler) birbirlerinden amaçlarından, çıkarlarından, askeri kapasitelerinden, ticaret politikalarından ve içişlerinden habersizdir, bu nedenle devletler için belirsiz bir ortam söz konusu olmaktadır. Bu durumu devletleri işbirliğine zorlayacak, güvenliği sağlayacak işbirliğinden kaçınmayı önleyecek veya vaatlere yöneltecek bir ortak otorite eksikliği olarak algılanmaktadır. Neoliberalerler için belirsizlik gerekçesiyle devletlerin, askeri güce, tehdide, vs. gibi eylemlere başvurarak güvensiz bir ortam oluşturmaları son derece önemsizdir. Bunun yerine devletler, kendi çıkarlarının doğrultusunda mutlak kazancı (diğerlerin ne kadar kazandığına bakmaz) elde etmek için birbirleriyle işbirliği temelinde olacak bir ortam oluşturmaları önemli olacaktır.

Devletler, ortadaki anarşik durumu veya belirsizliği gidermek için organizasyonlar, bürokratik kurumlar, sözleşmeler, antlaşmalar ve bağlayıcı olarak kabul edilen yazılı olmayan normlara başvurmaları söz konusudur.⁸⁵ Neoliberalerler için güvenliği sağlamak için yalnız devletlerin işbirliğine girmeleriyle yetinmez. Neoliberalerlere göre uluslararası sistemde karmaşık bağımlılık (complex interdependence) söz konusu olduğu için güvenliği sağlanmasında devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve uluslararası gruplar da bu süreçte çok önemlidir. Liberal düşünürlerde olduğu gibi çoğu neoliberalerler de güvenliği sağlanması, barışın korunması, geliştirilmesi ve garanti edilmesi konusunda uluslararası örgütlerle doğrudan bir bağlantı olduğu hemfikiridir.⁸⁶

Neoliberalerler silahsızlanma konusuna çok önem verip ortak güvenliği silahsızlanmış bir uluslararası sistemde mümkün olacağını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, daha çok ekonomik güce önem verip askeri harcamalarla ekonomik gelişme ve ulusal güvenlik arasında zıtlık olduğunu savunur.⁸⁷ Devletler; terörizm, iç savaş, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahların yayılması ve salgın hastalıklar gibi hem ulusal hem de uluslararası güvenliği tehdit eden hususlarla tek başına etkin bir şekilde

⁸⁵ Lamy, Steven L., Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-Liberalism. Baylis, Smith & Owens (Ed.), The globalization of World Politics: An Introduction to International Relations, Oxford University Press, 2011, ss.213-214.

⁸⁶ Arı, Prof. Dr. T., Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği., MKM Yayıncılık, Bursa, 8. Basım: 2013, s.307.

⁸⁷ Arı, Prof. Dr. T., a.g.e., s.307-308.

mücadele edemez. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre devletler uluslararası barışı sağlamak için yeni oluşacak güvenlik sorunlara etkili cevap vermek için işbirliği temelinde bir örgütlenme mekanizması olmalıdır.

3.1.3 Marksist Güvenlik Yaklaşımı

Marksist güvenlik yaklaşımı, realist ve liberal yaklaşımlarındaki klasik güvenlik anlayışından farklı olarak uluslararası sistemde çatışma ya da güç mücadelesinde devleti merkezde koymamaktadır. Marksizm'in güvenlik yaklaşımında, devlet içi veya dışı güç mücadelesi, konvansiyonel tehdit, silahlanma ve savaş gibi klasik güvenlik olguların yerine daha çok işçi sınıfı ve burjuvazi (kapitalist sistemi) arasındaki mücadele söz konusu olmaktadır.⁸⁸ Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılması, bazı liberal düşünürler tarafından Marksizmin de sona erdiğini iddia edilmiştir. Ancak Wallerstein bunu aksini düşünerek tarihte liberalizmin beslediği kapitalizme karşı olan Marksist eleştirisinin hala güncelliğini koruduğunu vurgulamaktadır.⁸⁹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde, güç ve devlet faktörlerini temel aktör olarak ele almayan Marksizmin, özellikle uluslararası çatışma; eşitlik ve adalet talepleri gibi olguların yükselmesiyle beraber gündem olduğunu söylememiz doğru olacaktır.⁹⁰

Karl Marks'a göre klasik güvenlik anlayışından farklı olan Marksizmin paradigmasına göre uluslararası sistemin temelinde sosyal (sınıflar arası) çatışmalar söz konusudur. Tarihin sonu, proletarya ve burjuvazi arasındaki sosyal savaşın nihayetinde proletarya burjuvaziyi kendi silahlarıyla yıpratıp onları yok etmesiyle belirlenir. Bu doğrultuda proletaryanın çalışma koşulları iyileşecek ve olgunlaşmasıyla beraber burjuvaziyi ortadan kaldırmak niyetiyle sınıf çatışmasının olmadığı bir senteze yol açarak devrim gerçekleştirecektir.⁹¹ Marksist yaklaşımına göre barışçıl bir

⁸⁸ Gallie, W. B., *Philosophy of Peace and War: Kant, Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy*, CUP Archive, 1978, s.68

⁸⁹ Küçük, M., "Marksist Teoriler", *Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, (ed.: Şaban Kardaş, Ali Balcı), Küre Yayınları, İstanbul, 2015, s.207.

⁹⁰ Özdemir A. D., "Marksizm ve Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, Teorik Değerlendirmeler*, Emre Çitak, Osman Şen, (der.), Tarcan Matbaası, İstanbul, 2014, ss: 47-65.

⁹¹ Taylor, A. J. P., *Introduction. Marx, K., & Engels, F., The Communist Manifesto*, Middlesex, Penguin Books. 1967, s.9.

uluslararası sistemin mümkün olması kapitalizmin yokluğuna bağlıdır. Yani onlara göre kapitalizm, çatışma ve savaşa neden olan unsurları taşıyan bir ideolojidir. Marksistler için burjuvazi sınıfı, kapitalist ekonomisinin geliştirilmesi ve yayılması için çatışma ya da savaş önemli bir araçtır. Bu durumda Marksizmin güvenlik anlayışına göre savaş, üretim güçlerini yönlendiren ve sosyal yapıları yeniden düzenleyen bir özelliğe sahip olup kolonilerde istenilen kapitalist sonuçlarını elde etmek için her fırsatta kullanılan bir faktör olmaktadır.⁹² Lenin, modern kapitalizmin sömürge baskısını besleyen bir dünya sistemine dönüştüğü ve dünya nüfusunun ezici çoğunluğunun bir avuç gelişmiş ülke tarafından finansal olarak boğulmasını öngören bir sistem olduğunu savunmuştur.⁹³ Dolayısıyla Marksizm, kapitalizm uluslararası sistemde devam ettiği sürece barışçıl bir dünya düzeni olamayacağını varsayılmaktadır.

Neo-Marksizme gelince liberaller gibi sistem düzey ve ekonomi eksenli bir uluslararası güvenlik perspektiften bakmaktadır. Liberallerin karşılıklı bağımlılık paradigmasının yerine tek taraflı bağımlılığı varsayılmaktadır. Neo-Marksizm de güvenliği bağımlılık ilişkisiyle açıklamaktadır.⁹⁴ Sömürgecilik döneminde ortaya çıkan ve üretim yapısından kaynaklanan tek taraflı bağımlılık ilişkisi bugün uluslararası ticaretle devam etmektedir. Neo Marksist düşünürlere göre kapitalizm, kriz ve savaşlara sebep olan bir sistemdir ve devletlerin gelişmişlik seviyeleri ile güvenlik durumlarını uluslararası sisteme hakim olan kapitalist düzeni tarafından belirlenmektedir. Marksizm burjuvazi ve proletarya arasındaki sınıf mücadelesi ile birlikte eşitsizlik üzerinde güvenlik sorunsalı kurarken Neo Marksistler uluslararası sistemde bulunan merkez-çevre arasındaki çatışma sorunsalı vurgulanmaktadır.⁹⁵

Neo Marksizmin en önde gelen temsilcileri Amerikalı sosyolog I. Wallerstein ve Alman bilim adamı A. Frank'tır. Wallerstein'ın dünya sistemi teorisinin özü modern dünyanın ana unsuru olan Batılı ülkeler ya da çekirdek ülkeler olan küresel bir

⁹² Karl, M., *Capital: A Critique of Political Economy*, Volume I. (çev.) Ben Fowkes, Penguin, 1982, s.931.

⁹³ Linklater, A., *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, St. Martin's Press, NY, 1989, s.76.

⁹⁴ Herath, D., Review Article: Development Discourse of the Globalists and Dependency Theorists: Do the Globalization Theorists Rephrase and Rework the Central Concepts of the Dependency School? *Third World Quarterly*, 2008, 29(4), 819–834. <http://www.jstor.org/stable/20455074>

⁹⁵ Yergin, D., & Stanislaw, J., *The Commanding Heights: The Battle for the World Economy*, Simon and Schuster, 2002, s.235.

“dünya sistemi” olmasında yatmaktadır. Bunların yanında yarı-çevre ülkeler, yakın geçmişte sosyalist kampın devletleri yer almaktadır ve son olarak geri kalmış ülkeler çevresidir. Wallerstein’a göre kapitalizmle beraber dünya sistemine hakim olan tek taraflı bağımlılık, çekirdek ülkelerin zaman zaman “çekirdeğe” karşı isyan eden az gelişmiş ülkelerin sömürmesini mümkün kılmaktadır. XX. yüzyılda bu türden en büyük ayaklanma Rusya’daki Ekim Devrimi’ydi ve küresel çevrenin yenilgisiyle sonuçlandı. Dünya sistemi teorisi, dünyadaki eşitsizliğin ve bağımlılığın tarihsel doğasını vurgulayarak gelecekte de bu devletlerarası ilişkiler sisteminin devam etme olasılığının yüksek olduğuna işaret etmektedir.⁹⁶

Dünya sistemine büyük ölçüde benzeyen bir diğer teori de A. Frank’ın bağımlılık teorisidir.⁹⁷ Dünya sistemi kavramına benzerliği çevrenin merkeze olan bağımlılığını ifade etmekten ibarettir; aradaki fark, ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu bağımlılığın esas olarak modern kökenine yapılan vurgudur. Yani ülkelerin dünyadaki eşitsiz konumları tarihsel olarak belirlenmemiştir, bu da gelecekte bu durumun üstesinden gelmek için belirli olasılık olduğu anlamına gelmektedir. Bunun en iyi kanıtı, çeyrek yüzyıl önce dünyanın en az gelişmiş ülkeleri arasında yer alan ve bugün ekonomik süper güç olduğunu iddia eden modern Çin’dir ve aynı şey Hindistan için de söylenebilir.

3. 2 Soğuk Savaşı Sonrasında Değişen Güvenlik Anlayışı

Dünya ve yeni güvenlik ortamı 21. yüzyılda köklü değişikliklere uğramış bulunmaktadır. Bu zamana kadar gerçekçi ve idealist yaklaşımları savunan uluslararası ilişkiler akademisyenleri, küresel güvenlik kavramına ilişkin yüz yıllık bir tartışma yürütmüşlerdir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra idealist yaklaşım, yeni bir düzen ve uluslararası güvenliği sağlamak amacıyla büyük beklentiler uyandıran Milletler

⁹⁶ Wallerstein’ın dünya sistemleri üzerine yazdığı ilk kitap (The Modern World System, 1974) ağırlıklı olarak Davranış Bilimleri İleri Çalışmaları Merkezi’nde (şimdilik Stanford Üniversitesi’ne bağlı) bir yıl boyunca yazılmıştır. Bu teoride, modern dünya sisteminin , çevre ve yarı-çevre dünya bölgeleriyle sistemik ekonomik ve siyasi ilişkiler içinde olan hakim bir kapitalist merke (çekirdek) tarafından dünya düzeninin ekonomik kontrolüne dayanmasıyla imparatorluklardan ayrıldığını savunmaktadır.

⁹⁷ Culley, L., Economic Development in Neo-Marxist Theory. In: Hindess, B. (eds) Sociological Theories of the Economy. 1977, Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-03157-3_4

Cemiyeti'nin kurulmasına verdiği desteğin neticesinde yayılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan önce küresel güvenlik savaş, barış ve silahlı çatışma konuları oldukça ilgi görmüştür. Bu ara dönemde (I. ve II. Dünya Savaşları) Ulusal güvenlik, ulusun ve topraklarının dışarıdan gelen saldırılara veya iç karışıklıklara karşı korunmasıyla ilgili oldu. Oysa ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 45 yıl süren Soğuk Savaş döneminde realist düşünce ekolü, güç ve belirsizliği yönetmek için ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç dengesi teorisine dayanarak hız kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde gerçekçi yaklaşım, göre eğer taraflardan biri askeri gücünü artırmaya çalışıyorsa, diğer taraf da göreceli dengeyi korumak için aynı şekilde askeri kapasitesini artırarak karşılık vermesi gerektiğini savunur.

Batı ile Doğu arasındaki ideoloji, siyasi ve askeri çatışmaların sona ermesi, küresel barış ve güvenlik için yeni bir vizyona yol açtı. Bununla beraber Fukuyama, Soğuk Savaş'ın sona ermesi sadece bir yeniden doğuş değil, aynı zamanda liberal demokrasinin evrenselciliğinin bir sonucu olarak liberalizm en iyi hükümet şekli olarak ifade etmektedir.⁹⁸ Bu iyimser vizyona göre devletlerarası savaş ve şiddet zaten geçmişin kalıntılarıydı ve küresel güvenliği sağlamak için savaş ve şiddet yerine devlet dışı aktörler ile devlet arasında yeni bir işbirliği dönemi geçmiştir.

Birçok akademisyen için güvenlik tartışmalı bir kavramdır ve bu nedenle güvenliğin temel bireysel ve kolektif değerlere yönelik tehdidin ortaya çıkması olduğu konusunda hemfikir olmakla birlikte, güvenliğin bireysel mi, ulusal mı, yoksa uluslararası mı olduğu konusunda fikir ayrılığına düşmektedir. Soğuk Savaş bağlamında güvenlik, iki kutuplu sistemde güç dengesini korumak amacıyla devletin askeri güç açısından güçlendirilmesinde esas olarak “*ulusal güvenlik*” olarak ele alınmıştır. Günümüzde bu güvenlik kavramı fazla etnosentrik ve sınırlı olmakla eleştirilmektedir. Çağdaş akademisyenler, küresel ve yerel bağlamda barış ve istikrarın gelişmesini etkileyen faktörler olarak çevresel, ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları da dâhil ederek ulusal güvenlik kavramının genişletmesi gerektiğini savunduğunu söylememiz doğru olacaktır. Buzan da siyasi kavramları da içeren bir güvenlik vizyonu savunmaktadır. Buzan'a göre ekonomik, sosyal, çevresel ve askeri alanlarda da küresel güvenlik politikalarının gündeminin bir parçası haline gelmelidir.⁹⁹ Bu

⁹⁸ Fukuyama, F., The End of History and The Last Man, Penguin Books Limited, 1993.

⁹⁹ Buzan, B., People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, London, Oxford University Press, 1983.

bağlamda ulusal güvenlik 90'ların başındaki değişim dinamiklerine uyacak şekilde boyutlandırılması gerektiği söz konusudur.

Yirminci yüzyılın sonlarında derin jeopolitik ve jeostratejik değişikliklerle beraber çeşitli siyasi sorunlar yaşandığını açıktır. İlk olarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve AB yapılarına hızlı bütünleşme süreci, bu ülkeler için makro düzeyde siyasi ve ekonomik standartların hızla tamamlanması gerekmektedir. İkinci olarak, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması bölgesel istikrarı tehdit eden etnik gerilimlerle bağlantılı sınırlar, azınlıklar ve aşırı milliyetçilik ideolojilerle ilgili yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası döneme eşlik eden bu köklü değişimler, sadece bu süreçten devlet-ulus parçalanmasından etkilenen toplumlar için olmayıp “sosyal güvenlik” kavramına olan ilgiyi arttırarak aynı zamanda embriyonik bir küresel toplum yaratmaktadır.

Küreselleşme süreci küresel güvenliğe yönelik yeni riskleri de beraberinde getirdiğini vurgulamamız doğru olacaktır. Uluslararası para sistemi krizleri, küresel ısınma, uluslararası terörizm, nükleer kazalardan kaynaklanan felaketler gibi devlet düzeyini aşan riskler günümüzün uluslararası güvenliği etkilemektedir. Dolayısıyla günümüzün güncel tartışmalar, küreselleşme sürecinin etkisi altında dünya siyasetinde yaşanan dramatik değişikliklerin bir sonucu olarak küresel ve uluslararası güvenliğe odaklanmaktadır. Genel bir kanıya göre bu sorunlarla başa çıkabilmek için bu dinamik değişim, küresel ölçekte (devlet ve devlet dışı aktörler arasında) güvenlik konusunda ortak bir gündemin yeniden kavramsallaştırılmasını gerektirmektedir.

Bu gereklilik, küreselleşme sürecinin olumlu ve olumsuz etkilerinin altında ulusal güvenlik kavramının dönüşümünden kaynaklanmaktadır. Bu sürecin olumlu etkisi, küreselleşen ekonomi, çevre konularında karşılıklı bağımlılık, savaş, uluslararası terörizm tehdidi, siber saldırılara karşı savunma, kitle silahların yayılması, vb. bağlamında devletlerarasında işbirliğini gerekli kılmaktadır. Bu durumda küreselleşmenin neden olduğu çok taraflılığın yükselişi, küresel güvenlik için ortak hedeflerin belirlenmesinde karar vericilerin ulusal düzeyde diyalogunu kolaylaştırmaya yardımcı olmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz etkilerine gelince sosyal yapılardaki hızlı değişimler, artan ekonomik eşitsizlik, devlet ya da toplumlar arasında çatışma üreten “şok” kültürel olgulara meydan okumanın bir sonucu olarak ulusal güvenliği etkilemektedir. Bu karşılıklı süreç, devletlerin bu zorluklarla tek

başlarına başa çıkmak için gerekli kapasiteye sahip olmadıkları ölçüde, işbirliğine dayalı bölgesel ve küresel güvenlik için ortak bir gündem oluşturmak üzere çok taraflı çözümler bulmanın gerekli olduğu anlamına gelmektedir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının hemen ardından kolektif güvenlik, Soğuk Savaş döneminde düşünüldüğü gibi sadece uluslararası silahlı çatışmaların olmaması olarak tanımlanmaz oluğu açıktır. 90'lı yıllardan bu yana kadar insani krizleri ve nüfusun kitlesel olarak yerinden edilmesi gibi sorunlar hem bölgesel hem de küresel güvenliğe yönelik olarak tanımlanmaktadır. Buna paralel olarak güvenliğin uluslararası boyutları, örneğin AIDS/HIV, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası terörizm ve iklim değişikliği gibi çevresel felaketler uzmanlar ve ulusal hükümet temsilcileri tarafından tartışılmaya başlamış ve bir trend olarak bu tehditler ulusal ve küresel güvenlik sorunları olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁰

Ulusal güvenlik doktrinleri egemenlik ilkelerini ve çıkarları destekleme eğilimindedir, ancak ulusal güvenliğe yönelik tehditler hızla küresel güvenliğe yönelik tehditlere dönüşebilmektedir. Günümüzdeki güçlü devletlerin kendi alanlarındaki endişeleri paylaştıkları açıktır, bu da güvenliğin hala geleneksel bir jeostratejik boyuta sahip olduğunu göstermektedir.¹⁰¹ Ayrıca bu küresel aktörler için ortak olan sorunların listesinin aşağıdakileri de içerecek şekilde önemli ölçüde genişlediği de açıktır, geleneksel olmayan veya asimetrik tehditler olarak adlandırılır. Aşağıda küresel güvenliği tehdit eden üç büyük ölçekli modern tehdit kategorisi listelememiz faydalı olacaktır:

1. Güvenliğin coğrafi boyutu, devletler sınırlarından oluşabilecek sorunlardan kaçınmaya çalışarak güvenliklerini artırabilecek istikrarlı ve gelişmiş bölgelerin oluşturulmasını ifade etmektedir. Küresel boyutta bir çatışmanın kaçınılmaz olmadığı göz önüne alındığında, ister iç ister bölgesel olsun çatışmalar esas olarak coğrafi tehditler kategorisine girmektedir. Örneğin, Güney Afrika'daki güvenlik algısı bölgedeki ve genel olarak Afrika'daki güvenlikle yakından bağlantılıdır. Ağustos 2008'de Gürcistan ve Rusya arasında yaşanan silahlı çatışma da AB içindeki ideolojik bölünmeleri ortaya koymuş ve Rusya, AB ve NATO'nun ortak komşuluk alanlarındaki çıkarlarının gözetilmesi ihtiyacını açıkça gözler önüne sermiştir.¹⁰²

¹⁰⁰ <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-77th-session-of-un-general-assembly-and-global-security/2689407>; Erişim Tarihi: 28.04.2023

¹⁰¹ [https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security#:~:text=National%20security%20has%20been%20described,and%20defence%20of%20its%20citizenry](https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security#:~:text=National%20security%20has%20been%20described,and%20defence%20of%20its%20citizenry;); Erişim Tarihi: 28.04.2023

¹⁰² https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/081208_cq_hamilton_georgia.pdf; Erişim Tarihi: 30.04.2023

Ancak birleştirilmiş güçler ile yeni güçler arasında farklılık bulunmaktadır. İç tehditler, dış tehditlerle aynı çerçevede analiz edilme eğilimindedir. Yoksulluk, gıda, su, enerji güvenliği ve işsizlik hem içi tehditler hem de bölgesel tehditler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, özellikle insani güvenlik sorunları söz konusu olduğunda bölgelerdeki akut sorunların birbirlerine ne kadar yakın olduğunu gösterir. İnsanların yerinden edilmesi gibi durumlar, komşu ülkeler için acil sorunlar yaratan kitlesel göçlere yol açabileceği gibi, insan trafiği ve kaçakçılık yapıları da bölge sınırlarının ötesinde kalıcı etkilere sahip olabilir. Her halükarda, insani acil durumların etkisinin yayılma hızının azaltılması ancak bölgesel çözümlerin mücadelesiyle mümkündür.

2. Buna karşılık, yeni tehdit kataloğu - aslında çağdaş, geleneksel olmayanlardan daha fazlası olarak adlandırılması gerekenler - coğrafi boyutla yakından ilgili değildir. Farklı yerlerden eş zamanlı olarak faaliyet gösteren ve deniz aşırı ticaretin ulusal çıkarlarını etkileyebilen ulus ötesi suç ağları; uzak bir yerden bir bilgisayarla basit bir şekilde bir kişi tarafından başlatılan siber saldırılar, bir ülkeyi felç edebileceği gibi bulaşıcı hastalıklar da günümüzde tüm dünyayı dolaşarak yayılabilmektedir.¹⁰³ Bu yeni zorluklar çoğunlukla küreselleşmenin sunduğu araç ve fırsatlara sahip olan devlet dışı aktörler tarafından yaratılmaktadır. Bu kategorideki tehditler terörizmle birlikte en önemli küresel aktörlerin gündemindeki çağdaş güvenlik sorunlarının başlıca olmaktadır.

3. Üçüncü kategori hem çağdaş hem de geleneksel tehditler içermektedir. Bu tehditler nükleer silahların yayılması ve iklim değişikliği gibi insanlık varlığını potansiyel olarak olumsuz bir şekilde etkileyen tehditleri içermektedir.¹⁰⁴ Ancak özellikle yeterli kaynaklara sahip olmayan merkezi bir otoritenin yokluğunda, bu tür felaketlerden korunmak ve ortadan kaldırmak için ihtiyaç duyulan uluslararası dayanışma düzey oldukça yüksektir. Ancak günümüzdeki küresel aktörlerin önceliği, rekabeti kaybetmeden küresel ekonomiyi kurtarılması olmuştur ki bu da yeniden dağıtım ve küresel dayanışma politikaları için çok az yer bırakmaktadır.

¹⁰³ <https://www.uou.ac.in/sites/default/files/slm/Introduction-cyber-security.pdf>; Erişim Tarihi: 04.05.2023

¹⁰⁴ Attinà Fulvio, Traditional security issues, in Wang Janwei and Song Weiqing, eds., China, The European Union, and the International Politics of Global Governance, Houndmills, Palgrave MacMillan, 2016, 175-194
<https://www.researchgate.net/publication/301650279> Traditional Security Issues, 2016. Erişim Tarihi: 04.05.2023

Küresel aktörler, yakın tarihte güvenliklerinin bir iç boyutu olarak esasen yerel ekonomik büyümeyle ilgileniyor gibi görünmekte ve genellikle ekonomik başarıyı mevcut zorlukların ve ortak tehditlerin ele alınmasında liderlikle ilişkilendirmeye çalışmaktalar. “Yeşil Devrim” bağlamında Brezilya temiz enerji üretimi ve ihracatını teşvik ederken¹⁰⁵ Çin özellikle mali özerklik elde etmekle ilgileniyor gibi görünmekte ve hatta doların rezerv para birimi olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır.¹⁰⁶ Bu bağlamda, yeni aktörler uluslararası kurumlarda güçlerinin temsil edilmesi ihtiyacını hissettirmekte ve böylece müzakere ve uzlaşma, potansiyel çatışmaların tehditler sicilini ortak zorluklar siciline dönüştürülmektedir.

3. 3. Bölgesel Güvenlik Anlayışı ve Batı Afrika’nın Güvenlik Sorunları

1980’lerin ortalarından bu yana bölgeselce projelerin, küresel ölçekte çeşitli biçimlerinde patlama yaşanmıştır. Avrupa Birliği’nin genişlemesi ve derinleşmesi en yaygın örnektir. Ancak bölgesellik aynı zamanda Afrika Birliği (AU), Güney Doğu Asya Ülkeleri (ASEAN), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ve Arap Birliği (AL) gibi dünya çapındaki bölgesel projeler, birçok bölgenin yeniden canlandırılması veya genişletilmesi yoluyla da görünür kılınmaktadır. Günümüzün belgeselciliği, küresel siyasetin değişen doğası ve küreselleşmenin yoğunlaşması ile yakından bağlantılıdır. Belgeselcilik, neredeyse tüm ülkelerin katılımıyla katalize edilir, ancak devlet dışı aktörler, resmi ve gayri resmi yönetimlesin katılımıyla zengin bir çeşitlilik içermesi söz konusudur. Çağdaş belgeselciliğin bu çoğulculuğu ve çok boyutluluğu, günümüz dünyasındaki güvenliği anlamak için bir dizi yeni bulmaca ve zorluğa yol açmaktadır.

Bölgeselcilik ve güvenlik farklı şekillerde ilişkilendirilebilir. Bunlardan biriye araştırma biriminin seçimiyle ilgilidir - örneğin Barry Buzan tarafından “*temel güvenlik kaygıları, ulusal güvelikleri gerçekçi bir şekilde birbirinden ayrı*

¹⁰⁵ <https://www.iea.org/commentaries/brazil-aims-to-make-a-global-impact-on-clean-energy-innovation>; Erişim Tarihi: 04.05.2023

¹⁰⁶ <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/dolar-egemenligine-karsi-cin-hamlesi-geliyor-319272>; Erişim Tarihi: 04.05.2023

*düşünülemeyecek kadar birbirine yakın olan grup devlet” olarak tanımlanan bölgesel güvenlik kompleksidir.*¹⁰⁷ Kavram daha sonra çok sektörlü ve sosyal inşacı bir doğrultuda yeniden düşünülmüş, bu da birimin fiili sınırlandırılmasını daha incelikli hale getirmiştir, ama farklı güvenlik sektörlerin (ekonomik, çevresel, toplumsal, vb.) ortaya çıkmasıyla beraber bölgeleri tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.¹⁰⁸ Bu bağlamda, günümüzdeki güvenlikleştirme fikri de kavramın (güvenlik kompleksi) bu akıcılığına katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁹

Başka bir yaklaşımla bölgeler, güvenlik yönetimi veya ‘bölgesel düzen’ açısından tanımlanabilmektedir.¹¹⁰ Bu anlamda, bir bölgesel düzeni basit bir güç dengesi sisteminden daha kapsamlı topluluklara ya da entegre yönetimlere doğru kayabilme potansiyeline sahiptir. Lake ve Morgan’ın bölgesel güvenlik kompleksinde yerel güvenlik haricinde devletin en az bir sınır ötesi olgudan etkilenmesi söz konusudur.¹¹¹ Bölge, bu açıklamayla birlikte öncelikle bir analiz düzeyindedir.

İkincil olarak bölgeselcilik ve güvenlik arasındaki bir diğer bağlantı da, bir bölgesel güvenlik sorununun yerel çatışma sonuçlarıyla ilgilidir. Bunlar güvenlik kompleksinin doğasına ve değişmekte olan çeşitli güvenlik sorunlarının belirli bölgelerde dikey ve yatay olarak nasıl bağlantılı olduğuna bağlıdır. Bazı yerel çatışmalar öncelikli olarak farklı yüksek otoriteleri arasındaki ilişkileri etkilerken diğerleriye etnik gruplar arasındaki siyasi rekabetçiliği, toprak veya diğer doğal kaynaklar için sınır ötesi rekabetçiliği ile ilgili olabilmektedir.¹¹²

Üçüncü bağlantımız; eğer varsa organize bölgenin, iç bölgesel güvenlik veya bölgesel düzeni, bölgenin yakın çevresi (örneğin AB’nin komşuluk politikası)¹¹³ ve dünya düzeni (dünya düzenini etkileyecek kadar güçlü ve aktif olduğu ölçüde) için çatışma yönetimi rolüyle ilgilidir. Yakın çevre (organize bölgenin dışında) ile ilgili olan çatışma yönetimi, akut bir çatışmaya veya amaca atıfta bulunabilir ya istikrarın

¹⁰⁷ Buzan, B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Wheatsheaf Harvester, 1991, s.190.

¹⁰⁸ Buzan, B., ‘Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World’, Söderbaum, Fredrik and Timothy M. Shaw (eds.) *Theories of New Regionalism*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.

¹⁰⁹ Buzan, B. ve Waever, O., *Regions and Power: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003.

¹¹⁰ Lake, David A. ve Morgan, Patrick, (eds.) *Regional Orders: Building Security in a New World.*, Pennsylvania State University Press, 1997.

¹¹¹ Lake, D. A. ve Morgan, P., age., s.46

¹¹² Gua, Rongxing. *Cross-Border Conflict Prevention and Resource Management*, 2021, ss.451-485.

¹¹³ https://www.ab.gov.tr/files/tarama/tarama_files/31/SC31EXP_ENP.pdf; Erişim Tarihi: 25.05.2023

sağlanması ya da entegrasyon (bölgesel örgütün genişlemesi) yoluyla durumu önleyebilir. Burada kesin ayrımlar yapılamaz.

Bu nedenle bölge, sebep olan bölgesel kompleksi, araç (bölgesel güvenlik yönetimi) ve çözüm (bölgesel kalkınma) ile baş başa kalabilir. Bölgesellik seviyesi amaca yönelik olarak aktifliği ve çatışma yönetimini artırmak için değiştirilmelidir. Örneğin, bir bölge içindeki güvenlik işbirliği istikrarın artırmasına yol açarak uluslararası yatırım, ticaret ve kalkınma için uluslararası aktörlerin gözünde bölgeyi daha cazip bir hale getirecektir. Siyasi istikrarı ve ekonomik dinamikleri açısından elbette dünyada bu yaklaşımların farklı türde bölgelerde farklı bir şekilde uygulayan vardır: çekirdek bölgeler, ara bölgeler ve çevre bölgelerdir. Afrika çevre bölgeler kategorisindedir.¹¹⁴

3. 3. 1 İnsan Ticareti

Batı Afrika, sömürgeci güçler tarafından sınırların oluşturulmasından çok daha öncesine dayanan bir eğilim olarak, uzun zamandır yüksek düzeyde bölge içi ve bölge dışı göç ile kategorize edilmektedir.¹¹⁵ İnsan ticareti, bu göç kompleksi içerisinde farklı bir şekilde kendini gösterip hem çocukları hem de yetişkinleri etkilemektedir. Batı Afrika bölgesi, Afrika dışındaki hedef ülkelerde (özellikle de Avrupa ve Orta Doğu'da) en yüksek sayıda insan ticareti mağduru üreten bölge olarak bilinmektedir.¹¹⁶ Bunun yanında mağdurların çoğunluğu ise Afrika'nın diğer kalan bölgeler içinde insan ticaretine maruz kalmaktadır.¹¹⁷ Bölgede söz konusu olan insan ticaretinin sürdürülmesinde ve bölgedeki insan tacirleri için bir pazar yeri olmasında ekonomik ve kültürel uygulamaların etkisi vardır.

Sınır ötesi organize suçlar, Batı Afrika'da derin bir şekilde yerleşmiş olup insan ticareti bu suçların baskın bir çeşididir. Suç şebekelerinin faaliyetleri, genellikle

¹¹⁴ Hetne, Björn. Beyond the 'New' Regionalism, New Political Economy, 2005, Vol. 10, No. 4, ss.543-572.

¹¹⁵ <https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/western-africa>; Erişim Tarihi: 25.05.2023

¹¹⁶ Sawadogo, W. R., The Challenges of Transnational Human Trafficking in West Africa, African Studies Quarterly, Vol. 13, 2012, s.100.

¹¹⁷ Sowale, A.O., ECOWAS Protocol on Free Movement and the Challenges of Human Trafficking in West Africa, Insight on Africa, 2018, vol. 10(2), ss.215-225.

bölgede hukukun üstünlüğüne yönelik her türlü beklentiyi baltalamaktadır. Aynı zamanda insani ve ekonomik kalkınmasını sağlamasına yönelik daha geniş kapsamlı çabalara meydan okumaktadır. Bölgedeki suç şebekeleri, genellikle devlet düzeyindeki zayıf altyapılardan, gözenekli sınırlardan faydalanmakta ve Batı Afrika’da bulunan ticaret ve pazar entegrasyonundan da yararlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Örgütlü Suçlularla Mücadele Sözleşmesi’ne 2004’te ek olarak çıkarılan İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına Yönelik Protokol’ün 3(a) maddesinde insan ticaretini şöyle tanımlanmakta:

“İnsan ticareti” kuvvet kullanma tehdidi veya diğer zorlama yöntemleriyle kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için bu kişilere ödeme yapılması veya menfaat sağlanması yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden başka bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması (...). İstismar, asgari olarak başkalarının fuhşun istismarını veya diğer cinsel istismar türleri, sömürü, zorla çalıştırma veya hizmet, kölelik veya köleliğe benzer uygulamalar ve organların alınması içermektedir.¹¹⁸

Batı Afrika’da insan ticareti genellikle yaş ve cinsiyet kalıpları göstermektedir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) yapılan son araştırmaya göre Batı Afrika’da tespit edilen insan ticaret mağdurlarının %75’inden fazlasının çocuk olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma ayrıca, Sahra Altı Afrika’daki diğer bölgelere kıyasla Batı Afrika’da daha yüksek oranda insan ticareti mağduru tespit edildiğini göstermektedir. Mağdurların çoğu zorla çalıştırmak üzere insan ticaretine maruz kalan çocuklardır.¹¹⁹ Batı Afrika ülkeleri de dâhil olmak üzere, çoğu çocuğun insan ticaretine maruz kalma ve zorla çalıştırılarak sömürülme olasılığı daha yüksektir. Bu durum, çocukların cinsel sömürü amacıyla insan ticaretine maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu yüksek gelir ülkeleriyle tezat oluşturmaktadır. Tespit edilen insan ticareti mağdurları arasında çocukların daha büyük bir paya sahip olduğu ülkeler, aynı zamanda çocuk işçiliğinin daha yaygın olduğu ülkelerdir.¹²⁰ Bu durum özellikle Batı

¹¹⁸ https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THEREO.pdf; 2004, s.42. Erişim Tarihi: 30.05.2023

¹¹⁹ <https://www.unodc.org/nigeria/en/human-trafficking-in-west-africa -three-out-of-four-victims-are-children-says-unodc-report.html>; Erişim Tarihi: 30.05.2023

¹²⁰ https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf; 2020, s.82. Erişim Tarihi: 30.05.2023

Afrika için geçerli olmaktadır. İnsan ticareti mağdurlarının profiliyle ilgili olarak Afrika'daki diğer bölgelerle karşılaştırıldığında, Batı Afrika, artan yetişkin mağdurla birlikte en fazla sayıda insan ticareti mağduru çocuğa sahiptir.

Örneği, tespit edilen çocuk mağdurlar arasında bu uygulama, Doğu Afrika'da 49 kız ve 109 erkek çocuğu ve Güney Afrika'da 62 kız ve 60 erkek çocuğa kıyasla Batı Afrika'da 1164 kız ve 1389 erkek çocuğu orantısız bir şekilde etkilemektedir.¹²¹ Daha spesifik olarak Batı Afrika'da madenlerde, tarlalarda çalıştırılmak, ve ev işlerini üstlenmek üzere insan ticaretine maruz kalan çocukların vakaları belgelenmiştir. Ayrıca Batı Afrika bölgesinden gelen insan tacirlerinin Johannesburg'un Hillbrow bölgesinde ve Güney Afrika'daki diğer kentsel alanlarda ticari cinsel işini kontrol ettiklerine ve domine olduklarına dair kanıtlar bulunmaktadır.¹²² Bu çalışma, özellikle Batı Afrika bölgesindeki insan ticaretine odaklansa da, Kuzey Afrika'da tespit edilen insan ticareti mağdurlarının %17'sinin ve Doğu Afrika'daki mağdurların %7'sinin Batı Afrika kökenli olduğunu belirtmek gerekir ki bu da Batı Afrika'daki insan ticaretinin bölge dışı erişimini teyit etmektedir. Ayrıca 3,5 milyon Afrikalının insan ticareti mağduru olduğu ve Batı Afrika'da tespit edilen mağdurların %99'unun alt bölge içinde veya kendi ülkelerinde insan ticaretine maruz kaldığı tahmin edilmektedir.¹²³

BM'nin 2014 Küresel İnsan Ticareti Raporu'na göre 2010-2012 seneler arasında, insan ticareti mağdurların çoğunun, en a bir ulusal sınırdan geçmek zorunluluğu olan yabancılardan ve dünya çapında en az 510 insan ticareti tespit edildi. Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Orta Doğu; zorla çalıştırmak üzere %40, cinsel istismar %53 ve organların alınması %7,3 sebeplerden dolayı küresel insan ticaretin ana varış noktaları arasında yer almaktayken mağdurların %49'unun kadın, %33'ünün çocuk olup Sahra Altı Afrika, Doğu ve Güney Asya'nın menşe bölgeler olarak kabul edilmektedir.¹²⁴

Açıkçası, insan ticareti bir kalkınma sorunudur. Yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği ve işsizlik gibi ortak kalkınma boyutları; eğitim eksikliği, zayıf hukukun üstünlüğü ve yönetim ile birlikte olan sosyo-ekonomik faktörler insan ticaretine karşı insanları

¹²¹ a.g.e., s.165.

¹²² Sowale, A., a.g.e..

¹²³ <https://africacenter.org/research/>; Erişim Tarihi: 20.03.2023

¹²⁴ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons. NY: United Nations, 2014.

savunmasız bırakmaktadır.¹²⁵ Batı Afrika'daki insan ticareti sorunu, bölgede bulunan 15 devletin tamamının insan ticareti tedarik zincirindeki üç sınıflandırmasından (menşe, transit ve varış yeri) birine ya da hepsine girmesi gerçeğiyle ortaya çıkmaktadır. Mağdurlar genellikle yoksulluk, işsizlik ve çatışmayla kategorize edilen kaynak ülkede zorla kaçırılmaktadır. Genellikle gevşek kurumların, zayıf mevzuatın yolsuzluğun ve gözenekli sınırların damgasını vurduğu transit ülkeler üzerinden transfer edilirler; ve daha sonra fuhuş endüstrilerinin geliştiği ve ucuz işgücü talebinin olduğu hedef ülkelerde sömürülmektedir.

Batı Afrika'daki insan ticareti ya ülke sınırları içinde insanların kaçırılmasını içeren yurtiçi bir faaliyet; ya da bölge içinde (Batı Afrika sınırları) veya Batı Avrupa ve ABD'ye yönelik yurtdışı bir faaliyettir. Küresel ölçekte, Batı Afrika devletlerinin çoğu genellikle kaynak ülke olarak görev yaparken, Nijer ve Mali gibi Sahel devletleri genellikle transit ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Nijerya, Fildişi Sahili ve Gana gibi Gine Körfezi ülkeleri ise kaynak, transit ve hedef olarak görev yapmaktadır. Örneği Nijerya'nın kırsal bölgelerinden toplanan kadın ve çocuklar, zorla çalıştırılmak ve fuhuş yaptırılmak üzere Güney Afrika, Garbon, Kamerun, Ekvator Ginesi, Gana, Benin, Nijer, Burkina Faso ve Gambiya gibi ülkelere kaçırılmaktadır. Aynı zamanda, çocuklar Nijerya'da zorla çalıştırılmak üzere Benin, Togo ve Gana'dan kaçırılmaktadır.¹²⁶ Mağdurlar uyuşturucu kuryesi olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, Yeşil Burun Adaları'ndan (Cape Verde) Brezilya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine uyuşturucu kuryesi adı altında insan ticareti yapılmaktadır.¹²⁷ Cinsel sömürü amaçlı insan ticaretinin Batı Afrika'da yaygın olmasıyla birlikte, insanlar genellikle ekonomik sömürü amacıyla insan ticaretine maruz kalmaktadır. Benin, Burkina Faso, Gine Bissau, Gine, Mali, Gana, Nijerya, Mali ve Togo; Ekvator Ginesi, Fildişi Sahili, Gabon, Nijerya ve Senegal'deki kentsel ve tarımsal alanlara gönderilen çocuk işçiler için başlıca kaynak ülkeler olarak gösterilmektedir.¹²⁸

Batı Afrika'daki insan ticaretinin sürekliliği, alt bölgeyi insan tacirler için mükemmel bir hasat alanı haline getiren bir dizi faktöre ve koşula bağlanabilir. Dünyanın en yoksul ve en az istikrarlı bölgelerinden biri olarak kabul edilen bu

¹²⁵ Makisaka, M., Human Trafficking: A Brief Overview. Social Development Notes: Conflict, Crime & Violence 122, 2009, ss.1-16.

¹²⁶ Sowale, A.O., a.g.e.

¹²⁷ US Department of State. Trafficking in Persons Report, (June 2013)

¹²⁸ Sowale, A.O., a.g.e.

bölgede,¹²⁹ yoksulluğun sıklıkla insan ticaretine katkıda bulunan önemli bir faktör olarak ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Batı Afrika ülkelerinin çoğu, insanları insan ticaretine yatkın kılan zorlu sosyo-ekonomik ve kırılganlıklarla boğuşmaktadır. Başka yerlerde ya da ülkelerde daha rahat yaşam koşulları vaadi, insan ticareti ile birleştiğinde insan ticaretinden elde edilen yüksek karlar genellikle sektörü yoksulluktan kurtulmak için bir seçenek olarak görülmektedir.¹³⁰

Bir diğer faktör de bazı Batı Afrika toplumlarında, kadın ve çocukların savunmasız, ötekileştirilmiş ve ayrımcılığa maruz bırakan kültürel ve manevi uygulamalarla ilgilidir. Bu tarz durumlarda, çocuklar özellikle kentsel topluluklarda yaşayan kişilere emanet edilmesi söz konusudur (daha iyi bir hayat var diye). Bu durum, zaten yozlaşmış ve yıllar boyunca sömürülmüş bir alt bölge için iyi bir örnek olmaktadır. Bazı durumlarda, insan parçaları gerektiren ruhani ritüeller (örneğin juju veya voodoo) da bir faktördür.¹³¹ Bu tür uygulamaların sıklıkla olduğu ortamlardaki mağdurlar, çoğu kapana kısılmış ve korkmuş olmakta ve kurtarılsa bile yetkililerle işbirliği yapmamaktadır.

Alt bölgenin insan ticareti sorununu ağırlaştıran diğer önemli faktörler de yetersiz kurumlar ve insan ticareti karşıtlığını etkili kılacak ulusal yasa ve politikaların bulunmamasıdır. İnsan tacirlerine yönelik cezai tedbirlerin yetersiz olması nedeniyle mahkûmiyet oranları düşüktür ve bu da cezasızlığı teşvik etmektedir.¹³² Ayrıca genel itibariyle mağdurlara yardım olabilecek raporlama konusunda, yönetim eksik ve isteksiz davranmaktadır.

Alt bölgede insan ticaretini güçlendiren ek faktörler olarak sınırların gözenekli olması, zayıf sınır güvenlik yönetim mekanizmaları, lojistik kısıtlamalar, göçmenlik bürolarının zayıf sınır denetlemedi, alt bölgedeki ucuz işgücü arzusu, insan ticaretiyle ilgili yapılan eksik raporlanma, yolsuzluk, devlet görevlilerin uluslararası organize suç gruplarıyla ortak olması, kötü yönetim ve siyasi kararlılık eksikliği sayabiliriz.

¹²⁹ UNODC, Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A threat Assessment., (Temmuz 2009)

¹³⁰ Sowale, A.O., a.g.e. UN IRIN, 2002

¹³¹ Carling, J., Migration, Human Smuggling and Trafficking from Nigeria to Europe. Geneva: International Organization for Migration, 2006.

¹³² UN IRIN, 2002

3. 3. 2 Uyuşturucu Kaçakçılığı

Günümüzde, uyuşturucu kaçakçılığı - özellikle Güney Amerika'dan Avrupa'ya giden kokain kaçakçılığının rotası- Batı Afrika üzerinden geçmektedir. Bu trafiğın seviyesi son on yılda, özellikle de son beş yılda önemli bir ölçüde artmıştır; öyle ki çeşitli politikacılar ve akademisyenler Batı Afrika'da bir uyuşturucu salgınından bahsetmektedir.¹³³ Batı Avrupa'da yoğunlaşan kokain talebi, ABD'de kokaine olan talebin azalması ve Karayipler'deki önleme operasyonlarının kokain kaçakçılığı üzerindeki baskısı nedeniyle Batı Afrika üzerinden yapılan kaçakçılık seviyesi ele geçirenlerle beraber (2005 yılında 1,2 ton iken 2007 yılının ilk yedi ayında 4,3 tona yükseldi) yıllık tüketiminin dörtte birine sahip olmaktadır.¹³⁴

Gine-Bissau gibi bazı ülkelerin uyuşturucu tarafından istila edilmiş gibi görünmesi ve ülkede organize suç ve uyuşturucu ticaretiyle bağlantılı önemli siyasi istikrarsızlık, darbeler ve suikastlar yaşanması nedeniyle analistler, uyuşturucu ticaretinin bölgede (Batı Afrika) hukukun üstünlüğü, siyasi istikrarı ve yönetim kalitesi için oluşturduğı tehditten endişe duymaktadır. Gine Bissau'da, ülke bazında uyuşturucu şebekelerinin siyasetle iç içe geçmiş durumunda olup son derece kaygı verici olayları olduğı Batı Afrika'nın kilit transit konumlarındanr. Dolayısıyla BM'nin eski Sekreteri Ban Ki-Moon, Gine Bissau'nun transit noktası statüsünden çıkıp uyuşturucu kaçakçılığı değıl de fiili bir pazar yeri haline geldiğini belirtmiştir.¹³⁵

Ancak bu kurumsal koşulların birçoğı Batı Afrika'da yeni bir olgu değıldir ve bölgedeki mevcut yoğun uyuşturucu kaçakçılığının ortaya çıkışından önceye dayanmaktadır. Ne yasadışı ekonomiler ne de uyuşturucu ticareti Batı Afrika için yenidir. Aslında bağımsızlığından hemen sonra ve ondan önce de bölge, çeşitli yasadışı ekonomiler ve bunların bölge ülkelerinin siyasi düzenlemelerine ve çerçevelerine derin entegrasyon ile karakterize edilmiştir. Nijeryalı organize suç grupları 1970'lerden bu yana uyuşturucu kaçakçılığı işinin önemli oyuncular

¹³³ örnek için bkz., James Cockayne and Phil Williams, *The Invisible Tide: Towards an International Strategy to Deal with Drug Trafficking Through West Africa* (New York: The International Peace Institute, Ekim 2009); and Joseph Kirschke, "The Coke Coast: Cocaine and Failed States in Africa," *World Politics Review*, Eylül 2008.

¹³⁴ UNODC, *Cocaine Trafficking in West Africa: the Threat to Stability and Development* (Vişana: UNODC, 2007)

¹³⁵ Cockayne, J., & Williams, P., *The Invisible Trade: Towards an International Strategy to Deal with Drug Trafficking Through West Africa*. NY: International Peace Institute, 2009

olmaktadır. Güney Asya'dan ABD'ye uzanan yasadışı ticarete (insan kaçakçılığı) ana tedarikçileri olarak tanımlanmakta ve bazen kuryelerin prezervatiflerdeki uyuşturucuları yutup vücutlarında sınır ötesi taşıdıkları “yutkunma” uyuşturucu kaçakçılığı yönetimini icat etmekle anılmaktadır.¹³⁶

UNODC'nin tahminine göre Avrupa'nın yıllık 135 ile 145¹³⁷ arasında kokain tüketiminin yaklaşık dörtte biri ve satış değeri yaklaşık 1.8 milyar dolar olan kokain transit bölgesi olarak tanımlanan Batı Afrika üzerinden geçmektedir.¹³⁸ Kokaine ticaretine ek olarak Afrika kıtası ve özellikle Batı Afrika, Asya'dan Kuzey Amerika'ya ihraç edilen eroinin geçiş noktasının yanı sıra esrar ürünlerinin üreticisi ve ihracatçısı olarak varsaymamız yanlış olmayacaktır. Batı Afrika'nın uyuşturucu ticaretinde coğrafik olarak stratejik bir konumunda olmasıyla beraber bölgeyle ilgili geçmişte yaşanan bazı olaylar bugünkü kaçakçılık ortamının öncülüğünü yaptığını söylemekte fayda vardır.

Batı Afrika'daki esrar ekimi ve tüketimi İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda askerlik hizmetinden dönen gaziler tarafından tanıştırıldığını bilinmektedir. Daha sonra Nijerya, Batı Afrika'nın uyuşturucu ticaretinin merkezi olarak ortaya çıktı. Bir diğer olay, sömürgeci döneminde Nijerya'nın güneyinde bulunan Kalabar'daki botanik bahçelerinde yetkililer tarafından koka bitkisini yetiştirilmesidir. 1960'larda Avrupa'da ve özellikle İngiltere'nin, esrar pazarı için cazip bir hale gelmesiyle beraber kontrollerinde olan Batı Afrika, uyuşturucu kaçakçılığının en önemli transit noktalarından biri olarak meydana çıktı. Batı Afrika'nın geçiş noktası olarak kullanılması 1952'ye dayanmaktadır. Lübnanlılar tarafından Beyrut'tan New York'a Kano (Nijerya) ve Akra (Gana) üzerinden ticari havayollarındaki uyuşturucu kuryelerin ABD'li yetkililer tarafından yakalanmasıydı.¹³⁹

Batı Afrika'nın coğrafi konumu, buraya Güney Amerika'dan (özellikle Brezilya'dan) Avrupa'ya giden kokain için doğal bir transit noktası haline getirmektedir. Güney Amerika ve Afrika arasındaki en kısa mesafe yaklaşık 2850 km olarak Brezilya'nın Rio Grande do Norte ile Afrika'nın Atlantik Kıyısı arasında

¹³⁶ Ellis, Stephen. “West Africa's International Drug Trade,” African Affairs, 108(431), 2009, ss.171-196

¹³⁷ UNODC, a.g.e., s.8

¹³⁸ UNODC, Global Report on Cocaine, 2023

¹³⁹ Ellis, Stephen. a.g.e.

(yaklaşık olarak Senegal ve Gine Bissau sınırları) gerçekleşmektedir. Batı Afrika'nın Atlantik kıyısında yapılan önemli ele geçirmeleri (kokain) ve MAOC-N tarafından tanımlanan deniz rotaları bunu doğrulamaktadır.¹⁴⁰ Gine körfezi ile beraber Cape Verde, Gambiya, Gine Bissau ve Senegal olmak dâhil olmak üzere Afrika'nın en batı ucunun etrafındaki kıtanın iç bölgelerine ulaşacak kokain için önemli ana varış noktalarındandır.

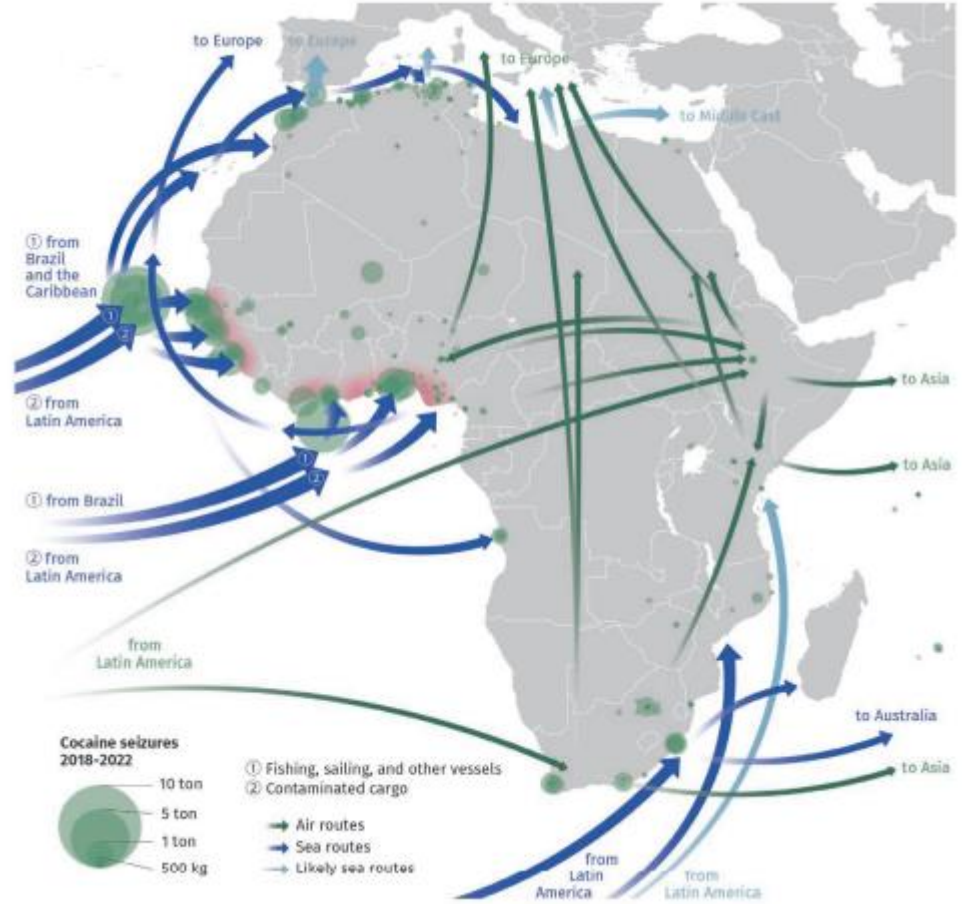
Uyuşturucu yakalamalarına ilişkin veriler, Gine Körfezi'nin uyuşturucu ticareti için Batı Afrika'nın kıyılarında çok önem kazandığını göstermektedir. Brezilya'dan (Karayipler) kalkan gemilerin sıklıkla uğramalarına bağlantılı olabilmektedir. 2019-2021 dönemi boyunca, Gine Körfezi'ne kıyısı olan ülkelerde 100 kg veya daha fazla 13 kokain ele geçirme vakası olduğunu belgelenmiştir. 16'sı ise Gine Bissau merkezli olup daha batıdaki varış bölgesinde belgelenmiştir.¹⁴¹ En büyük kokain yakalama vakaları, genellikle Yeşil Burun Adaları (Şubat 2019'da 9,5 ton, aynı yılın Ağustos ayında 2,3 ton ve Nisan 2022'de 5,7 ton), Fildişi Sahili (Mart 2021'de 6 ton), Senegal (Nisan 2020'de 5,1 ton) ve Gambiya (Ocak 2021'de 3 ton) çevresinde gerçekleşmektedir.¹⁴²

¹⁴⁰ UNODC, Global Report on Cocaine, 2023, s.104.

¹⁴¹ UNODC, Drug Monitoring Platform, <https://dmp.unodc.org/> Erişim Tarihi: 01.05.2023

¹⁴² a.g.e.

Main cocaine trafficking routes into and out of Africa, and significant cocaine seizure cases in Africa, 2018-2022

Harita 5 Afrika'ya giren ve çıkan ana kokain kaçakçılığı rotaları ve Afrika'da önemli kokain ele geçirme vakaları, 2018-2022; Kaynak: UNODC, Global Report on Cocaine, 2023

Batı Afrika'nın narkotik geçiş için önemli bir konum olması ve bunun bu zamana kadar devam etmesi, 1980-1990'lı yıllarda ABD'de uyuşturucu tüketimindeki azalışıyla beraber Avrupa'dan gelen talebine bağlı olmaktadır. Kaçakçıların Avrupa'ya yönlendiren başka bir sebep ise Euro'nun ABD dolarına göre daha güçlü olup mali karının fazla olmasıydı. Bu bağlamda durumu farkında olan yetkililer, Latin Amerika'dan Avrupa'ya doğru kokain ithalatını engellemek için daha katı sınır kontrolüne başvurmaya başladılar. Sonuç olarak kaçakçıların daha gevşek sınır kapıları ve yolsuzluk havuzunda boğulan Batı Afrika'ya yönelmelerine sebep oldu¹⁴³

Trans Atlantik sıfatını alan kokain ticareti, yaklaşık 900 milyon ABD dolarını değerinde olduğunu düşünülmekte olup Batı Afrika uyuşturucu kaçakçılığının önemli

¹⁴³ Andres, A. P., West Africa under Attack: Drugs, Organized Crime and Terrorism as the New Threats to Global Security., UNISCI Discussion Papers, 16, 2008, pp.203-228

bir bölümünü oluşturmaktadır.¹⁴⁴ Bununla beraber esrar, haşhaş ve eroin gibi uyuşturucu kaçakçılığı alt bölgede gittikçe artmakta ve bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracak endişesi vermektedir. Eroin, Batı Afrika'ya genel itibarıyla Pakistan olmak üzere Güneydoğu Asya'dan gelen ticari uçaklarla Kenya, Tanzanya, Güney Afrika ve Etiyopya'da aktarılıp transit ülkeleri ve gevşek sınır kapıları olan Gana, Nijerya veya Senegal üzerinden hava kargosu ve vücudunda uyuşturucu taşıyan kuryelerle ABD ve Avrupa'ya gönderilmektedir.¹⁴⁵

Batı Afrika'nın alt bölgesinde en çok kaçakçılığını yapılan kokainin aksine eroin kaçakçılığı düşüş eğiliminde görünmektedir. Bunun nedeni, Avrupa ve ABD'deki eroin piyasasının göreceli olarak istikrara kavuşması ve bunun sonucunda kaçakçıların elde edebileceği karın azalması da olabilir. Bu durum, eroinin ana tedarikçisi olan Afganistan'da eroinin aşırı üretimi ve uçuşların doğrudan Batı Afrika'dan Kuzey Amerika'ya yeniden başlaması nedeniyle kısa vadede değişebilmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda ABD'de gerçekleştirilen büyük eroin ele geçirme vakalarından biri de (70 kg) Batı Afrika üzerinden gelmiş olması manidardır.¹⁴⁶

Kokain ve eroinle kıyaslandığında Batı Afrika'da haşhaşın kaçakçılığı karlı değildir. 2007 yılından başında Nijer'de meydana gelen son olaylarla beraber Fas'tan Moritanya, Mali, Nijer, Çad ve Sudan ya da Mısır'a uzanan köklü bir kaçakçılık rotasının varlığına işaret etmiştir. Ele geçirilen miktarlar ve kaçakçıların çalışma sistemleri de bunu doğrulamaktadır.¹⁴⁷ Bunlarla birlikte bölgenin istikrarı ve terörizmin finansmanına ilişkin potansiyel açısından olası sonuçları nedeniyle bu olguya yeniden dikkat edilmektedir.

Batı Afrika alt bölgesinin sınırın her tarafında mevzuatın zayıf olduğu elverişli bir ortam nedeniyle kıyılarına ulaşması, Latin Amerika'da faaliyet gösteren uyuşturucu kartelleri kolay olmaktadır. Zayıf kanun yaptırımı, yolsuzluk temelinde oluşturulan finansal kurumları ve denetlenmeyen sınırları, organize suç kartellerin tarafından yürütülecek yasadışı faaliyetlere erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Alt

¹⁴⁴ Adeyemi, A. E., Terrorism and Transnational Security Threats in West Africa: A Global Perspective, Xlibris Corporation, 2015

¹⁴⁵ Andres, A. P., a.g.e.

¹⁴⁶ Andres, A. P., a.g.e.

¹⁴⁷ Andres, A. P., a.g.e.

bölgedeki makro-ekonomik etkileri ne olursa olsun, görülen büyüklükteki uyuşturucu akışlarının, kolluk kuvvetlerinde yolsuzluğun artmasına ve bunun sonucunda hukukun üstünlüğünün zayıf olmasına da yol açtığı ihtimali yüksektir. Gine Bissau gibi ülkelerde hükümet ve ordudaki üst düzey yetkililerin uyuşturucu kaçakçılığına karıştığına ve yolsuzlukla ilgili olduğu düşünülen bizi şüpheli yargı ve yürütme kararlarına dair iddialar tekrarlanmaktadır. Bu tür yolsuzluk olaylar, hâlihazırda vatandaşlar tarafından duyulan hükümete duyulan güvensizliği yoğunlaştırılmasına neden olmaktadır.

3. 3. 3 Terörizm

Kofi Annan, ‘bir halkı korkutmak veya bir Hükümeti ya da uluslararası kuruluşu herhangi bir eylemde bulunmaya veya kaçınmaya zorlamak amacıyla sivillere veya muharip olmayan kişilere ölüm veya ciddi bedensel zarar vermeyi amaçlayan her türlü eylem terörizmin teşkil ettiğini’ açıklamıştır.¹⁴⁸ Bu olgu, son yıllarda Batı Afrika alt bölgesinde kendini her fırsatta gösterip bölgede bulunan hükümetlerin ana gündeminde her gün önem kazanmaktadır. Batı Afrika, aşırı yoksulluk ve zenginliğin kesiştiği bir bölge olup eşitsizlik, güvensizlik, aşırı kontrolsüz nüfus artışı, işsizlik, vb. olguların son derece yaygınlık gösterdiği söz konusudur.

Mevcut literatüre bakıldığında, yeni ve eski koşulların bir araya gelerek Batı Afrika’yı terörizm için cazipleştirdiğini göstermektedir. Bu koşulların arasında ekonomik az gelişmişliği; ulusal yetkililerin kamu hizmetlerini sunmadaki başarısızlığı; yukarıda bahsettiğimiz gözenekli sınırlar; teröre karşı küresel savaşta Libya ve diğer cephelerden kaynaklanan serpintiler; Sünni-Şii rekabetinin Batı Afrika’ya ihraç ve teröristlerin doğal kaynakları yağmalaması yer almaktadır. Bu koşullar, doğuda Çad Gölü Havzası’ndan batıda Mali’ye uzanan ve merkezde Burkina Faso’yu içine alan geniş Batı Afrika-Sahel bölgesinde bir araya gelmektedir.

¹⁴⁸ <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2005-03-10/kofi-annan%E2%80%99s-keynote-address-closing-plenary-international-summit#:~:text=%2D%2D%20The%20Panel%20calls%20for,international%20organization%20to%20do%20or>; Erişim Tarihi: 22.03.2023

Terörizm, tarihsel olarak devlet terörü psikolojisi veya faaliyetleriyle bağdaştırılan bir olgu olarak 1789 Fransız Devrimi'ne uzanır,¹⁴⁹ ancak yer ve zamansal olarak farklılık gösterse de geçmiş ve günümüzdeki özelliklerde benzerlik göstermektedir. Bunlarla birlikte, terörizmin başlıca amacı korku yaratmak olan tarihsel açıdan daha kapsamlı bir olgu nitelikte olduğunu (...) bellidir.¹⁵⁰ Terörizm kavramı, değişen doğası ve kapsamından dolayı olan terör saldırısında da anlaşılabilirliği gibi araştırmacılar tarafından tartışmalı bir kavram olarak kabul etmektedir. Bununla bir benzerlik söz konusu olduğunda her terör eyleminde belirli bir amacın çerçevesinde yürütüldüğünü tartışılmazdır.

Genel olarak, terörizm olarak düşündüğümüz olgu, siyasi bir amacın çerçevesinde etki yaratmaya çalışmanın bir aracı olarak şiddetin kullanılmasıdır. Böyle bir tanıma rağmen, terörizmin ne olduğu konusunda ulaşılabileceğimiz en geniş veya kabul edilen uzlaşma düzeyidir. Psikoloji bir perspektiften bakıldığında, terörizmin şiddet veya cinayet içeren diğer suçlardan ayıran en önemli özelliği ise teröristlerin davranışlarında görülen siyasi boyutudur.¹⁵¹ Terörist hareketlerin çoğu, herhangi bir ideoloji (düzen karşıtı, dini, vb.) üzerine inşa edilip hedef rejimi veya nüfuzu (ister yerli ister yabancı kaynaklı bir güç olsun) devirmeyi veya en azından etkili bir şekilde istikrarsızlaştırmayı amaçlar.

Teröristler için şiddet ve terörün doğrudan hedefi ve terörün genel hedefi arasında bir ayrım yapılma özelliğidir. Bir terör örgütün doğrudan kurbanı (bir bombalama veya silahlı saldırı sonucunda ölen kişi/kişiler) ile genel hedefi/rakibi (genellikle hükümet olmakta) arasındadır. Teröristler bazen bu geleneksel özelliklerini atlayarak (örneği suikastla) doğrudan politikacıları hedefleyebilirler. 11 Eylül saldırıları yaklaşık 3000 kişinin ölümüyle sonuçlanmış olsa da, saldırıların organize edilmesinden sorumlu olan teröristlerin anlık ve uzun vadeli hedefleri, ABD hükümetinin aşağılanması ve daha geniş halk kitlelerinin psikolojik olarak uyarılmasıydı.¹⁵² Mart 2004'te İspanya'nın başkenti Madrid'de 3 ayrı trene düzenlenen terörist saldırısının sonucunda yaklaşık 191 kişinin ölmesi ve 2000 kişinin

¹⁴⁹ Obi, C. I., Terrorism in West Africa: Real emerging or imagined threats? African Security Review, Temmuz 2006, ss.87-101.

¹⁵⁰ Chaliand, Gérard, and Arnaud Blin, eds. *The History of Terrorism: From Antiquity to ISIS*. 1st ed. University of California Press, 2016. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctv1wxrp4>.

¹⁵¹ Horgan, J., *The Psychology of Terrorism*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2005, s.1

¹⁵² Horgan, J., a.g.e., s.1-2

yaralanması;¹⁵³ IRA tarafından İngiltere’ye düzenlediği saldırılar; hatta 1994’te Air France uçağının Silahlı İslami Grup (GIA) tarafından kaçırılması¹⁵⁴ da benzer olaylardır.

Afrika’daki terörist faaliyetler, geçmişteki sömürgeci dönemde emperyalist güçlere karşı ayaklandırmaların bir türevi olarak varsaymamız yanlış olmayacaktır. Kıtadaki terörist faaliyetlerini analiz ederken, yapılan eylemlerin temelinde tarih boyunca genellikle “seslerini duyurma” ya da “ulusal-politik/milliyetçilik” ideolojisinin çerçevesinde yürütüldüğünü görmemiz mümkündür. Örneğin, 1952’de Kenya’da İngiliz sömürgeciliğine karşı başlatılan Mau Mau ayaklandırması¹⁵⁵ ve aynı hedefin doğrultusunda Cezayirlilerin Fransızlara karşı gerçekleştirdikleri ulusalci hareketleri açıklayıcı olabilir.

Batı Afrika alt bölgesindeki terörizm olgusunun altyapısı veya kökeni genellikle dini nedenlere bağlamaktadır. Dini aşırılığın çerçevesinde gerçekleştirilen terörist faaliyetler, son dönemlerde oldukça yaygın ve başarılı olmaktadır. Özellikle Batı Afrika’da hâlihazırda bulunan İslami köktencilik ve bunca zamandır varlığını sürdüren etnik ve dini çatışmaları terörizmi beslemektedir. Ancak Batı Afrika’da, yukarıda belirttiğimiz gibi yeni bir olgu değil ve İslami köktencilikle de sınırlı kalmamaktadır. Etnik-dinsel şiddet, örneğin Nijerya’nın Orta Kuşak bölgesinde Hristiyanlar tarafından da körüklenmektedir.¹⁵⁶ Siyasi ve askeri elitlerin terörizmle sonuçlanan çatışmaları, Liberya, Sierra Leone ve Gine Bissau gibi Batı Afrika’nın kırılgan ve başarısız devletlerinde geçtiğimiz son on yılda yaygın olmuştur.¹⁵⁷ Dahası, neredeyse bütün Batı Afrika ülkelerinde terörizmi besleyen çiftçiler ve çobanlar arasındaki çatışmaları, bir ülkenin belirli bölgelerinin siyasi olarak ihmal edilmesi, yabancı düşmanlığı (ırkçılık), herhangi bir çatışmanın politikleştirilme ya da

¹⁵³ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942>; Erişim Tarihi: 23.06.2023

¹⁵⁴ <https://www.tsi-mag.com/swatting-hijackers-away-the-hijacking-of-air-france-8969-and-the-gign-intervention/>; Erişim Tarihi: 23.06.2023

¹⁵⁵ <https://www.iwm.org.uk/history/what-was-the-mau-mau-uprising>; Erişim Tarihi: 23.06.2023

¹⁵⁶ Ike, Tarela Juliet & Heng Choon (Oliver) Chan (2022): ‘It’s’ like being a Christian is tantamount to victimization’: A Qualitative study of Christian experiences and perceptions of insecurity and terrorism in Nigeria. Cogent Social Sciences, vol. 8 (1), pp. 1-17

¹⁵⁷ Kohnert, D., Democratization Via Elections in an African ‘Narco-State’? The Case of Guinea-Bissau. 2010, SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.1553138.

etkinleştirilmesi ve kanunsuz grupların araçsallaştırılması gibi uzun süredir devam eden ortak sorunlar mevcuttur.¹⁵⁸

Afrika'daki mevcut terörizm kökleri, sömürülenler için aşağılık kompleksinin ve sömürgeciler için üstünlüğün inşasında belirleyici bir araç olarak ırkçılıkla birlikte sömürgeciliğin şiddetiyle atılmıştır. Afrika'da ve diğer kıtalarda, siyasi terörün yayılması Soğuk Savaş döneminde bitmemiş işlerinin bir sonucu olduğuna işaret etmektedir.¹⁵⁹ Afrikalı otokratlar, ilgili küresel güçlerin sömürgecilik sonrası politikalarını yürütmek/desteklemek için inşa edilmiş ve meşrulaştırılmış durumdadır. Emperyalist güçler, sadece kendi siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarları tehlikede ya da söz konusu olduğunda müdahale eğiliminde olmuştur. Çıkarları risk altında olmadığı durumlarda müdahale edilmemesinin kritik sonuçları olmuştur.¹⁶⁰ Siyasal İslam'dan radikal İslami terörizme geçiş, Afganistan, Orta Amerika ve Güney Afrika'da 'komünizmi' gerilemeye yönelik Amerikan Soğuk Savaş stratejisi ile bağlantılıdır.¹⁶¹ Ancak, İslamcı olmayan terörizm de göz ardı edilemez. Batı Afrika'nın temel sorunlardan biri de terörizmin sınıraşan organize suçlar, kara para aklama; uyuşturucu, insan ve yasadışı silah gibi her türlü kaçakçılıkla bağlantılı olmasıdır. Ayrıca, terörizmle mücadele etmek için etnik milliyetçiliğe de karşı çıkmak gerekir ki bu, Afganistan'da terörizme verilen uluslararası mücadelenin sonuçlarının da gösterdiği gibi, işgal ile kazanılacak bir mücadele değildir.

Çad Gölü Havzası'nda Boko Haram ve İslam Devleti Batı Afrika Eyaleti (ISWAP), bu güvenlik açıklarından faydalananarak bölgedeki güvensizliği derinleştirmeye devam etmektedir. Bu terör grupların saldırıları bölgedeki sınırları tanınamamakla beraber birçok ülkeye yayılmaktadır. 2017'den bu yana devam eden saldırılar feci istatistikler göstermektedir; örneğin, 2,5 milyon insan yerinden edilmiş kişi (IDP), 6,9 milyon insan ciddi gıda güvensizliği yaşamakta, 515.000 çocuk yetersiz

¹⁵⁸ Engels, B., *Gestion de la crise sécuritaire au Burkina Faso : Perspectives de développement et de la société civile en matière de prévention des crises*. Rosa-Luxemburg Foundation, Research Documents, 2021, pp. 1-40.

¹⁵⁹ Mamdani, M., *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*, *The Arab Studies Journal*, Vol. 14, No. 2, 2006, ss. 177-180, <https://www.jstor.org/stable/27933990>; Erişim Tarihi: 23.06.2023

¹⁶⁰ Schmidt, E., *Foreign intervention in Africa after the cold war: Sovereignty, responsibility, and the war on terror*. Ohio University Research in International Studies, Global and Comparative Studies Series No.19, 2018, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/25332>; Erişim Tarihi: 23.06.2023

¹⁶¹ Obi, C. I., a.g.e.

beslenme sorunu yaşıyor ve 11 milyon insan acil yardım ihtiyacı içindedir.¹⁶² Boko Haram'ın uyguladığı terör şiddeti, alt bölgedeki tarım ve arazi varlıklarına erişimi engelleyerek Çad Gölü Havzası'nda zaten gıda güvensizliği, yoksulluk ve çevresel bozulma ile karakterize olan karmaşık insan krizi daha da derinleştirmektedir. Bölgedeki terörist gruplar ayrıca genç erkek ve kızları kaçırıp silah altına almaları, intihar saldırıları düzenlemeleri, el yapımı patlayıcılar kullanmaları, kasaba ve köylerde pusu kurmaları ve çiftlikleri yağmalamalarıyla tanımlamaktadır. Bu durum, Batı Afrika'da etkilenen toplumların çoğu kırsal nüfusun ekonomik geçim kaynağı olan geçim kaynağı olan tarımı etkilemeye devam etmektedir.

Mali'de, İslami Mağrip El Kaidesi (AQIM), Al Mourabitoun, Ansarul, Ansar al-Dine, Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO) ve ISGS gibi şiddet yanlısı terör örgütlenmeler, ülkeyi istikrarsızlaştırmak için zayıf yönetim ve artan yoksulluktan yararlanmaktadır. Bu arada iklim değişikliği de Mali'deki insani krizini de arttırdı. Mali'de terörizmin besleyen diğer önemli faktör de 2011 yılında Kaddafi rejiminin yıkılmasının ardından komşu Libya'nın çöküşüdür.¹⁶³ Libya'daki çatışmalardan dönen etnik Tuareg isyancılar ve radikal İslamcılar, Mali'nin kuzeyini istikrarsızlaştırmak için ülkenin kötü sosyo-ekonomik koşulları istismar ettiler¹⁶⁴ Alt bölgedeki terörist faaliyetlerdeki bir diğer endişe verici eğilim de bölgede bulunan ve diğer ülkelere göre biraz daha istikrarlı ülkelere yayılma etkisidir.

Nijer ve Mali sınırları boyunca faaliyet gösteren silahlı terörist gruplar Burkina Faso'yu da istikrarsızlaştırarak burada insani krize yol açmıştır. Ocak 2020'den beri 1,2 milyonu çocuk olmak üzere 2,2 milyondan fazla kişi acil insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, Burkina Faso'da zorla yerinden edilen kişi sayısı 2019'un ilk on ayında 87.000'den 487.000'e yükselmiştir (%44'ü çocuktur). Burkina Faso'nu hâlihazırda yaklaşık 27.000 Malili mülteciye ev sahipliği yapıyor olması durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.¹⁶⁵ UNICEF raporuna göre Burkina Faso'daki şiddet ve istikrarsızlığın neticesinde şuan yaklaşık 330.000 çocuğun psiko-sosyal desteğe

¹⁶² FAO of the United Nation, Lake Chad Basin Crisis Response Strategy (2017-2019), <https://www.fao.org/publications/card/en/c/999ac3f2-70e6-41d4-af5a-8aa3376acc0d/>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁶³ a.g.e.

¹⁶⁴ <https://africaportal.org/publication/addressing-emerging-security-threats-in-post-gaddafi-sahel-and-ecowas-response-to-the-malian-crises/>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁶⁵ UNICEF, Humanitarian Action For Children, <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/humanitarian-action-children-2020-burkina-faso>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

ihtiyaç duymakta (9.000 öğretmenin de ihtiyacı var); 2.000 okul ve 69 sağlık tesisi kapatılmış; ve beş yaşın altındaki 147.000 çocuk yetersiz beslenmeden mustarıptır (Burkina Faso'nun acil durumdan etkilenen yedi bölgesindeki 86.000 çocuk dâhil).¹⁶⁶

Ayrıca Nijerya, Fildişi Sahili, Gana, Togo ve Benin gibi kıyıda bulunan Batı Afrika ülkelerinde terör tehdidi artmış durumundadır. Fildişi Sahili'nde 13 Mart 2016'da meydana gelen Grand-Bassam silahlı saldırıları uluslararası arenada gündem oldu. Gurbetçilerin ve zengin Fildişililerin uğrak yeri olan Grand-Bassam kıyısında düzenlenen silahlı terör saldırısında, AQIM teröristlerin tarafından en az 19 kişi öldürülmüş ve 33 kişi yaralanmıştır.¹⁶⁷ Yine Fildişi Sahili'nde bulunan Kafolo'da 2020'de gerçekleştirilen yeni saldırı ve 29 Mart 2021'de Kafolo ve Kolobougou'ya yapılan çifte saldırı yanı sıra birkaç gün sonra Kafolo'da el yapımı bir patlayıcı cihaz yerleştirilmesi, Batı Afrika'nın en önemli kıyı ülkelerinden birine karşı bir saldırı sinyali hatta orada bir yer edinme arzusu olarak yorumlandı.¹⁶⁸ Bu durum, alt bölgede bulunan kıyı ülkelerindeki güvensizlik, çözülmemiş iç etnik çatışmalar, dinsel ve kültürel farklılıklar, güç paylaşımı anlaşmazlıkları, yolsuzluk, adaletsizlik ve sınır anlaşmazlıkları ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin, Gana'da kaynaklanan terörizm tehdidi çeşitlilik göstermekle beraber, en önemlisi İŞİD'in Ganalı Müslüman gençleri silahlandırmasıdır. Afganistan, Libya, Filistin, Irak ve Suriye'de İŞİD için savaşanların Gana gibi Batı Afrika ülkelerinde kolay bir şekilde yerleşmeleri örgüte katılımı tetikleyen önemli faktörlerden sayabiliriz.

Artık dünya çapında çok bilinen Boko Haram terör örgütü, saldırılarıyla alt bölgenin istikrarını zedelemektedir. Haziran ve Ağustos 2011'de polise ve Abuja'da bulunan BM merkezine intihar saldırıları düzenleyerek daha geniş kapsamlı ve saldırgan bir strateji izleyeceğini belirtti.¹⁶⁹ 2014'te Boko Haram'ın Chibok'ta 276 kız öğrencin kaçırılmasının ardından her uluslararası medyanın gündeminde yer almıştır. O zamandan bu yana gerçekleşen bir dizi kaçırma olayı, Nijeryalı yetkililerin Chibok

¹⁶⁶ a.g.e.

¹⁶⁷ <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/13/gunmen-open-fire-in-ivory-coast-tourist-resort>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁶⁸ North of the countries of the Gulf of Guinea. The new frontier for jihadist groups? <https://www.kas.de/documents/261825/13432629/North+of+the+countries+of+the+Gulf+of+Guinea+-+The+new+frontier+for+jihadist+groups.pdf/97cbceda-85c1-33fc-45fd-50f8ddaaa0ab?version=1.2&t=1625138447487>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁶⁹ <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violent-extremism-sahel>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

acılarından ders çıkarmadıklarını¹⁷⁰ ve nihayetinde yukarıda saydığımız faktörlerden kaynaklanan başarısızlığını ortaya koymaktadır. Bu olayların akabinde yakın tarihte Boko Haram'ın gerçekleştirdiği saldırılar, sırasıyla:

- 23 Mart 2020'da Bohoma'daki bir üste bulunan Çad askerlerine saldırarak 98 asker öldürdü.
- 24 Şubat 2021'de Nijerya'nın Maiduguri kentinde düzenledikleri roket saldırısında 10 kişi öldürdü.
- 24 Mart 2022'de Nijerya'nın Borno Eyaleti'ndeki Rann köyüne saldırarak 50'den fazla kişi öldürdü.
- 11 Aralık 2022'de Fourkoulom kampına saldırarak yedi sivil öldürdü.
- 26 Aralık 2022'de Nijerya'nın Airame köyünde 17 çobanı öldürdü.
- 18 Ocak 2023'te Makile köyünde sekiz çiftçiye kaçırdı ve bir kişiyi öldürdü.¹⁷¹

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) varlık amacı her ne kadar ekonomik entegrasyon olsa da terörizme karşı savaş, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmalar gibi güvenlik konular bu topluluğun önceliklerinde yerlerini bulmuştur. Bu durum, barış ve güvenliğin bölgesel kalkınma için çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. ECOWAS'ın terörle mücadele çerçevesinde 1999'da imzalanan 'Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi, Çözümü, Barışı Koruma ve Güvenlik Protokolü' mevcuttur. Protokol'ün madde 3(4), barışı koruma operasyonları, erken uyarı ve sınır ötesi suçlar, uluslararası terörizm ve küçük silahların ve anti-personel mayınların yayılmasıyla mücadelede işbirliğinin güçlendirilmesi çağrısını yapmaktadır.¹⁷² Bu Protokol'e rağmen, bazı üye devletler terörle mücadeleye öncelik verme konusunda çok gevşek davranmaktadır.

¹⁷⁰ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/04/nine-years-after-chibok-girls-abducted/>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁷¹ Australian National Security, <https://www.nationalsecurity.gov.au/what-australia-is-doing/terrorist-organisations/listed-terrorist-organisations/boko-haram>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

¹⁷² <https://amaniafrica-et.org/wp-content/uploads/2021/04/Protocol-Relating-to-the-Mechanism-for-Conflict-Prevention-Management-Resolution-Peace-Keeping-and-Security-1999.pdf>; Erişim Tarihi: 06.07.2023

ECOWAS'ın bir diğer terörle mücadele girişimi de 1999'da kurulan Batı Afrika'da Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanına Karşı Hükümetlerarası Eylem Grubu'dur (GIABA). Bu grubun görevi, üye devletlerin kara para aklama ve terörün finansmanını önleme ve kontrol etme kapasitelerini güçlendirmektir.¹⁷³ GIABA'nın çabaları, ECOWAS ülkelerinin çoğunun terörle mücadele mevzuatı çıkarma ve kurumları kurma yönünde harekete geçmesine yol açmıştır. Ancak bazı devletler gerekli raporları sunma konusunda tutarsız davranmaktadır.

2013 yılında ECOWAS ülkeleri tarafından kabul edilen 'Terörle Mücadele Stratejisi ve Uygulama Planı', üye ülkelere terörle mücadelelerinde üç ayaklı (önleme, takip etme ve yeniden yapılandırma) yaklaşım kullanmayı tavsiye etmektedir.¹⁷⁴

- Önleme ayağı: üye devletlerin etkili yasal rejimleri benimsemelerini ve uygulamalarını, terörizmin temel nedenlerini ortadan kaldırmalarını, erken uyarı sistemlerini ve operasyon istihbaratı geliştirmelerini, aşırılık ve radikalleşmeyle mücadele etmelerini ve demokratik değerleri ve insan haklarını teşvik etmelerini gerektirmektedir.
- Takip ayağı: Üye devletlerin sürekli takipte bulunmalarını ve terörist saldırganlara karşı hızlı bir şekilde harekete geçmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.
- Yeniden yapılandırma ayağı: Terörizmden zarar gören toplumların yeniden inşa edilmesini amaçlamaktadır.

ECOWAS'ın Terörle Mücadele Stratejisi, esasen Batı Afrika'daki çeşitli bölgesel, kıtasal ve uluslararası terörle mücadele araçlarının koordinasyonunu geliştirmeyi ve terörle mücadele müdahaleleri için ortak bir çerçeve sağlamayı hedefinde olduğunu söylememiz doğru olacaktır. Bu strateji, bölgede terörle mücadele için proaktif bir resmi gösterirken, uygulama halen bir zorluk teşkil etmektedir. ECOWAS ülkelerinin çoğu henüz stratejiyi kendi sınırları içerisinde işlevsizleştirememişler. Ayrıca sınır ötesi kaçakçılık ve yönetimin bunu kontrol etmedeki başarısızlığı, silah ve mühimmatın, bomba hammaddesinin, yasadışı

¹⁷³ https://www.giaba.org/about-giaba/index_656.html; Erişim Tarihi: 07.07.2023

¹⁷⁴ <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/IMPLEMENTATION-PLAN-CT.pdf>; Erişim Tarihi: 07.07.2023

uyuşturucunun vs. hareketlerini teşvik etmektedir. Hatta bazı uzmanlar, alt bölgede yönetilmeyen alanların teröristler tarafından Kitle İmha Silahları (KİS) için üretim kullanılabileceğini vurgulanmıştır.¹⁷⁵

3. 3. 4 Deniz Korsanlığı

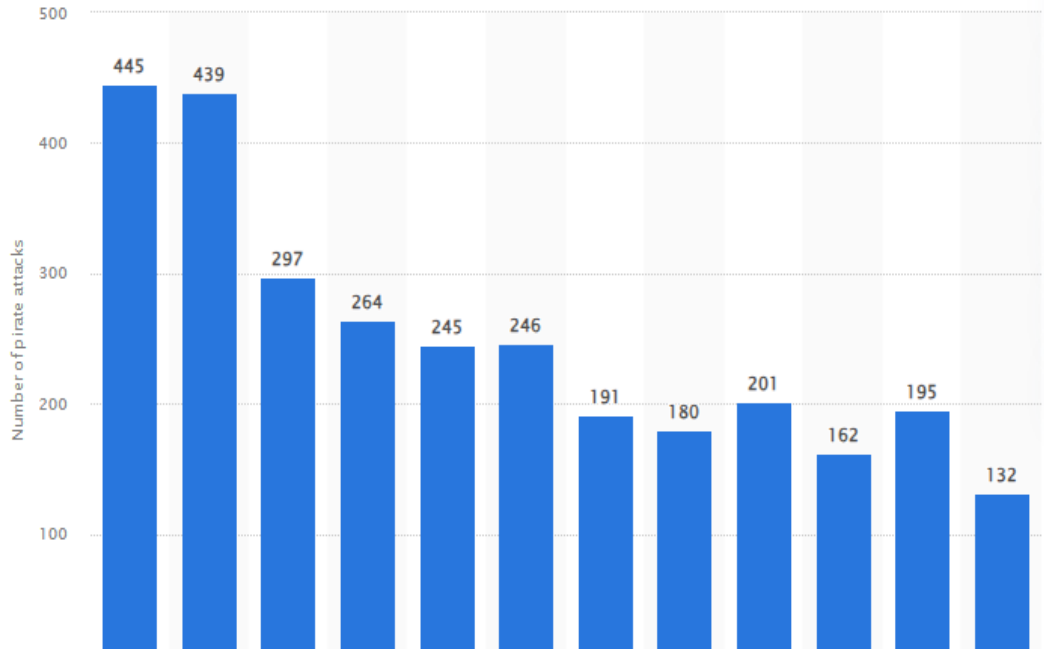
Deniz korsanlığı deyimini duyduğumuzda, Hollywood aktörü Johnny Depp'in Karayip Korsanları filmindeki bir sahnede kafa bandı takan görüntüsü akla gelmektedir. Ancak deniz korsanlığı sadece bir aksiyon filminden ibaret değildir. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, “açık denizlerde gemilere veya uçaklara karşı işlenen yasadışı şiddet veya alıkoyma eylemleri” tanımlanmaktadır.¹⁷⁶ Gerçeği, bu sorun sadece gemilerin ve mürettebatlarının güvenliği tehdit altında olmayıp aynı zamanda da etkilenen ülkelerin ekonomilerine gerçek bir tehdit oluşturmaktadır.

Belgelenmiş en eski deniz korsanlığı örnekleri Ege ve Akdeniz sularında 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu da son 34 yüzyıl boyunca sorununa bir türlü çözüm bulunamadığı anlamına gelmektedir.¹⁷⁷ Statista'ya göre 2019'da dünya genelinde 162 gemi, korsanlar tarafından saldırıya uğramıştır. Bu sayı 2010'da 445'ti ve rakamlar son dönemlerde istikrarlı bir düşüş sergilemiştir. Ancak 2020 yılında grafikte gösterildiği gibi dünya denizlerinde korsanlık ve silahlı soygun olaylarında bir artış olmuştur.

¹⁷⁵Sunday, J. Ojo, Governing “Ungoverned Spaces” in the Foliage of Conspiracy: Toward (Re)ordering Terrorism, from Boko Haram Insurgency, Fulani Militancy to Banditry in Northern Nigeria, African Security, 2020, vol. 13(1), ss.77-110.

¹⁷⁶ https://www.un.org/depts/los/piracy/piracy_legal_framework.htm; Erişim Tarihi: 10.07.2023

¹⁷⁷ <https://zeymarine.com/the-threat-of-piracy-in-the-shipping-industry/>; Erişim Tarihi: 11.07.2023

Tablo 3 2010'dan 2021'e kadar dünya çapında gemilere yönelik korsan saldırılarının sayısı. Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/266292/number-of-pirate-attacks-worldwide-since-2006/>; Erişim Tarihi: 11.07.2023

Afrika'da Somali'nin Aden Körfezi'ndeki korsanlık sorunsallığı son dönemlerde düşüşte olsa da, Batı Afrika'nın Gine Körfezi'ne yayılmış durumundadır. BM Uyuşturucu ve suç Ofisi'ne (UNODC) göre bölgedeki saldırıların çoğu Nijerya'nın Nijer Deltası bölgesinde gerçekleşse de Benin, Fildişi Sahili, Gana, Gine ve Togo'da da yaygın olmaktadır.¹⁷⁸ Batı Afrika'yı etkileyen korsanlığın bir kısmı bölgesel petrol sanayisini çevreleyen düzensizlik söz konusudur. Dolayısıyla korsanlık saldırılarının büyük bir kısmı petrol ürünlerini hedeflemektedir. Bunların neticesinde Batı Afrika'da yakıt için gelişen bir karaborsanın varlığı, Batı Afrika'nın Gine Körfezi'ne uğrayan gemiler, korsanlık saldırılarına kurban olmaktadır.¹⁷⁹ Reuters haber ajansı, bu tür saldırılardan birinin Ekim 2013'te Nijerya açıklarında korsanların

¹⁷⁸

https://www.unodc.org/documents/Maritime_crime/UNODC_Pirates_GoG_A_Cost_Analysis_for_Coastal_States.pdf; Erişim Tarihi: 11.07.2023

¹⁷⁹ UNODC, Maritime Piracy in the Gulf of Guinea, https://www.unodc.org/documents/toc/Reports/TOCTAWestAfrica/West_Africa_TOC_PIRACY.pdf; Erişim Tarihi: 11.07.2023

bir petrol ikmal gemisine saldırarak her iki Amerika vatandaşı olmak üzere başmühendisi kaçırdıklarını bildirdi. Habere, “Nijerya açıklarındaki korsan saldırılarının o yıl (2013) üçte bir arttığı, zira Batı Afrika’nın önemli bir emtia rotası olan Gine Körfezi’nden geçen gemilerin kargoları ve fidye için mürettebatları kaçırmak isteyen suç çetelerin tehdidi altında olduğunu” belirtiyordu.¹⁸⁰ Yakın zamanda (23 Ocak 2021), bir Türk kargo gemisi Gine kıyılarının yaklaşık 98 deniz mili açığında Nijeryalı korsanların saldırısına uğrayarak 15 denizci kaçırılmış ve bir Azerbaycanlı denizci öldürülmüştür.¹⁸¹ Dünyanın diğer kıyı bölgelerinde korsanlık saldırılar yaşanmakta ancak Batı Afrika bölgesine bağlı Gine Körfezi dünya korsanlığının en yoğun olduğu yer olarak tanımlanmaktadır.

Alt bölgede, korsanlık ve soygun gibi tehditleri yayımlaşmasına ya da tetikleyen faktörlerden biri de yoksulluktur. Korsanlık, Gine Körfezi’nde acil bir öncelik olarak devam etmelidir, çünkü bu suçlar aynı zamanda alt bölgenin dünyanın en yoksul bölgelerinden biri olmasına da katkıda bulunan geniş kapsamlı sonuçlara yol açmaktadır. Alt bölge, BM’nin “aşırı yoksulluk” eşiği olan kişi başına günlük 1.90\$ gelirin altında yaşayan 242 milyon insana ev sahipliği yapmaktadır.¹⁸² Daha kötüsü, çoğu ülke aşırı yoksulluğu azaltırken Gine Körfezi’ndeki ülkelerin aşırı yoksulluk nüfusu her geçen gün artmaya devam etmektedir.

Deniz korsanlığı ve yoksulluk, birbirini güçlendiren, ortaklaşa neden olunan karmaşık ve çok boyutlu sorunlardır. Alt bölgedeki yoksulluk sorunu, özellikle gençleri korsanlığa iten bir faktör olmakta ve bunun neticesi de kıyı ülkelerine ekonomilerine verilen zarardır. Her iki sorun da yolsuzluk, çevresel bozulma ve gelir eşitsizliği gibi diğer faktörlerin belirtileridir. Korsanlığın bölgesel yoksulluğu nasıl tetiklediğini anlamak için doğrudan, dolaylı ve fırsat maliyetlerine yakından bakılması faydalı olacaktır. *Doğrudan maliyet*; donanma masrafları, ödenen fidyeler ve çalınan petrol ve kargonun değerleri dâhil olmak üzere korsanlık olayları ve korsanlıkla mücadele faaliyetleriyle hemen bağlantılı olan bütün mali kayıplardır. *Dolaylı maliyet*; korsanlık tehdidinin ve korsanlıkla mücadele tedbirlerinin uygulanmasının kıyı ülkelerin ekonomilerine verdiği mali zararlar olarak düşünebiliriz. Bu zararlar arasında

¹⁸⁰ <https://www.reuters.com/article/uk-shipping-piracy-idUKBRE99G0U620131017>; Erişim Tarihi: 11.07.2023

¹⁸¹ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turk-gemisine-korsan-saldirisi-son-dakika-ginede-turk-gemisine-saldiri-1-kisi-hayatini-kaybetti-15-kisi-kacirildi-41722731>; Erişim Tarihi: 12.07.2023

¹⁸² <https://worldpoverty.io/map>; Erişim Tarihi: 12.07.2023

yüksek riskli bölgelere giden gemi trafiğinin azalması, sigorta maliyetlerinin artması ve balıkçılık faaliyetlerinin azalması yer almaktadır. *Fırsat maliyeti* ise; siyasi irade ve mali kaynakların, daha fazla yatırım çekebilecek diğer öncelikler yerine korsanlığın ortadan kaldırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Şimdiye kadar özellikle Gine Körfezi'nde ivme kazanan korsanlık sorunsallığı ile ilgili Batı Afrika'da bulunan ülkeler ve BM Güvenlik Konseyi, sorunun yayılmasını engellemek için birkaç girişimlerde bulunmuştur. Haziran 2013'te 25 Batı Afrika ve Orta Afrika ülkesinin katılımıyla imzalanan *Yauondé Davranış Kuralları*, Gine Körfezi'nde korsanlıkla mücadelede ana deniz güvenliği temellerini oluşturmuştur. BM Güvenlik Konseyi Gine Körfezi ülkelerini bir zirve düzenlemeye ve bölgesel olarak korsanlıkla mücadele stratejisi geliştirmeye çağıran Şubat 2012 tarihli 2039 kararından sonra alt bölgedeki korsanlık olayların artmasının sonucunda, Mayıs 2022'de korsanlık ve silahlı soygunla ilgili 2634 sayılı kararı onaylamıştır.¹⁸³

Kaydedilen ilerlemelere rağmen, BM Genel Sekreter'in 2022'de yayınladığı raporuna göre Yaoudé'de imzalanan sözleşmenin uygulanmasında sorun yaşanması; yetersiz personel, ekipman, lojistik desteği ve öngörülebilirlik ve sürdürülebilir finansman desteği, vb. gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Rapor, Yaoundé Davranış Kurallarını imzalayan ülkelerin kendi bölgesel yapıları [Orta Afrika Devletleri Topluluğu (ECCS), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Gine Körfezi Komisyonu (GGC)] aracılığıyla, bölgesel yapıları içindeki iş bölümü konusunda sözleşmenin tam potansiyeline ulaşması için daha fazla stratejik rehberlik sağlamaları gerektiğini öne sürmektedir.¹⁸⁴ Neticesinde, bugüne kadar elde edilen kazanımların pekiştirmesi ve geriye dönüşüm önlenmesi için çabaların sürdürülmesi gerektiğini hatırlatmamızda fayda vardır.

Son zamanlarda, Gine Körfezi'nde korsanlık ve silahlı saldırıları azalmaya devam etmektedir. Uluslararası Denizcilik Bürosu'na (IMB) göre 2023'ün ilk çeyreğinde sadece beş olay rapor edilirken, bu sayı 2022'nin ilk çeyreğinde sekiz, 2022'de ise 16'ydı.¹⁸⁵ Ancak 25 Mart 2023'te Danimarka'ya ait Liberya bandıralı

¹⁸³ <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2023-06/gulf-of-guinea-piracy-2.php>; Erişim Tarihi: 20.06.2023

¹⁸⁴ https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_2022_818.pdf; Erişim Tarihi: 20.06.2023

¹⁸⁵ <https://www.icc-ccs.org/index.php/1329-imb-records-lowest-level-of-q1-piracy-since-1993-in-2023-report>; Erişim Tarihi: 20.06.2023

Monjasa Reformer adlı geminin Kongo Cumhuriyeti'nin Pointe Noire kentinin yaklaşık 140 mili batısında kaçırılması tehdidin devam ettiğini göstermektedir.¹⁸⁶

Batı Afrika'daki korsanlık saldırılarını durdurmak diğer bölgelere kıyasla daha zor olabilir. Geçmişlerde, korsanlığın çok olduğu ve hükümetin ülke topraklarının çok azını kontrol ettiği Somali'de son dönemlerde yürütülen stratejilerle beraber azalmaya doğru ilerlemektedir. Somali, kıyıda bulunan zengin ve daha iyi yönetilen Güneydoğu Asya ülke hükümetlerle birlikte çalışarak ve istihbarat paylaşarak korsanlık olaylarına son vermeye kararlıdır. Batı Afrika'yı daha iyi analiz edersek korsanlık saldırıları çoğunlukla Nijerya'nın yoksul ve kanunsuz Nijer Deltası'nda yaşanmakta ve devam etmektedir. Özellikle bölgede yürütülen stratejilerin yetersiz olması ve donanmanın zayıf ve yetersiz olması, daha çok zamana ihtiyaç olduğuna kanıtlamaktadır. Nijer Deltası daha iyi yönetilene kadar korsanların Batı Afrika açıklarındaki denizlerden yok olması bir hayal olacaktır.

¹⁸⁶ <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/8/danish-oil-tanker-crew-rescued-after-hijack-off-west-africa-coast> Erişim Tarihi: 20.07.2023

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. BATI AFRİKA GÜVENLİĞİNDE KÜÇÜK VE HAFİF SİLAHLANMA (SALW) SORUNU VE ECOWAS'IN POLİTİKALARI (GİRİŞİMLERİ)

Mevcut küresel güvenlik ortamındaki devlet içi çatışmaların çoğalması, sınıraşan organize suçların yükselişi ve şiddet içeren aşırıcılığın yayılması damga vururken, dünya çapında milyarlarca küçük ve hafif silahın (SALW) dolaşımı uluslararası aktörler için endişe kaynağı haline gelmiştir.¹⁸⁷ Özellikle teröristlerin bazı bölgelerde küçük ve hafif silah (SALW) kaçakçılığı da dâhil olmak üzere sınır aşan organize suçlardan faydalanması küresel bir risk haline geldiğini vurgulamamızda fayda vardır.

Silah kaçakçılığı, devlet güvenliğini etkileyen uluslararası organize suçların en dirençli faktörlerinden biri olarak kabul edilirken,¹⁸⁸ SALW da dâhil olmak üzere silahlar, iki önemli açıdan diğer yasadışı aktivitelerden ayrılmaktadır. Dayanıklı mallar olmalarının yanı sıra, yüksek stratejik değerlerin çerçevesinde çift amaçlı olmalarında yatmaktadır. Küçük ve hafif silahlar (SALW), kaçakçılığı yapılan önemli bir emtia olmakla birlikte teröristlere ve diğer silahlı gruplara saldırılarını gerçekleştirmelerinde (doğrudan kullanım) ve nüfus/bölgeler üzerinde kontrol kurmalarında (dolaylı kullanım) gerekli bir araç olabilmektedir.¹⁸⁹ Satışlarından elde edilen fon ve gelirlere (doğrudan finansman) ek olarak, SALW ayrıca haraç, gasp, vergilendirme veya fidye için adam kaçırmaya (dolaylı finansman) gibi çok çeşitli gelir getirici faaliyetlerin yürütülmesini de kolaylaştırabilmektedir. Organize suç grupların doğrudan ya da dolaylı olarak dâhil olabildiği SALW'ların yasadışı ticaretinin istikrarı bozucu etkisi, salt parasal değerinin çok ötesindedir.

¹⁸⁷ United Nations Security Council. "Spread of 1 Billion Small Arms, Light Weapons Remains Major Threat Worldwide, High Representative for Disarmament Affairs Tells Security Council", <https://press.un.org/en/2020/sc14098.doc.htm>; Erişim Tarihi: 09.08.2023

¹⁸⁸ Howard, Russell D., "The Nexus of Trafficking and Terrorism" in Itamara V. Lochard (ed.), Senior Leadership Roundtable on Military and Defence Aspects of Border Security in South East Europe, NATO Science for Peace and Security Series E, Human and Societal Dynamics, Volume 141, IOS Press, 2019 s.74

¹⁸⁹ Mangan, Fiona, ve Matthias Nowak. "The West Africa-Sahel Connection. Mapping Cross-border Arms Trafficking." Small Arms Survey, Briefing Paper, December 2019, s.3.

Batı Afrika'nın silahlanma süreci, oldukça bölge devletlerindeki istikrarını neredeyse tehdit ya da yok etmektedir. Özellikle küçük ve hafif silahların bölge ülkelerinde yayılması önemli bir tehdit yaratmaktadır. Batı Afrika, sosyo-ekonomik ve siyasi kalkınmasında kritik bir dönemeçte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir yandan doğal kaynaklar, stratejik konum ve büyük pazar açısından iyi durumda olup kalkınma ve barış için büyük bir potansiyele sahip iken, diğer yandan oldukça kırılgan kurumlarını ve çatışma sonrası toplumlarını siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve şiddetli çatışmalara karşı savunmasız hale getiren bir dizi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Liberya, Sierra Leone, Gine Bissau ve Fildişi Sahili'ndeki iç savaşların patlak vermesi ve sonrasında yaşananlardan (Nijer ve Mali'deki Tuareg isyancıları ve Nijerya'nın Nijer Deltası'ndaki ayaklanmalar) anlaşılacağı üzere, Batı Afrika'da küçük ve hafif silahların (SALW) yaygınlaşmasının tehditlerinden biridir. Uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, silahların yayılması, yasadışı madencilik gibi yasadışı faaliyetlerde bulunan küresel suç şebekeleri için yukarıda ifade ettiğimiz gibi merkez olarak kabul edilen Batı Afrika ülkelerinde SALW'lar gittikçe yaygınlaşmaktadır.

4. 1 Batı Afrika'nın Bölgesel Omurgası: ECOWAS

Batı Afrika'daki ülkelerin kalkınmasında merkezi bir öneme sahip olan yönetim, barış ve güvenlik konuları, ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bu ortak meseleler kalkınma sürecini büyük bir ölçüde etkilemektedir. Bir yandan, ECOWAS üyelerin bu konuların ortak sorunlar olduğuna dair farkındalık yaratırken bölgenin barış, istikrar ve güvenliğine tehdit olarak algılanan iç çatışmalara kolektif müdahaleye yönelik tutumları sergilemektedir. Diğer yandan, ECOWAS'ın kurumsal çerçevesi içerisinde üye devletler kolektif güvenlik ve askeri işbirliği için mevcut bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda güçlü ve sürekli bir kararlılık göstermemiştir.

ECOWAS, 28 Mayıs 1975'te kurulduğunda, ana gündemi olarak üye devletlerin ekonomik kalkınma hedefleriydi. ECOWAS'a göre "Avrupa ve Kuzey Amerika'nın gelişmiş ve nispeten kendi kendine yeten ülkelerinde ekonomik işbirliğine gerek duyuluyorsa, Batı Afrika'daki gibi gelişmekte olan ülkeler arasında

işbirliği oluşturulması söz konusudur”.¹⁹⁰ Nüfusun yaşam standartlarını yükseltmek, üyeleri arasında daha yakın ilişkileri tevsik etmek ve Afrika kıtasının ilerleme ve kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla sanayi, ulaşım, telekomünikasyon, enerji, tarım, doğal kaynaklar, ticaret, parasal ve mali konular ile sosyal ve kültürel meselelerin tüm alanlarında işbirliği ve kalkınmayı teşvik etmek üzere yola çıkmıştır.¹⁹¹ ECOWAS, aslında bölgesel işbirliğini teşvik eden küresel bir olgunun var olduğu bir dönemde kurulmuştur.

ECOWAS’ın başlangıcı, çağdaş Batı Afrika tarihinde bölgesel bir hareket olarak sürdürülebilir kalkınma için işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmiştir. Batı Afrika için o dönem, kalkınma ve işbirliği konuları çok önemli bir hale gelmiştir. Bölgesel barış, istikrar ve güvenliğin korunması temel ilke olarak birbiriyle çok ilişkili olup bölgesel hareketin başlıca zorluklarından biri olarak birbirlerinden ayrılamazdır. ECOWAS’ın bu yaklaşımı, güvenlik ve savunma konularında işbirliğine dayalı düzenlemelerin olanaklarını ve sınırlarını araştırarak kolektif güvenlik politikasının evriminin yolunu açmasına neden olmuştur. 1978’den bu yana kadar bölgedeki kolektif güvenliğe ilişkin yeni perspektifler geliştikçe, barış ve üye devletlerin bölgesel güvenliğe bağlılığına ilişkin zorluklarla başa çıkmada farklı düzeylerde istişareler ve çok taraflı girişimler söz konusu olmaktadır. Bu olgu aynı zamanda Batı Afrika bağlamında çatışma çözümüne ilişkin önemli soruları da gündeme getirmektedir.

1990’dan 1998’e kadar Liberya’da, 1991’den 2001’e kadar Sierra Leone’de, Haziran 1998’den 1999’a kadar Gine-Bissau’da ve Eylül 2002’de Fildişi Sahili’nde patlak veren iç savaşlar, bölgesel güvenlik sorunlarını konferans ve zirve tartışmalarından barışı koruma kapasitesi oluşturma girişimleri gerçeğine dönüştürdü. Alt bölgede yaşanan bu olaylar, iç çatışmalara müdahale söz konusu olduğunda üye devletlerin barış koruma konusunda işbirliği yapma isteklilik derecesi, protokollerin ve barış anlaşmalarının uygulanması gibi çözüm ve düzenleme için daha acil olan soruları gündeme getirdi. Bu durum, Batı Afrika’da yeni bir diplomasinin unsurlarını oluşturdu; bu unsurlar temel olarak barış şartlarının belirlenmesi, yeni anlaşmaların

¹⁹⁰ ECOWAS Document ECW/DEVE/C7781, Development of the Community, The First Five Years. Lagos, 1981, s.4.

¹⁹¹ a.g.e., s.11

çerçevesinin çizilmesi ve üye devletlerarasında savaşa yol açabilecek herhangi ciddi krizlerin önlenmesinden oluşmaktadır.

4. 1. 1 Kolektif Güvenlik Mekanizmasının Başlangıcı

ECOWAS’a üye olan devletlerin arasında kolektif güvenlik prosedürlerinin tasarlanması, 1975 yılında bölgesel organı kuran antlaşmanın yapılmasında öngörülmemiş olan *Saldırmazlık Protokolü* ile 1978 yılında başlamıştır.¹⁹² Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi arayışı, özellikle BM Şartı’nın 2(4) maddesinde yer alan “güç kullanmama”¹⁹³ ilkesinin yeniden teyit edilmesinde 1978 Protokolünü motive eden ideolojiyi yansıtmıştır. Bu güvenlik mekanizması üç ana fıkreye dayanmaktadır: birincisi, bölgesel barış ve güvenliği koruma sorumluluğu; ikincisi, ECOWAS liderlerinin güvenlik, istikrar, kalkınma ve işbirliği arzusu ve üçüncüsü, bölgesel güvenliği adına kendi kolektif gücünü kullanmaktır. Saydığımız olgular, üye devletlerin ortak hedeflerinin ne ölçüde olduğunu ve kalkınma dinamiklerini tanımlanmasında çok önemli bir yere sahiptir.

Ancak üye devletler tarafından kabul edilen 1978 tarihli güvenlik Protokolü, 1981 yılında kabul edilen “*Savunma Alanında Karşılıklı Yardım Protokolü*” ile güçlendirilmiştir.¹⁹⁴ Bu adım, çok uluslu bir ECOWAS savunma gücü için hüküm belirlemiş ve herhangi bir silahlı tehdit ya da saldırıya karşı savunma için karşılıklı yardım ve desteğin gerekliliğin vurgulamıştır. Bölgesel güvenliğe ve askeri işbirliğine yönelik olan bu ilgi, öncelikle ECOWAS üyelerinin toprak bütünlüğünün korunması açısından etkili olmuş ve bu konunun içişlerinden daha önemli olduğunu düşünülmüştür. Ulusal güvenlik, üye devletlerin birincil hedefleri olabilir, ancak herhangi bir üye devletin sınırları içinde Topluluğun tamamında güvenlik ve barışı tehlikeye atacak şekilde tasarlanmış ve dışarıdan desteklenen bir silahlı çatışma olursa, Protokolün öngördüğü uygun önlemlerin alınmasını benimser.

¹⁹² <https://ecpf.ecowas.int/wp-content/uploads/2016/01/ECOWAS-ENGLISH-230518.pdf> Erişim Tarihi: 03.05.2023

¹⁹³ <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> Erişim Tarihi: 03.05.2023

¹⁹⁴ <https://amaniafrica-et.org/wp-content/uploads/2021/04/Protocol-Relating-to-Mutual-Assistance-in-Defence-1981.pdf> Erişim Tarihi: 03.05.2023

ECOWAS'ın güvenlik ve savunma politikası, Devlet ve Hükümet Başkanları Otoritesi'nin mevcut başkanına bağlı bir Savunma Konseyi oluşturan üye devletlerin savunma bakanları ve dışişlerini içeren bir askeri işbirliği öngörmüştür. Protokol, her devletin genelkurmay başkanının lojistik ve planlama için bir Savunma Komisyonu oluşturulmasını ve askeri işlerden sorumlu bir genel sekreter yardımcısının bütçe de dâhil olmak üzere tüm askeri konularda çalışma ve önerilerde bulunma sorumluluğunu üstlenmesini benimsemiştir.¹⁹⁵ Savunma antlaşmasının yediden fazla üye devlet tarafından onaylanmasının ardından 1975 ECOWAS Antlaşması, savunma konseyini Topluluğun kurumsal düzenlemelerine ve örgütsel yapısına dâhil edecek şekilde değiştirildi ve böylece hâlihazırda mevcut olan dört teknik ve uzman komisyona bir savunma komisyonu eklenmiştir.

Eklenen Protokolün neticesinde, 1981'de oluşturulan askeri paktın pratikteki uygulaması, dışarıdan desteklenen herhangi bir iç silahlı çatışmayı kontrol altına almak için bir kuvvet komutanı altında büyük bir ittifakı [Topluluğun Müttefik Silahlı Kuvvetleri (AAFC)] oluşturuldu. Teoride, AAFC'nin dış saldırı durumunda üye devletlere güvenlik hissini geri kazandırması söz konusuydu. Pratikte, istilaya uğrayan bir üye devletin savunması, diğerlerinin savunmasını, karşılıklı yardımlarını ve dış saldırganı alt etme taahhütlerini gerektirmiştir. Nihayetinde Batı Afrika'daki güvenlik konuları söz konusu olduğunda, ECOWAS tarafından benimsenen bu strateji, örgüte güçlerini herhangi bir tehdide yönelik bir ittifak sistemi içinde oluşturma programının devam ettirilmesiyle en iyi şekilde sürdürülebilecek bir sistem geliştirme fırsatı sağlayacaktı. Ancak alt bölgedeki devletler uyum içinde hareket edemezken, keskin askeri taahhütlerin olmaması ve bölgedeki baskın güçler (Fransa ve Nijerya) arasındaki gizli güç mücadelesi, barış girişimlerinden doğan kararların uygulanmasına engel olmuştur.

¹⁹⁵ a.g.e., s.7.

4. 1. 2 Savunma ve Çatışma Yönetiminde Tartışmalı Barış Girişimi (Politikaları)

Batı Afrika'daki güvenlik mekanizmasının paradigmasında Liberya, Sierra Leone, Fildişi Sahili ve Gine Bissau'daki çatışmaları ve güvenlik kaygılarını anlamak için ECOWAS'ın yaklaşımında müdahalenin hukuki ve siyasi temeline ilişkin yaşanan tartışmalara göz atmamızda fayda vardır. Bazı üye devletlerin çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesinin hukuki ve siyasi temeline karşı çıkmaları, başta etnik ve siyasi inançlar olmak üzere ideolojik farklılıklar ve bölgesel siyasetin dinamikleriyle ilgili görülmektedir. Diğer yandan bakıldığında, birbiriyle bağlantılı iki faktör daha görülebilir: birincisi, savaşı tarafların çekişmeleri ve iddiaları yanında müzakere hedefleri ve araçları; ikincisi ise net bir anlaşmaya varılamaması ya da varılmasında acele edilmesidir.

ECOWAS'ın Liberya'daki iç çatışmaya müdahalede bulunması, bazı üye devletler tarafından Batı Afrika devletlerinin içişlerine karışmama ilkesinin ihlali olarak yorumlanmıştır.¹⁹⁶ Benzer şekilde, bu üye devletler Afrika Birliği Örgütü'nü kuran Şart'ta yer alan *“devletlerin içişlerine karışmama ve her devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsız varoluşuna ilişkin devredilmez hakkına saygı gösterilmesi”*¹⁹⁷ ilkelerini de argüman olarak ileri sürmüştür. Nijerya ile beraber diğer üye devletler tarafından çatışmanın yönetiminde uygun tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulanmıştır. Kolektif müdahaleden yana olanlar, Afrika Birliği Örgütü Şartı'nın *“herhangi bir üye devlet içinde, tüm Topluluğun güvenlik ve barışı tehlikeye atabilecek şekilde tasarlanmış ve dışarıdan aktif bir şekilde desteklenen bir iç silahlı çatışma ulursa”* uygun tedbirlerin alınmasını öngören hükümlerine atıfta bulundular.

Liberya'daki çatışma, devletin çöküşünü hızlandırdığı ve ECOWAS'ın mücadelesi de temelde ülkedeki otoritenin yeniden tesis edilmesiyle ilgili olduğu için diğerlerden (Sierra Leone, Gine Bissau ve Fildişi Sahili'ndeki çatışmalar) önemli ölçüde farklı olmuştur.¹⁹⁸ Bu kritik faktör, savaşı gruplar tarafından imzalanan barış

¹⁹⁶ a.g.e., Birinci paragraf.

¹⁹⁷ Afrika Birliği Örgütü Şartı, madde 3; bölüm 2 ve 3.

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20479/volume-479-I-6947-English.pdf>; Erişim Tarihi: 30.04.2023

¹⁹⁸ Adibe, C.E., The Liberian Conflict and the ECOWAS-UN Partnership, Third World Quarterly 18/3, 1997, ss.471-488.

antlaşmaların neredeyse imzaladıkları anda çöktüğünü açıklamaktadır. Liberya'daki barış süreci, ECOWAS'ın Batı Afrika'da ilerleyen zamanlarda ortaya çıkabilecek benzer bölgesel güvenlik sorunlarla ilgili izlenecek politikaların temelini oluşturmuştur. Liberya'daki barış sürecinde ECOWAS'ın çatısı altında aşağıdaki antlaşmalar imzalanmıştır:

- ECOWAS Barış Planı – Banjul Bildirisi (07.08.1990)
- Bamako Ateşkesi (28.11.1990)
- Banjul Ortak Bildirisi (21.12.1990)
- Lome Antlaşması (13.02.1991)
- Yamoussoukro I Anlaşması (30.06.1991)
- Yamoussoukro II Anlaşması (29.07.1991)
- Yamoussoukro III Anlaşması (17.09.1991)
- Yamoussoukro IV Anlaşması (30.09.1991)
- Cenevre Ateşkesi (17.07.1993)
- Kotonou Anlaşması (25.07.1993)
- Akosombo Anlaşması (12.09.1994)
- Akra Ateşkesi (21.12.1994)
- Abuja Anlaşması (19.08.1995)
- Abuja Anlaşmasına Ek Protokol (17.08.1996)

ECOWAS'ın Liberya'da karşı karşıya kaldığı karmaşık durumu göz önünde bulundurulduğunda, bu antlaşmalar iki yöne işaret etmektedir: birincisi, Afrika devletlerinin barışı sağlama ve koruma girişimleri; ikincisi ise BM Güvenlik Konseyi'nin bölgesel çatışmalara kolektif mücadelesine yönelik hayal kırıklığı yaratan yaklaşımın olmasıdır. Bu durum, çatışmayla ilgili BM'nin herhangi bir yardımın olmadığı anlamına gelmemelidir ancak çatışmanın erken çözüm sürecini sakatlayan bulanık bir vizyon sergilemiştir. BM'nin Liberya'daki çatışmayla ilgili yaptığı ilk önemli eylemi 19 Kasım 1992 tarihli 788 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı olmuştur. Karar, çatışmanın tüm taraflarını ateşkese ve çeşitli barış antlaşmalarına saygı göstermeye ve uygulamaya davet etmişti ve Liberya'ya tüm silah ve askeri teçhizat

sevkiyatına ambargo uygulamıştır. Karar, ayrıca durumu değerlendirmek ve Güvenlik Konseyi'ne rapor sunmak üzere acilen Liberya'ya bir özel temsilci atanmasının talebinde bulunmuştur.¹⁹⁹ BM tarafından Liberya'ya gönderilen özel temsilcinin raporunu takiben Güvenlik Konseyi 26 Mart 1993 tarihinde 813 sayılı kararı²⁰⁰ kabul ederek barış anlaşmalarının tam olarak uygulanması için Liberya konusunda ECOWAS'ı desteklemek üzere uygun tedbirleri değerlendirme amacını belirtmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, Liberya'da BM Gözlemci Misyonu'nun (UNOMIL) kurulmuştur. Ancak o zamana kadar Liberya'daki durum, daha kötüye giderek can ve mal kaybı sekteye uğramıştır.

Liberya'nın komşusu olan Sierra Leone'ye gelince ülkedeki iç savaş aynı zamanda ECOMOG operasyonu aracılığıyla ECOWAS'ın güvenlik mekanizmasının çektiği zorluklarını hissettirmiştir. Barış görüşmeleri sırasında isyancıların diğer taleplerinin yanı sıra tarafsız bir barış gücü kurulması talebi, ECOWAS'ın bölgesel barış gücü operasyonların zayıf olduğunu belirtti.²⁰¹ 1991'de patlak veren Sierra Leone'nin iç savaşına odaklı çözüm arayışları, arabuluculuk çabalarla 2001 yılına kadar uluslararası yardımlarla devam etti. Savaşın ilk yıllarında ülkede yeniden barışı tesis etme girişimleri, ECOWAS'ın yürüttüğü diplomatik politikaların başarısız olmanın yanında kurulan ECOMOG mekanizmasının aracılığıyla yaptığı mücadele barışı korumaktan ziyade başka askeri hedeflerin peşine düşmüştür. Hatta bazı üye devletlere göre ECOMOG'un askeri hedefleri, Nijerya'nın bölgedeki hegemonik hırslarının bir yansımasıydı.

Sierra Leone'deki savaşla mücadelede bulunan ECOWAS, güvenlik düzenlemesinde aksaklıklar yaşayarak savaşın uzamasına da sebep olmuştur. Ancak A. Adebajo, "Sierra Leone'nin eski sömürgeci gücünün (İngiltere) dışında BM'nin Güvenlik Konseyi'nde ülkeye sürekli ilgi gösteren daimi bir üye olmayışına dikkat çekerek savaşın BM Güvenlik Konseyi'nin İngiltere dışındaki güçlü daimi üyeleri tarafından stratejik olarak önemsiz görülen Sierra Leone'ye yönelik dış destek ve ilgi eksikliği" nedeniyle uzadığını savunmuştur. Bu durum, İngiltere'nin 1999'da Sierra Leone'de BM barış koruma misyonunun (UNAMSIL) başarılı bir şekilde

¹⁹⁹ <https://digitallibrary.un.org/record/153983?ln=en> Erişim Tarihi: 30.05.2023

²⁰⁰ <https://digitallibrary.un.org/record/164558?ln=en> Erişim Tarihi: 30.05.2023

²⁰¹ UN Document S/1999/645, <https://digitallibrary.un.org/record/274273?ln=en>; Erişim Tarihi: 30.05.2023

kurulmasında neden etkili olduğunu açıklamakta ve ayrıca BM misyonunu desteklemek üzere Sierra Leone'ye küçük bir askeri birliği göndermiştir.²⁰²

Sierra Leone'deki savaş, Batı Afrika'daki barış ve güvenlik arayışında ECOWAS'ın kolektif müdahalesinin yasal temelini zayıflığını ortaya çıkarmıştır. İlk büyük barış çabası, BM özel temsilcisinin arabuluculuk çabalarında aktif rol aldığı ve siyasi olarak isyancılara iktidarı devreden 30 Kasım 1996'da imzalanan Abidjan Anlaşmasıydı. Bu anlaşma, bölgesel bir grup olarak ECOWAS'ın değil de Fildişi Sahili'nin girişimi olmuştur. Bu nedenle anlaşma, grupların silahsızlandırmak için Tarafsız İzleme Grubu (NMG) kurulmasını, Sierra Leone'deki tüm yabancı askerlerin çekilmesi ve Devrimci Birleşik Cephe'nin (RUF) siyasi bir partiye dönüştürülmesini ve üyelerine savaş suçları için genel af çıkarılmasını öngörmüştür.²⁰³ ECOWAS'ın barış anlaşması için hiçbir manevi garanti sunmaması, 1997'den itibaren barışı yeniden tesis etme çalışmalarında yaşanan zorlukları açıklar. Dolayısıyla 1999'un başlarında Sierra Leone'nin başkenti Freetown ve çehresindeki askeri karşılaşmalar ECOWAS için yıkıcı olmuştur.

Hükümet ve isyancılar arasında 18 Mayıs 1999 tarihinde bir ateşkes antlaşmasının imzalanması, barış sürecini 7 Temmuz 1999 tarihli Lomé Antlaşması'na zemin hazırlamıştır. 1996 tarihli Abidjan Anlaşması'nın dar perspektifine karşılık ECOWAS üyeleri ve diğer uluslararası örgütlerin katılımıyla daha geniş bir atmosfer sağladı. Bu durum, Nijerya'nın Sierra Leone'deki ECOMOG barış gücündeki 12,000 askerini aşamalı olarak geri çekmesine ve barış uygulanmasına yardımcı olacak bir BM Misyonunun korumasına yol açtı.²⁰⁴ Sierra Leone'de dış barış güçlerinin yer alması, ECOWAS ortak güvenlik politikasının etkinliğinin zayıf olduğunu açıklamaktadır.

Haziran 1998'den Mayıs 1999'a kadar Gine-Bissau'da patlak veren iç savaş da ECOWAS'ın güvenlik mekanizması için zorluklar yaratmıştır. Devlet Başkanı Joao Bernardo Vieira ve General Ansumane Mane arasındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek istememişler ve aynı zamanda dış güçlerin desteğini manipüle etmeye

²⁰² Adebajo, A., "Building Peace in West Africa: Liberia, Sierra Leone and Guinea-Bissau", Boulder, Colorado and London: Lynne Rienner Publishers, 2002, s.80.

²⁰³ UN Document, Report of the Secretary General on Sierra Leone, 1997, ss.2-4.

²⁰⁴ <https://www.thenewhumanitarian.org/news/1999/07/09/nigeria-ponders-its-role-following-lome-agreement> Erişim Tarihi: 30.05.2023

çalışmışlardır.²⁰⁵ ECOWAS'ın iki üye ülkesi olan Senegal ve Gine, Gine-Bissau ile yaptıkları ikili savunma anlaşmalarına dayanarak silahlı çatışmaya müdahale etmeleri söz konusu olmuştur. ECOWAS aynı zamanda Senegal ve Gambiya'nın askeri müdahalesini destekleyerek barışın yeniden tesis etme sorumluluğunu üstlenmiştir.

Ancak lusofon olarak örgütlenen eski Portekiz sömürgeleri, lusofon devletlerinden gözlemcilerin müdahalesini talep ederek Gine-Bissau için ECOWAS'ın güvenlik mekanizmasını devre dışı bırakılmasını istemiştir. Bu lason yaklaşımı, Batı Afrika devletlerinin kolektif çıkar/güvenlik arayışına paraleldi, ancak ECOWAS barış girişimlerine devam ederek 26 Ağustos 1998'de Cape Verde'de müzakere edilmiş bir ateşkes anlaşması imzalandı. Ancak bu anlaşma savaşan gruplar tarafından geçersiz sayılmıştır. Dolayısıyla ECOWAS, 1998 Abuja Anlaşması'nın gereği ECOMOG'u barış koruma rolü için güçlendirmiştir. Her ne kadar ECOMOG, Gine-Bissau'da barışı koruma için görev almış olsa da Gine-Bissau, Fransa ve Portekiz'in bu küçük Batı Afrika ülkesinde jeopolitik üstünlük mücadelesi verirken anakronik Avrupa “*gambot diplomasisinin*” oynadığı bir sahne haline geldi.²⁰⁶ Ancak Gine-Bissau'daki son durum muhtemelen ECOWAS'a duyulan ihtiyaç konusundaki farkındalığı daha önce hiç olmadığı kadar pekiştirmiştir. ECOWAS, çatışma yönetiminin iki seviyelerinde (barışı sağlama ve koruma) çalışma kararlılığını göstermiştir.

Batı Afrika savaş dramı, Eylül 2002'de başarısız bir darbenin ülkeyi isyancı bir savaşa sürüklediği ve sonunda nispeten istikrarlı ülkeyi anlamsız bir iç savaşın içine çektiği Fildişi Sahili'ne kaymıştır. O dönemki BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a göre “ülkenin bölgesel istikrarın siperi olarak itibarını yerle bir etti”²⁰⁷ Çatışmayı yönetecek bir güvenlik mekanizmasının yanında bölgenin istikrarı için istikrarlı bir Fildişi Sahili'ne ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü o döneme kadar Fildişi Sahili, Batı Afrika'nın en istikrarlı ülkesiydi. ECOWAS tarafından düzenlenen kriz toplantısı, Fildişi Sahili çatışmasına bir çözüm bulmaya çalışmış ve 18 Aralık 2002'de Senegal'in Dakar kentinde düzenlenen olağanüstü ECOWAS zirvesiyle²⁰⁸ başaracağını

²⁰⁵ Adebajo, A., s.112

²⁰⁶ a.g.e., ss.122-123

²⁰⁷ <https://www.theglobeandmail.com/news/world/ivory-coast-rebels-threaten-to-withdraw-from-paris-peace-talks/article1009573/> Erişim Tarihi: 30.05.2023

²⁰⁸ <https://digitallibrary.un.org/record/482119?ln=es> Erişim Tarihi: 30.05.2023

beklenmiştir. Yapılan zirvenin sonucunda demokratik yollarla seçilen Başkan Gbagbo'nun meşruiyeti yinelenmiştir.

Başkan Gbagbo, isyancılarla ECOWAS gözetiminde ülkede belirlenecek bir alanda kamp kurmalarını da içeren bir anlaşma imzalamayı kabul etmiştir.²⁰⁹ Bu gelişmelerle birlikte 24 Aralık 2002'de yapılan ECOWAS Savunma Komisyonu toplantısında bir Batı Afrika gücünün konumlandırılmasına ilişkin görüşmeler olmuştur.

4. 1. 3 Çatışan Anglofon ve Frankofon Güvenlik Anlayışları

Fildişi Sahili'deki durum, Batı Afrika'daki Frankofon ve Anglofonların çatışan vizyonları hakkında gündeme bir dizi sorun getirmiştir. 1990'lı yıllar, ECOWAS'ın ortak güvenlik, barış için bölgesel koalisyon ve ortak bir gelecek inşa etme hedefinin, birbirleriyle çelişen frankofon ve anglofon güvenlik reformlardan dolayı bir dizi zorluklar yaşadığı dönemler olmuştur. Savunma niteliğinde, Frankofon devletler "Accord de Non-Aggression et d'Assistance en Matière de Defence (ANAD)"ı kurmuşlar. ANAD önerisi ECOWAS'ın güvenlik mekanizmasının temelindeki ideoloji ile hedef göstermekteydi ancak frankofon olmayan Batı Afrika devletlerine göre ANAD'ın Fransa için Batı Afrika'da bir "*etki alanı*" oluşturmak ve Nijerya liderliğindeki bir ECOWAS içinde birliği önlemek için başka bir potansiyel araç olduğu hissini yarattı.²¹⁰

Daha sağlam bir güvenlik mekanizması arayışında olan ECOWAS, 1999'da Lome'de yeni bir güvenlik reformu protokolü benimsemiştir.²¹¹ Anlaşma, barışın sağlanması ve barışın korunması konularında Topluluğun güvenlik mekanizmasını güçlendirmeyi amaçlayarak güvenlik mekanizmasındaki yapıların faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Anlaşma, ayrıca çatışma sonrası yeniden inşa ve iyileştirme sürecine önem vermiştir. Yeni güvenlik politikasının sınırlarının dâhilinde ECOWAS, müzakere edilmiş barışın sağlamlaştırılması; siyasi, sosyal ve ekonomiyi

²⁰⁹ Africa Research Bulletin, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-825X.d01-29>; Erişim Tarihi: 30.05.2023

²¹⁰ Adebajo, A., s.151

²¹¹ <https://academic.oup.com/jcsl/article-abstract/5/2/231/801261?redirectedFrom=PDF> Erişim Tarihi: 30.05.2023

yeniden yapılandırılmasına ve devlet kurumlarının rehabilitasyona elverişli bir ortamın oluşturulması; özellikle çocuk askerlere yönelik olarak silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon programlarının uygulanması; mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yeniden yerleştirilmesi ve yeniden entegrasyonu sağlanması ve son olarak çocuklar, kadınlar ve travmatik bir deneyim yaşamış kişisel gibi toplumun hassas kesimlerine yardım edilmesi sorumluluğunu kabul etmiştir.

1999 güvenlik politikası, ECOWAS'ın güvenlik politikasına ilişkin 1978 ve 1981 protokollerinin kusurlarını gidermeye çalışmıştır. 1999 güvenlik anlaşması, bölgedeki genel güvenlik taahhüdü meselesi ve 1992 BM barış gündeminde bulundurulacak önleyici diplomasi üzerine kurulmuştur. BM'nin önleyici diplomasisi, taraflar arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemek, mevcut anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesini engellemek ve çıkan anlaşmazlıkların yayılmasını engellemek için atılan adımlar olarak tanımlanır.²¹² 1999 ECOWAS güvenlik politikası, kriz önleme ve çatışma yönetiminde önleyici diplomasi için güven yaratacak mekanizmaların kurulmasını öngörmüştür.

Ancak ECOWAS'taki politikanın üye devletlerarasındaki farklılıklardan kaynaklanan karmaşık karakteri, önleyici diplomasinin geliştirilmesi için güven artırıcı tedbirlerin geliştirilmesini kolaylaştırmamış gibi görünmektedir. Eylül 2002'de Fildişi Sahili'nde şiddetli çatışmaların patlak vermesi, ECOWAS'ın çatışma hakkındaki gelişmelere tam olarak hakim olmaması ve bunun sonucunda ortak bir ECOWAS güvenlik girişimi sergilenememiştir. Neticesinde ECOWAS, Fildişi Sahili'ndeki iç savaşında yetkisini yeterince erken belirleyemedi ve bu da Fransa'nın tek taraflı müdahalesi için bir boşluk bırakmıştır. Dolayısıyla pratik anlamda frankofon zirvelerinin kurumsallaşması, güvenlik anlamında frankofon ülkeler arasında uyumlu eylemlerinin güçlendirilmesine neden olmuştur. D. Bach, "Batı Afrika'da kurulan Commune des Etats de l'Afrique de l'Ouest (CEAO) dâhil olmak üzere frankofon gruplaşmaların, frankofon ülkelerin kendi aralarında daha yakın ilişki kurmaları Fransız etkisinin korumasına da katkı sağladığını" vurgulamıştır.²¹³

²¹² <https://www.un.org/en/chronicle/article/preventive-diplomacy-united-nations> Erişim Tarihi: 30.05.2023

²¹³ Bach, Daniel C., ed. Regionalisation in Africa: Integration and Disintegration, Indiana University Press, 1999, s.53

Fildişi Sahili'ndeki çatışmada barış müzakerelerinin Lome'den Paris'e kaydırılması, bölgedeki çatışma yönetiminde ECOWAS'ın güvenlik politikası, Fransız tek taraflı müdahalesiyle çakıştığını belirtmiştir. Fransa'nın aracılık ettiği istikrar sağlama girişiminde kazananlar isyancılar olurken kaybedenler ise demokratik yollarla seçilmiş Başkan Gbagbo ve ekibi olmuştur. Duruma detaylı bir şekilde bakıldığında, Fransa, askeri ve diplomatik müdahalesiyle yalnız bölgedeki dış politika hedeflerini destekliyordu ve dikkatini bir rakip olarak anglofon ülkesi olan Nijerya'ya çevirmiştir. Bola Akinterinwa'nın söylediği gibi “ Afrika birçok açıdan stratejik bir kıta konumundadır: Fransız ihracatı için büyük bir çıkış noktası, önemli bir hammadde kaynağı, Fransa'nın ihtişam politikası için önemli bir araç, (...)”.²¹⁴

Fransa'nın, Batı Afrika'nın bölgesel sorunlarına karışma girişimin ötesinde, Sierra Leone, Liberya, Fildişi Sahili ve Gine-Bissau'daki iç savaşların yönetiminde ECOWAS güvenlik mekanizmasının uygulanmasında üye devletler arsındaki farklılıkları ve güvensizlik sorunu kendini göstermiştir. Frank fon ve Anglofil rekabeti, güvenlik ve savunma konularında koordinasyon ve işbirliğinin geliştirilmesini zorlaştırmıştır. Bu durum aynı zamanda ECOWAS'ın çatışma çözümüne yönelik kapasite geliştirme girişimlerinin temel sorunsallığını oluşturmuştur. Nijerya, Gana, Gambiya, Sierra Leone ve Togo'dan oluşan Daimi Arabuluculuk Komitesi'nin tavsiyesi üzerine ECOWAS İzleme Grubu'nun (ECOMOG) kurulduğu 1990 yılında bile bölgenin önde gelen frankofon ülkelerin tepkisi farklı olmuştur. ECOWAS bu zamana kadar ortak bir güvenlik politikası izleme konusunda üye devletlerarasındaki farklılıklarla ara sıra mücadele etmektedir. Bu durumlar devam ettikçe gündeme, Batı Afrika'nın barışa bağlılık ve güvenlik politikalarının nasıl yeniden tanımlanacağı sorularını getirir.

²¹⁴ Akinterinwa, Bola A., *Nigeria and France: The Dilemma of Thirty-Five Years of Relationship*, Ibadan: Vantage Publishers, 1999, s.47

4. 1. 4 Batı Afrika Ülkelerinin Barışa Bağlılığı ve Güvenlik Politikalarının Yeniden Tanımlanması

Gerçekte, alt bölge 1990'lardan bu yana güvenlik cephesinde hızlı yapısal değişikliklere ve gelişmelere tanık olmuştur. Bu değişim ve gelişmeler, alt bölgedeki güvenlik dinamiklerinin ön plana çıkmasıyla ekonomik entegrasyona olan odağı azaltmıştır. Böylece, 1990'lardan itibaren alt bölgedeki temel çelişkiler, birlikten aralıksız askeri darbelere ve özellikle de Soğuk Savaşı sonrasında yaratılan alt bölgenin kalkınma ve güvenlik sorunlarının yükü, üye devletlerinin dikkatlerini ekonomikten güvenlik rejimleri meselelerine kaydırmıştır.

Gerçekten de başlangıçta ekonomik bir plan olarak tasarlanan ECOWAS, güvenlik konusunu bölgesel entegrasyonun ana odağı haline getirerek güvenlik — güvenlik varsa ekonomik kalkınma ve entegrasyonun da olacağı — düşüncesiyle güvenlik konusuna yönelmek zorunda kalmıştır. Böylece, 1978 yılında ECOWAS Saldırmazlık Protokolü ve 1981'de Savunma Alanında Karşılıklı Yardımlaşma Protokolü ECOWAS üye devletleri tarafından onaylanmıştır. Protokoller, güvenlik sorunlardan dolayı ekonomik entegrasyonu yaratmakta zorlanan üyeleri arasındaki çatışmaları çözmeyi amaçlamaktaydı. Ancak bu güvenlik önlemleri, devlet içi çatışmaların üstesinden gelemediği için kusurlu kalmıştır. Dolayısıyla 90'lı yıllarında ECOWAS, alt bölgeyi kasıp kavuran ve çok sayıda can kaybına, kaynakların ve malların tahrip edilmesine yol açan münferit çatışmalarını iyi yönetememiştir. Bu durum ECOWAS'ı, güvenlik konularında reforma iterek güvenlik uzmanlar ve sivil toplumlarla bir dizi istişare yapılmasını sağlamıştır. Böylece 1999'da ECOWAS, Çatışma Önleme, Yönetim Çözümü, Barış Koruma ve Güvenlik Mekanizmasına İlişkin Protokolü'nü onaylamıştır. Bu Protokol ve güvenlik mekanizmasının amacı; iç ve devletlerarası çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek, erken uyarı, barışı koruma operasyonları, sınır ötesi suçların kontrolü, terörizm, hafif silahların ve anti-personel mayınların yayılması alanlarında işbirliğini güçlendirmek, Batı Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarı korumak ve pekiştirmektir.

Batı Afrika'daki iç çatışmalar, görünüşte diğer ulusların katılımını ve çıkarlarını beraberinde getiren ve çoğu zaman bölgesel siyasetin dinamiklerinde yeni konfigürasyonlara yol açan ve birbirine kenetlenmiş sorunlar olarak küresel bir önem

kazanmıştır. Bölgesel ve uluslararası düzeylerde, savaş zamanlarında uluslar arasındaki diplomatik ilişkiler, kısmen küresel siyasetin doğası ve kısmen de çatışmalardan ya da bir krizi tetikleyen olaylardan kaynaklanan diplomatik gelişmeler nedeniyle daha karmaşık hale gelme eğilimindedir.

2001 yılından bu yana Batı Afrikalılar, karmaşık çatışmalarla başa çıkabilecek güçte ve uygulanabilirlikte bir güvenlik mekanizması geliştirmek konusunda endişeli olmuştur. ECOWAS'ın güvenlik mekanizmasının çerçevesindeki operasyonlardan elde edilen deneyimler, güvenlik politikalarının reformu ve yeniden tanımlanması gereken bir güvenlik politikasının habercisidir. Bu, Afrika Kalkınması için Ortalık (NEPAD) belgesinde tanınan barış ve güvenlik önkoşulu üzerine kurulmuştur.²¹⁵ NEPAD, Afrika'nın kalkınma vizyonu olmasına rağmen, kalkınmanın önünde engel teşkil eden siyasi istikrarsızlık, iç çatışmalar ve savaşların yaygınlığı nedeniyle barış ve güvenlik konularına daha çok önem verilmektedir.

Yeni ulus ötesi güvenlik çerçevesi ve devam eden küreselleşme süreciyle birlikte, devletlerin karşılıklı bağımlılığı anavatan çıkarlarından daha üstün hale gelmiş ve özellikle ABD'deki 11 Eylül saldırılarından sonra daha güçlü bir savunma kapasitesi geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Batı Afrika ülkeler son zamanlarda, sivil toplumlar, güvenlik uzmanlar dâhil olmak üzere diğer uluslararası aktörler beraber çalışarak daha geniş çaplı güvenlik girişimlerde bulunmaktadır. ECOWAS, öncelikle alt bölgede güvenlik sağlama adına 16 Aralık 2017 yılında Abuja'da Güvenlik Sektörü Reformu ve Yönetişim Protokolü'nü onayladı. Bu Protokol, özellikle değişen ve gelişen küresel güvenlik anlayışlarıyla beraber bölgede yeniden güvenlik hedeflerin belirlenmesi ve tanımlanması amacını taşımıştır. Güvenlik Sektörü Reformu ve Yönetişim Protokolü; birey ve toplumsal haklarına, güvenliğe, yaşamaya, geçim kaynaklarına ve mülkiyete yönelik tehditleri ortadan kaldırmaya, toplumun odak ve kapasitelerini yönlendirmeye, hesap verebilirliğe, katılımcı güvenlik sistemleri uygulanmasına ve sağlamlaştırılmasına çağrı yapmıştır.²¹⁶ Güvenlik Sektörü Reformu ve Yönetişim programlarının uygulanması, bölgesel entegrasyona elverişli ve güvenli bir ortam yaratılmasında çok önemlidir.

²¹⁵ <https://www.nepad.org/who-we-are> Erişim Tarihi: 26.04.2023

²¹⁶ <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/decision-adopting-the-ecowas-policy-framework-for-ssrg.pdf> Erişim Tarihi: 27.05.2023

Batı Afrika'nın son dönemlerdeki güvenlik sektörü reformu girişimlerinde, alt bölgenin güçlü yönlerinden biri olan sivil toplumun bu süreçte aktif bir rol oynamalarıdır. Medya ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar), güvenlik sektörü reformunda yer alanları izleme, hesap sorma ve tavsiyelerde bulunma gibi konularda son zamanlarda büyük bir rol üstlenmektedir. STK'lar, ECOWAS'ın güvenlik mekanizması ve ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi (ECPF)²¹⁷ dâhil olmak üzere bütün reform girişimlerine ve faaliyetlerine aktif bir şekilde katılmaktadır.

ECOWAS'ın Güvenlik Sektörü Reformu ve Yönetişim Protokolü'nde, özellikle güvenlik sektöründe diğer uluslararası aktörlerle nasıl çalışacağını vurgulanmıştır. Reform konusunda Birleşmiş Milleti (BM), kapasite geliştirmeye; reform süreçlerini uygulayan üye devletlere ortak ihtiyaç değerlendirme misyonları düzenlemeye; kaynakların harekete geçirilmesinde ECOWAS'ı desteklemeye; bölgesel güvenlik uzmanları listesini geliştirmesinde ve üye devletlerinde görevlendirilmelerini kolaylaştırmasına; bölgesel güvenlik araçlarının işlerlik kazanmasında ECOWAS'ı desteklemeye ve güvenlik eğitim gibi kapasite geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesinde ECOWAS işbirliği yapmaya davet etmiştir.²¹⁸ Batı Afrika ülkeleri, güvenlik sektöründe Fransa'nın baskısı altından çıkıp son zamanlarda Türkiye, Rusya ve Çin gibi gelişmekte ya da gelişmiş uluslararası aktörlerle askeri işbirliği girişimlere geçtiğini görmemiz mümkündür. Bu durum özellikle Batı Afrika bölgesinde, etkin ya da jeostratejik bölgesi olan Fransa'yı zor duruma sokmaktadır.

Batı Afrika ülkeleri, güvenlik ve kalkınma konusunda başka stratejik girişim arayışında Türkiye ile işbirliği yapılmasında olumlu bir sinyal vermektedir. Türkiye, Afrika'da yeni bir aktör olarak görülmemelidir. Türkiye'nin kıtaya açılım resmi olarak 1998'de başlamıştır. Ancak asıl çalışmalar 2005'te Türkiye'nin Afrika Yılı'nı ilan etmesi olmuştur. Batı Afrika ülkelerinin Türkiye'nin belirttiği “kazan-kazan” politikasına sıcak bakmasıyla beraber Ankara, Mart 2018'de terörle mücadeleyi güçlendirmek adına G5 Sahel Ortak Gücü'ne 5 milyon \$ ile destek olmuştur. 2020 yılında Nijer ile bir askeri üs açılmasını öngören bir askeri işbirliği antlaşması imzalamış ve aynı yılda Nijerya ile bir savunma paktı imzalamıştır. Çeşitli Batı Afrika

²¹⁷ <https://ecpf.ecowas.int/all-about-ecpf/ecpf/> Erişim Tarihi: 27.05.2023

²¹⁸ ECOWAS Policy Framework for Security Sector Reform and Governance, Dakar: 4 June 2016, s.28. <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/ecowas-policy-framework-on-ssrg-english-adopted-1.pdf> Erişim Tarihi: 27.05.2023

lkeler, Türkiye ile askeri personel eēitimi ve yetiştirmek üzere farklı düzeylerde askeri iřbirliēi benimsemektedir. Ankara, Aēustos 2021’de Togo ve ardından şubat 2022’de Senegal ile askeri iřbirliēi anlaşmaları imzaladı.²¹⁹ Batı Afrika ile Türkiye arasında adım adım ilerleyen güvenlik ve sosyo-ekonomik ilişkileri, alt bölgenin güvenlik reformu stratejisi için önemli bir gelişme olmuştur.

ECOWAS ye devletleri, ekonomik yatırımları ve kalkınma perspektifiyle başladıkları Çin ile iřbirliēi son dönemlerde gvenliēin dāhil olduēu bir ilişki sürecine dönüşmeye başladığını söylememiz doēru olacaktır. Afrika kıtasına milyonlarca yatırımı olan Çin; ekonomik çıkarların korunması, Çinlilerin korunması, etki alanı oluşturması ve askeri modernizasyonun artırılması gibi hedeflerini gerçekleştirmek için Batı Afrika lkeleriyle güvenlik ilişkisi saēlamlařtırmaya eēilimlidir. Çin, güvenlik konusunda ECOWAS’a gerçekten bazı destekler sunmuştur. Ancak ECOWAS’a güvenlik desteēini sınırlı bırakarak bölgenin içişlerine karışmama kararından dönmemektedir. Çin, 2017 yılında Cibuti’de bir s kurarak uzun süredir emperyalist denizaşırı askeri s kurma karşıtı olan ideolojisini kırmıştır.²²⁰ Çin ordusuna ait bir filonun, Batı Afrika’nın kıyılarında (Nijerya’ya) sefer yapması alt bölge için bir dönüm noktası olabilir. Nijerya’daki Çin Bykeliliēi açıklamasına göre, “Nijerya donanmasının deniz gvenliēi tehditleriyle mücadele etmek ve Gine Körfezi’nde istikrarı korumak için Çin ile birlikte çalışmaya istekli olduēunu”²²¹ ifade etmiştir.

Batı Afrika lkeleri, barış ve istikrarı saēlamlařtırmak için son zamanlarda özel askeri gruplara da önem vermektedir. ECOWAS ye devletleri, son dönemlerde Sahra Altı Afrika’da ve uluslararası arenada gittikçe daha güçlü olmaya devam eden Rusya’nın *Wagner Grubu* ile güvenlik iřbirliēi yapmaktadır. Rusya’nın Wagner Grubu, Moskova’nın kıtadaki etkisini genişletirken doērudan askeri ve güvenlik desteēi saēlayarak birçok Afrika ülkesinin iç işlerine müdahale etmektedir. Bu durumu, günümüzde ECOWAS yesi olan Mali’de olmaktadır. Aēustos 2020 yılında Mali’de askeri cuntanın yönetime geçmesinin ardından, Başkan Micron, “stratejisini

²¹⁹ <https://issafrica.org/iss-today/west-africa-and-turkey-forge-new-security-relations> Erişim Tarihi: 27.05.2023

²²⁰ <https://www.ankasam.org/cinin-dunyada-askeri-ussu-bulunan-tek-yer-cibuti/> Erişim Tarihi: 27.06.2023

²²¹ <https://www.taipeitimes.com/News/world/archives/2023/07/04/2003802641> Erişim Tarihi: 27.07.2023

ve gizli amaçlarını belirtmeyen otoritelerin yanında askeri olarak angaje kalamayız”²²² diyerek *Barkhane* operasyonu için Mali’de bulunan Fransız askerlerin geri çekileceğini bildirmiştir. Başkan Micron, ayrıca Mali Hükümeti ile Rus özel güvenlik şirketi Wagner arasındaki ilişkilere de atıfta bulunmuştur. Ancak Bamako, Wagner’in ülkede konuşlandırılacağını iddialarını reddetmiştir.²²³

Yıllardır Batı Afrika ülkelerini sövmeye devam eden Fransa’nın etkisi, son dönemlerde alt bölgede artan Çin ve Rusya’nın etkisinin gölgesinde kaldığını görmekteyiz. Mali’nin, Ocak 2022 yılında Fransa Büyükelçisini sınır dışı etmesi, Fransız TV kanallarının (RFI ve France24) yasaklaması, Fransız STK’larına Kasım 2022 yılında ülkeyi terk etmelerini istemesi ve Fransızcanın resmi dili olmaktan çıkarması²²⁴ Fransız etkisinin hem güvenlik hem de sosyo-ekonomik ilişkilerinde azaldığını göstermektedir. Bamako, Rus özel güvenlik grubuyla olan ilişkilerini yalanlarsa da son zamanlarda oldukça Afrika ülkelerinde nüfuz yaratmaya çalışan Rusya, bölgede Fransa’nın bıraktığı boşluğu bir fırsat olarak değerlendirip kendi politikalarının çerçevesinde çalışan Wagner Grubu kullanmaktadır. Wagner Grubu, cuntaya askeri güvenlik sağlayarak Mali’nin gücüne ve kaynaklarına erişimini arttırmaktadır. Fransa ve ABD, Bamako’yu Wagner ile çalışmanın ne kadar riskli olduğunu konusunda uyarılarda bulunmuş ancak boşa çıkmaktadır. ABD’li yetkililere göre Mali hükümeti Wagner’e aylık 10 milyon dolar ödemektedir.²²⁵

Sonuç olarak, Afrika’nın eski Avrupalı sömürgecilerine yönelik uzun süredir devam eden şikâyetlerinden faydalanarak Rusya’nın Afrika’daki Fransız etkisine karşı alternatif bir gücü temsil ettiğine dair bir söylem gelişmektedir. Ruslar, Fransa’nın çekildiği yerde devreye girip izole askeri rejimlerle ittifaklar kurarak Batı Afrika’da kendilerini baskın bir aktör olarak göstermeye çalışmaktadır.

²²² <https://www.unav.edu/web/global-affairs/a-change-in-mali-the-french-out-wagner-in> Erişim Tarihi: 27.05.2023

²²³ <https://www.france24.com/en/africa/20220801-mali-criticises-macron-over-patronising-neocolonial-attitude> Erişim Tarihi: 28.07.2023

²²⁴ <https://twitter.com/rusencenter/status/1684167180131217410?s=48&t=iPngdkdYmZhO9hnjfbF9AQ> Erişim Tarihi: 28.07.2023

²²⁵ <https://www.state.gov/potential-deployment-of-the-wagner-group-in-mali/> Erişim Tarihi: 27.05.2023

4. 2. Batı Afrika’da Küçük ve Hafif Silahların Yayılması ve Sorunsallığı

Batı Afrika’da üç ana SALW kaynağı bulunmaktadır: geri dönüştürülen stoklar; yepyeni silah ve mühimmatın yanı sıra alt bölge dışından geri dönüştürülen kullanılmış silahları da içerebilen yeni ithalatlar ve alt bölge ülkelerindeki yerel zanaat üretimidir. Batı Afrika’da SALW’ların yaygınlaşması, bağımsızlık sonrası liderlerin çok çeşitli toplumlarda ulus inşası adına uyguladıkları otoriter, baskıcı ve dışlayıcı politikaların hoşnutsuzluğa, halk kesimleri arasında protestolara ve aşırı durumlarda Nijerya’da (1967-70) olduğu gibi iç savaşa yol açtığı 1960’ların ortalarından sonlarına kadar izlenebilir. Barışçıl protesto yollarının çoğunun kapalı olması nedeniyle bazı ülkelerde siyasi muhalefet veya dışlanmış bölgeler/gruplar günümüzde de olduğu gibi iktidar veya özgürlük mücadelelerinde silahlı şiddete başvurmaktadır.

1960 ve 1990 yılları arasında, birçok devlet otoriter tek partili rejimleri altında kalırken bile, Batı Afrika’da 38’e kadar fiili ve teşebbüs aşamasında darbe olmuştur. Darbeler ordu tarafından üstlenmiş olsa da, genellikle sivil nüfusun darbe liderlerinin ideallerine sempati duyan kesimleri silahlandırılmaktaydı. Bazı durumlarda, toplumun çeperinde yer alan sendikacılar, öğrenciler ve işsiz gençler silahlandırılmış ve kendi toplumlarını denetlemek ve darbe liderlerinin yeni ve genellikle radikal kurallarını ihlal edenleri yaralamak için görevli sivil savunma güçleri oluşturulduğunu görürüz. Silahların sivillerin eline geçmesi bu tür darbeleri şiddetlendirmiştir.²²⁶

Bağımsızlık dönemin sonrasında tartışılmaya devam eden yönetim sorunları 1980’lerin sonlarında doruk noktasına ulaşarak alt bölgedeki birçok ülkede silahlı çatışmalara neden olmuştur. Liberya ve Sierra Leone, kendilerini harap eden (ve komşu devletleri tehdit eden) acımasız içi savaşılar nedeniyle Batı Afrika’daki “başarısız devletlerin” örneği olmuştur. Bu çatışmalar, eski Sovyetler Birliği’nin kontrolünden kurtulan Avrupa ülkelerinde daha kolay erişilebilir hale gelen garantili küçük ve hafif silahların (SALW) arzı tarafından körüklenmiş ve sürdürülmesine neden olmuştur.²²⁷ Ancak bu silahlar isyancı ve muhalif gruplara yönelik olsa da, alt bölge içindeki ve dışındaki devletlerden gizli yardım örnekleri olmuştur. BM’nin

²²⁶ Musah, Abdel-Fatau, 2002, “Privatization of Security, Arms Proliferation and the Process of State Collapse”, Africa Development and Change 33, 5, ss.33-911.

²²⁷ Stevenson, Jonathan, The Flow of Small Arms and Explosives to Terrorist Groups. Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research, 2005.

Liberya ve Sierra Leone'nin iç savaş raporlarında, Güvenlik Konseyi silah ambargolarının yürürlükte olduğu durumlarda bile isyancı gruplara silah tedarikinde suçlu silah tüccarları ile komşu devletleri arasındaki gizli anlaşmaları gösteren çok sayıda kanıtlara rastlanır.²²⁸

BM'nin raporu, iki önemli noktaya vurgu yapmıştır: raporlarda özetlenen ulaşım şekillerine bakılırsa, hükümetlerin BM ambargolarını ihlal ederek devletlere ve devlet dışı aktörlere silah tedarikine açık ve doğrudan katılımı söz konusudur. İkinci olarak, silah kontrol yasaklarının uygulamasında diğer bölge devletlerin gerekli özeni göstermemesinin istismar edildiği görülmektedir. Netlik olmamasına rağmen, her iki senaryo da alt bölgeye silah tedarik zincirinin bir parçası oluşturdukları için tezimiz açısından faydalıdır. Raporda Liberya ile ilgili yer alan kanıtlar, saptırmaların yetkililerin “*kör tarafında*” da meydana geldiğini göstermektedir. Uganda'ya gönderilmesi gereken silahların, Uganda'nın sevkiyatı sözleşme gerekliliklerini karşılamadığı gerekçesiyle reddetmesinin ardından Liberya'ya yönlendirildiğini vurgulanmıştır. Bu ret üzerine komisyondan sevkiyatı menşe ülke olan Slovakya'ya geri gönderilmesi istenmiştir. Ancak bunun yerine Mısırlı silah komisyoncusu sevkiyatı Gine'de bulunan bir Liberyalı kaçakçıya satmış.

Batı Afrika'daki yasadışı silah yayılmalar da genellikle yasal kaynaklara dayanabilmektedir. Bu da yasadışı satın alma ve transferlerin, gerçek son kullanıcı sertifikaları, sigorta ve diğer belge türlerinin değiştirilmesi ve tahrif edilmesi ve hükümetlerle işbirliği içinde ya da onların bilgisi dışında uçuş sapmaları yoluyla yapıldığı anlamına gelmektedir.²²⁹ BM raporlarına göre, yasadışı bir silah kartelinin Gine gibi ülkelerden gelen son kullanıcı sertifikalarının sahte kopyalarını kullanıldığı açıktı.²³⁰ Sahte son kullanıcı sertifikalarının Gine'ye kadar takip edilme sıklığı göz önüne alındığında, Gine yetkililerinin kendileri tarafından verilen sertifikaların başkaları tarafından değiştirdiğinin farkında olmadıklarını düşünmek zordur. Detaylara biraz daha baktığımızda, Batı Afrika için tehlike, SALW'ların alt bölgeye

²²⁸ UNSC, EXPERT PANEL ON LIBERIA PRESENTS REPORT TO SECURITY COUNCIL, WITH PROPOSALS FOR FURTHERING PEACE IN MANO RIVER REGION, 2001; <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/expert-panel-liberia-presents-report-security-council-proposals-furthering>; Erişim Tarihi: 20.08.2023

²²⁹ Griffiths, Hugh ve Adrian Wilkinson, Guns, Planes and Ships Identification and Disruption of Clandestine Arms Transfer. Belgrade: South Eastern and Eastern Europe Clearing house for the Control of Small Arms and Light Weapons, 2007.

²³⁰ BMGK, a.g.e.

girdikten sonra gözenekli sınırlar ve tanımlama, tespit ve müsadere için zayıf güvenlik mekanizmaları nedeniyle yayılmalarının kolay olmasıdır.

Yasadışı silah yayılmanın bir diğer kaynağı da barışı koruma ve destekleme operasyonları için tahsis edilen SALW'lardır. Barış gücü askerleri bazı durumlarda isyancı gruplar tarafından kaçırıp ellerindeki silahlara da el konulur. Örneğin Berman'a göre RUF, Freetown savaşı sırasında barış güçlerinden önemli miktarda silah ve mühimmat ele geçirmiş ve ayrıca Batı Afrika gücünün malzemelerinin çoğunu yerleştirdiği Nijerya'nın Kano eyaletinde ECOMOG'u bozguna uğratarak üç tank dâhil tüm silahlarını ele geçirmiştir.²³¹ Kenyalı birlik üyelerinin Ocak 2000'de RUF tarafından yakalandıklarında sekiz G-3 tüfeği, bir tabanca ve mühimmatı aldıklarına dair kanıtlar vardır. Yine Zambiya birliği yakalandığında, RUF'un yaklaşık 500 AK-47 tüfeği, birkaç düzine makineli tüfek ve çeşitli mühimmatları aldığını tahmin etmektedir. Nijeryalı askerlerden oluşan bir bölük Nisan 2000'de RUF tarafından pusuya düşürüldükten sonra silahlarından arındırırken, 21 Hintli subaydan oluşan bir müfreze de Mayıs ayında RUF tarafından alıkonulup silahsızlandırılmıştır. Benzer olaylar, alt bölgede bulunan diğer çatışma gruplar tarafından yapılmaktaydı.

Barış gücü askerlerinin barış destekleme görevlerindeyken silahlarını çeşitli mallar karşılığında sattıkları da iddia edilmektedir. ECOMOG birliklerinin silahlarını nakit para, elmas, gıda ve ilaç karşılığında sattıklarını düşünülmektedir. Berman, 10 Ocak 2000'de Gine birliklerinin teçhizat ve silahlarının sözde kaybını sorgulamış ve Batılı diplomatların, BM'nin ve Sierra Leone'deki Misyonun "*ele geçirme*" olayında el altında bir şeyler çevirdiğini ya da pazarlıklar yapıldığını konusunda hemfikir olduğunu belirtmekte.²³² 2005'te Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde de BM barış gücü askerleri silahlarını altın karşılığında takas etmekle suçlanmıştır.²³³ BM, Kongo'daki barış gücü askerleri hakkındaki bu iddiaları reddetmiş olsa da, örgüt bu iddiaları örtbas etmeye çalışmakla suçlanmıştır. Savunmasında ifade veren eski Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor, iç savaş sırasında Liberya'daki Nijeryalı

²³¹ Berman, Eric G., "Arming the Revolutionary United Front", African Security Review 10, 1, 2001, s.9

²³² Berman, Eric G., a.g.e.

²³³ Plaut, Martin, "UN troops 'traded gold for guns'", British Broadcasting Corporation, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6681457.stm>; Erişim Tarihi: 24.08.2023

ECOMOG barış güçlerinden silah satın aldıklarını itiraf etmiştir.²³⁴ Bu iddialar doğruysa, yine barışı koruma/destekleme operasyonlarının alt bölgede yasadışı silahların yayılmasına katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Sierra Leone ve Liberya'daki çatışmaların sonundaki silahsızlanma programları, özellikle de bazıları alt bölgedeki diğer çatışma alanlarına girdiği için tüm SALW'ları temizlenemedi. Sonuç olarak, SAWL Batı Afrika için yeni bir olgu olmamakla birlikte, mevcut sayıları (yedi milyon civarında olduğu bildirilmekte) alt bölge tarihinde benzeri görülmemiştir.²³⁵

Sandline olayı; uluslararası toplumun kararlı bir şekilde hareket etmemesi karşısında özel güvenlik şirketlerin kullanılmasının yarattığı ikilemi göstermektedir. 1997 yılında Sierra Leone Devlet Başkanı Ahmed Tejan Kabbah'ın devrilmesinin ardından "Sandline International" ile askeri ekipman ve hizmetlerin sağlanması için anlaşma yapılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin silah ambargosuna rağmen Sierra Leone hükümeti silahların tedariki ve ülkeye taşınması için son kullanıcı sertifikası verdi. Thomas Legg ve Robin Ibbs tarafından hazırlanan "Sierra Leone Silah Soruşturması Raporu", Peter Penfold ve Başkan Kabbah gibi bilmesi gereken kişilerin bilgisizliği nedeniyle silah ambargosunun ihlali olduğunu öne sürmektedir.²³⁶ Bu konunun amaçları doğrultusundaki Sandline olayı, yasallığı karmaşık olan özel güvenlik şirketleri kullanarak Sierra Leone'de olduğu gibi silah ambargosunu delme olasılıklarını göstermektedir.

Devletlerin silah stokları da yasadışı silah ya da SALW'ların yayılmasının kaynağı da olabilmektedir. Bir vaka çalışması olarak Nijerya'nın Nijer Deltası'ndaki isyanın başlangıcında isyancı grupların petrol ekonomisinden tam olarak faydalanmadıklarını ileri sürmüştür.²³⁷ Bununla birlikte, silahlı çatışmanın olmadığı durumlarda da örneğin hapisane firarları ve/veya silaha ihtiyaç duyan suç gruplarının firarları sırasında, devlet stoklarından silah kaçakçılığının gerçekleşebileceği dikkate değerdir. Yani devlet güvenlik güçleri de küçük silahların yasadışı yayılmasının bir

²³⁴ Sesay, Alpha, "Taylor Negotiated With RUF Rebels For The Release Of UN Hostages", <https://www.ijmonitor.org/2009/08/taylor-negotiated-with-ruf-rebels-for-the-release-of-un-hostages-says-ecomog-traded-diamonds-and-arms-with-the-ruf/>; 2009. Erişim Tarihi: 24.08.2023

²³⁵ Small Arms Survey, Counting the human cost. Oxford: Oxford University Press, 2002.

²³⁶ Legg, Thomas and Robin Ibbs, Report of the Sierra Leone Arms Investigation. London: House of Commons, 1998.

²³⁷ Duquet, Nils, "Arms Acquisition Patterns and the Dynamics of Armed Conflict: Lessons from the Niger Delta", International Studies Perspectives 10: 2009, ss.85-169.

kaynağı olarak tanımlanabilir. Nijerya örneğine atıfta bulunmasına rağmen, bu olgu hiçbir şekilde Nijerya'ya sınırlı kalmayıp alt bölgedeki diğer devletlerde de bu tarz olgularla karşı karşıya kalınabilir. Silahsızlanma ve terhis sırasında toplanan ve suçlu memurlar tarafından karaborsada satılmak üzere yönlendirilen silahlar da yasadışı SAWL'ların yayılımının bir kaynağı olabilmektedir. Bununla birlikte, resmi stoklardan silah çalınmasına ilişkin veri eksikliğinin, ilgili sayıları belirlemeyi zorlaştırdığı ve değerlendirme için gerekli verileri oluşturmak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir.

Illegal smuggled arms seized by Liberian State Security from the Freeport of Monrovia in January 2023

Resim 1 Liberya güvenlik güçleri tarafından Ocak 2023'te ele geçirilen kaçak silahlar.²³⁸

Alt bölgedeki demirciler tarafından yapılan yerel veya zanaat üretimi de yasadışı silahların çoğalmasına yol açabilmektedir. Özellikle ekonomi sebepleriyle birlikte, yerel demircilerin tarım ve ürün fiyatlarındaki gerilemeye tepki olarak bir

²³⁸ <https://frontpageafricaonline.com/news/liberia-police-say-recipient-of-seized-guns-was-duped-by-smuggler-experts-say-extradition-of-suspect-unlikely/>; Erişim Tarihi: 20.08.2023

hayatta kalma stratejisi ve daha yüksek gelir elde etme aracı olarak zanaat silahları üretimine geçtiklerini göstermemiz mümkündür. Mali ve Nijerya gibi ülkeler, askeri ve savunma sektörleri tarafından kullanılmak üzere yerel savunma sanayilerinde bazı küçük silah türlerinin üretimine izin vermektedir, ancak bu tür üretim alt bölgedeki bazı ülkelerinde yasadışı olarak sayılmaktadır. Yerel üretimle ilgili bir dizi zorluk ortaya çıkmaktadır. Üretilen silahların türleri ve miktarlarıyla ilgili sürekli olarak güvenilir veri eksikliği vardır ve üreticiler izin verilmeyen silahların üretimine giriştiklerinden üretim ruhsatları ihlal edilmektedir. Silah üretiminin yasak olduğu Gana'nın 10 bölgesinden ikisi olan Ashanti ve Brong Ahafo'da silah üretme kapasitesine sahip yaklaşık 2.500 demirci olduğunu düşünülmekte ve yıllık 200.000 civarında ateşli silah üretildiğini tahmin edilmektedir.²³⁹ Devletlerin bu tarz sorunlarının varlığını inkâr etmeleri, uygun müdahalelerin geliştirmelerini zorlaştırmaktadır.

4. 3. Batı Afrika'da Küçük ve Hafif Silahların Talebi ve Arzı

Silah kontrolü söz konusu olduğunda, silah arz ve talebinin gerekçelerini iyi bir şekilde dikkate alınmalıdır. Talep, her zaman arzı yönlendirir ve böylece silahlar bir amaca hizmet ettikleri; belirlenen ihtiyaçlara cevap verdikleri ve kar getirdikleri için çoğalırlar. Bu nedenle küçük ve hafif silahların yayılmasını kontrol altına alma çabaları, talep tarafını da arz tarafı kadar titizlikle ele almalıdır. Küçük silahlar belirli bir amaca hizmet ettikleri için tedarik edilirler; ister tehdit edici olmayan bir şekilde yükseltilmesi, ister spor ve avcılık, ister devlet ve bireyler tarafından savunma işlevleri, isterse de suç unsurları tarafından saldırı amaçlı kullanım olsun. Bir ihtiyacı karşılamak için mevcut araçların olduğu yerde talepler de oluşur. Talebin, motivasyon ve araçların bir fonksiyonu olduğunu²⁴⁰ unutmayalım. Küçük ve hafif silahların ucuz olduğu düşünülse de, bu varsayım, özellikle de insanların çoğunun günde 3 dolardan daha az bir gelirle yaşadığı Batı Afrika'da görecelidir. Bu bağlamda, Batı Afrika'daki

²³⁹ Aning, Emmanuel Kwesi, "The Anatomy of Ghana's Secret Arms Industry", in Florquin, Nicolas and Eric G. Berman (ed.), Armed and Aimless: Armed Groups, Guns, and Human Security in ECOWAS Region. Geneva: Small Arms Survey, 2005, ss.79-107.

²⁴⁰ Brauer, Jurgan and Robert Muggah, "Completing the Circle: Building a Theory of Small Arms Demand", Contemporary Security Policy 27, 2006, ss.54-138.

silahlanma sürecine ivme kazandıran SALW'lar, ucuz olarak kabul edilemez. 2005 yılında Gana'da yerel olarak üretilen tek namlulu bir silahın fiyatı 100-200 dolar arasındaydı.²⁴¹ 570\$ ile 2.150\$ arasında değişen fiyatlarla daha da pahalıdır.²⁴²

Sonuç olarak SALW'ların kontrolü, fiziksel erişimin yanı sıra ihtiyaç doğuran nedenleri de eş zamanlı olarak ele alınmalıdır. Batı Afrika Küçük Silahlar Eylem Ağı'na (WAANSA) göre *“SALW'ların yayılması ve kötüye kullanımı Batı Afrika'daki insanların ve ulusların güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir”*.²⁴³ Güvenilir verilere ulaşmak zor olabilir, ancak Batı Afrika'da yaklaşık *“sekiz ile on milyon yasadışı silah bulunmaktadır”*.²⁴⁴ Bunlarla birlikte, SALW'ların yayılmasının yarattığı tehdidin kapsamında, kolluk kuvvetlerinin bazı durumlarda suç çetelerinin faaliyetlerinden bunalmalarına neden olacak kadar büyük olduğu açıktır.²⁴⁵

Kamu kaynaklarından elde edilen bilgiler, suçların sayısında ve şiddetinde bir artış olduğunu göstermektedir. Bazı Batı Afrika ülkelerinde daha önce hiç görülmeyen gündüz vakti silahlı soygunlar gibi küstah saldırılar da söz konusu olmuştur. Anekdöt niteliğindeki kanıtlar, kolluk kuvvetlerin kendini koruyabileceğinden emin olmayan vatandaşların ateşli silah edinmelerinde bir artış olduğunu göstermektedir. Küçük ve hafif silahlar, dayanıklılıkları ve taşınabilirlikleri nedeniyle suçlular arasında tercih edilmektedir.²⁴⁶

Son günlerde bazı devlet dışı aktörlerin SAWL'lara ulaşma yollarına da daha fazla dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Bu durum, yayılmanın *“yasal yollarla”* olabileceğine de işaret etmektedir. Çatışmalar sırasında bazı Batı Afrika devletlerinin sivillerin silahlanmasını teşvik etmek için silah bulundurma yasalarını serbestleştirdiği de görmekteyiz.²⁴⁷ Fildişi, Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşlar sırasında isyancı

²⁴¹ Aning, Emmanuel Kwesi, a.g.e.

²⁴² Florquin, Nicholas and Eric Berman (ed.), *Armed and Aimless: Armed Groups, Guns, and Human Security in the ECOWAS Region*. Geneva: Small Arms Survey, 2005.

²⁴³ <https://www.peaceinsight.org/en/organisations/waansa-ci/?location=ivory-coast&theme>; Erişim Tarihi: 20.09.2023

²⁴⁴ Bah, M.S., “Micro-Disarmament in West Africa: ECOWAS Moratorium on small arms and light weapons”, *African Security Review* 13, 2004, s.33.

²⁴⁵ Everts, Dan, “Human Trafficking: The Ruthless Trade in Human Misery”, *Brown Journal of World Affairs* X, 1, 2003, ss.58-149

²⁴⁶ UNDP, *Securing Development: UNDP's support for addressing small arms issues*. New York: UNDP, 2005.

²⁴⁷ Coulibaly, Mohamed, “From Moratorium to a Convention on Small arms: A change in politics and practices for the 15 member countries of the Economic Community of West African States (ECOWAS)”, in *From Poverty to Power: How Active Citizens and Effective States Can Change the World*. London: Oxfam International, 2008, s.6.

güçlerle savaşmak için hükümetler tarafından paramiliter gruplara doğrudan silah dağıtılmış, aynı zamanda küçük ve hafif silahların yayılmasına engel olacak yasaların olmaması önemli bir etken olmuştur. Nijerya'daki 2007 seçimleri sırasında silahlı çetelerin siyasi muhalifleri terörize etmek için kullanılmasında olduğu gibi, çoğu Batı Afrika ülkelerinde siyasi elitlerin yerel milisleri veya işsiz gençleri siyasi amaçlar için silahlandırması da alışılmadık bir durum değildir. Benzer şekilde, silahlı çeteler toplum içi veya mezhepsel çatışmalarda hesaplaşmak için kullanılmaktadır. Neticesinde, çeteler çoğu zamanlarda elit patronların amaçlarına hizmet ettikten sonra silahlarını terk etmekte ve silahlarını fırsatçı suç örgütlerine devretmek zorunda kalmaktadır.

Alt bölgedeki birçok ülkede devlet ve devlet dışı aktörlerin dâhil olduğu düşük yoğunluklu silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. Nijerya'da Nijer Deltası'ndaki militanlar sürekli olarak devlette bulunan güvenlik güçlerle çatışmakta; Gana'da özellikle kuzey bölgesinde bazen silahlı şiddete dönüşen gizli çatışmalar yaşanıyor ve Senegal'in Casamance bölgesinde zaman zaman çatışmalar yaşanmaktadır. Bu tarz durumlarla yola çıktığımızda, alt bölgede SALW'ların yayılmasına yönelik girişimler, motivasyon ve talep unsurlarını ortaya çıkarmalıdır ki yasadışı silahların düzenlenmesi, tespiti ve müsaderesine yönelik uygun stratejiler ya da politikalar geliştirilebilsin.

4. 4. Küçük ve Hafif Silahların Batı Afrika'da Oluşturduğu Önemli Etkiler

SALW'lar, zaman zaman Batı Afrika'daki devletiçi silahlı çatışmaların yoğunluğunu ve etkisini arttırmaktadır. Fildişi Sahili, Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşlarda görüldüğü gibi Batı Afrika'daki doğrudan çatışma ölümlerinin çoğundan sorumlu olup sağlık hizmetlerine erişim kaybı, zorla yerinden edilme vb. nedenlerle ortaya çıkan binlerce dolaylı çatışma ölümünde merkezi bir rol oynamaktadır. Mültecilerin içinde bulunduğu kötü durum da dikkate alınmalıdır: mültecilerin kamplarda yaşamaya zorlamaları ve insani yardıma bağımlı hale gelmeleri nedeniyle kaybedilen üretkenlik ve ölçülemeyen psikolojik travmaların varlığı söz konusudur. SALW'ların şiddetin ana motoru olduğu Sierra Leone'deki iç savaşta yaklaşık 50.000

kişi öldürölmüş, 30.000 kişinin uzuvları kesilmiş ve 215.000-257.000 kadın cinsel şiddet mağduru olmuştur.²⁴⁸

Çatışma sırasındaki SALW dolaşım yapıları ekonomik yapılarıyla iç içe geçmiştir. SALW'lar, isyancı ya da savaşçılar için ekonomik bir değere sahiptir: savaşçıların sivil nüfusa karşı yağmacı şiddet uygulamalarına, kişisel geçim ve zenginleşme için kolayca erişilebilen yasadışı işlem aracı olan yerel karaborsada satmak üzere mal çalmalarına olanak sağlamaktadır. Bazı alt bölgesel çatışmalarda, bu tür “aşağıdan yukarıya” savaş ekonomileri, hükümetlerin güvenlik güçlerle isyancı güçler arasında bazen durumlarda SALW ticaretini de içeren bir dereceye kadar gayri resmi işbirliği yaratmıştır.

SALW'lar, Batı Afrika'da haklı olarak “*kitle imha silahları*” olarak da adlandırılabilir. Bu silahların alt bölgedeki mevcudiyeti uzun vadeli ve yaygın zararlı etkilere sahiptir. Bölge devletlerindeki çatışmalar resmi olarak sona erdiğinde bile, küçük silahlar Liberya, Mali, Nijer, Senegal ve Sierra Leone'nin çatışma sonrasında alt bölgede yasadışı olarak kalmış ve çatışmaların yeniden başlamasını kolaylaştırmıştır. Çatışmaların kolayca bulunabilmesi, bunların suç faaliyetlerinde, etnik ve siyasi rekabetlerde kullanılan yaygın şiddet araçları haline geldiği anlamına gelmektedir. Eski silahlı güvenlik personeller veya askerler yerel çetelere, savaş ağlarına veya milislere bağlı hale gelebilirler. Bu kalıcı şiddet ortamı, çoğu zaman mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin çatışma sona erdikten sonra evlerine dönmekten korkmalarına neden olabilmektedir.

Sierra Leone iç savaşında kullanılan başlıca silahlar küçük ve hafif silahlar olmuştur. Gerçekten de en yıkıcı kapasitede kullanılmıştır. Bu durumda Sierra Leone iç savaşı, SALW'ların en güçlü kitle imha silahları haline geldiğini açıkça göstermiştir. SALW'ların son derece disiplinsiz ve eğitimsiz kişiler tarafından kullanılması da, durumu daha da riske atmıştır. Bu silahların karmaşık olmaması, savaş zamanında isyancıların başlıca tercih edilen silahlar haline getirmektedir. Silahların Batı Afrika'da yayılması, sürekli tedarik edilmesi ve geri dönüştürölmesi gibi olaylar, silahları nispeten kolay erişilebilir kılarak savaşın uzamasına ve alt bölgedeki isyancılarının silahları kullanmadaki acımasızlığa neden olmaktadır.

²⁴⁸ Langumba, K., Francis, SALW Transfer in West Africa: A Stock-Taking, The complex dynamics of small arms in West Africa, Disarmament Forum, 2008, s.6.

SALW'lar; petrol, elmas, kereste ve kahve gibi alt bölgenin başlıca en önemli doğal kaynakların yasadışı ticaretini körüklemektedir. Bu durum kısmen Batı Afrika'daki sınırların, ülkeleri kaçakçılık, soygun muhalif faaliyetler, isyan ve sınır ötesi baskınlar da dâhil olmak üzere birbirleriyle ilişkili bir dizi tehdide maruz bırakılan gözenekli yapısından kaynaklanmaktadır. Tüm bunlar SALW'ların bulundurulması ve kullanılmasıyla kolaylaşmaktadır. Sınır ötesi suçları ele almak üzere entegre alt-bölgesel girişimlerde bulunmadığı sürece, bu sorun sınır toplumları için sürekli bir tehdit olarak devam edecektir. Dolayısıyla SALW'lar, varlığını sürdürükçe ve çoğaldıkça kalkınma da engellenecektir. Bu silahların Batı Afrika'nın ekonomik refahı ve ulusal kalkınması üzerindeki etkisi büyük önem taşımaktadır. Batı Afrika'daki yasadışı silahlardan oluşan şiddetlerinin kurbanlarının çoğu, en yüksek kazanç potansiyeline sahip olan genç nüfusu olup hem üretkenliğe hem de toplumların sosyo-ekonomik yapısına zarar vermektedir.

Afrika Din Liderleri Konseyi'ne göre, alt bölgedeki hafif silahlar şiddetin başlıca araçları olup masum sivilleri de dâhil olmak üzere binlerce insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olmaktadır.²⁴⁹ Güvensizliğin yaygınlaşmasını teşvik eden bu silahlar, sağlık ve eğitim alanları gibi sosyal hizmetlerin sağlanmasını ve aynı zamanda alt bölgede gıda ve suya erişimi engellemiştir.

Özellikle SALW'ların oluşturduğu güvensizlik ortamları, insanları göç etmeye zorlayarak uzun vadeli sosyo-ekonomik kalkınmayı engellemektedir. Kontrolsüz silahların varlığı, normal ekonomik faaliyetlerin ve günlük yaşamın yeniden başlamasını etkileyen bir korku atmosferi yaratır. İnsanların iş yapmasını engelleyerek ticaretin ve yabancı yatırımların azalmasına yol açmaktadır. İster suç ister çatışmayla ilgili olsun bu silahlardan kaynaklanan şiddet, Batı Afrika'da özellikle turizm üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu şiddetle alt bölgedeki kamu hizmetlerinin kötüleşmesi arasında güçlü bir korelasyon vardır. Hükümet hizmetleri ve yardım programları güvensizlik nedeniyle kısıtlanmakta ya da geri çekilmektedir. Okula kayıt ve okuryazar seviyelerindeki düşüş, aşıların azalışı, çocuk ve anne ölümleri, vb. gibi

²⁴⁹ Africa Council for Religions Leaders, "Small Arms and Light Weapons: Africa A Resource Guide for Religions for Peace" 2006. <https://www.rfp.org/resources/guide-to-action-small-arms-and-light-weapons-in-africa/>; Erişim Tarihi: 20.09.2023

sıklıkla yaşanmaktadır. Bu durum, zaman içinde üretkenlik ve refahta büyük bir kümülatif kayıp anlamına gelecektir.

Alt bölgedeki çatışma ve güvenlik sorunlu ortamlarda kaydedilen ölümlerin çoğu SALW'lardan kaynaklanmaktadır. Örneğin, sadece Mali'de 2012-2014 yılları arasında tahminen 3.713'e yakın kişi öldürülmüştür. Bu ölümlerin çoğu isyancılar ve diğer silahlı gruplar tarafından öldürülen siviller olmuştur. Ağustos 2016'ya kadar ise 902 kişi öldürülmüştür. Son yıllardaki ölüm rakamları 2011 yılındaki tahmini 50.000 ölümün yanında az olsa da, devlet dışı silahlı grupların elindeki devasa kontrolsüz silah cephaneliği ve hükümet yanlısı güçlerle artan çatışma haberleri, silahsız sivillerin bölgedeki kontrolsüz silahların kurbanı olmaya devam edeceğini göstermektedir.²⁵⁰

Alt bölgedeki yaygınlaşma sürecine devam eden SALW'ların doğası ve etkisi, toplumun tüm yönlerini etkilemektedir. Sivil nüfusu öldürmek, tehdit etmek ve sindirmek için kullanılıp tecavüz, zorla kaybetme, işkence, zorla yerinden etme ve çocukların zorla silah altına alınması gibi birçok ihlalde önemli bir rol oynamaktadır.

Son yirmi yılda, SALW'ların yayılımı, çatışma, güvenlik ve kalkınma arasındaki bağlantılar alt bölgede daha iyi tanınır ve anlaşılır hale gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın, tekrarlayan şiddetli silahlı çatışmalar nedeniyle ciddi tehdit altında olduğu artık kabul edilmektedir. Bu silahların yaygınlaşması onlarca yıllık kalkınma ve ilerlemeyi silmiş, hatta Batı Afrika'da yoksulluğu daha da derinleştirmiştir. Silahların kontrolü, güvenlik ve kalkınmanın birbirine bağımlılığı, yoksulluğun ortadan kaldırılması, insan güvenliğinin artırılması, kapsayıcı yönetim gibi temel kalkınma görevlerine işaret etmektedir. SALW'ların şiddetinden etkilenen topluluklar sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşmiştir. Tüm bunlar Batı Afrika'nın Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşma yolunda kaydettiği ilerlemeyi büyük ölçüde baltalamıştır.

²⁵⁰ Osimen, Goddy Uwa, et.al. "The Role of ECOWAS in the Fight against the Proliferation of Small Arms and Light Weapons in West-Africa Sub-Region" International Journal of Political Science (IJPS), vol 6, no.4, 2020, ss. 01-11.

4. 5. ECOWAS'ın Hafif ve Küçük Silahların İthalat, İhracat ve İmalatına İlişkin Moratoryumu

SALW'lar, Afrika kıtasında yeni bir sorun olmayıp alt bölge içinde büyük bir akış gösterdiğinde ve bunun şiddetli çatışmalar ve sınır ötesi suçlar üzerindeki etkilerine dair çok sayıda kanıt karşısında, Batı Afrika'da SALW'ların kontrol altına alınmasına yönelik ciddi çabalar 1990'ların ortasında ivme kazanmıştır. SALW'ların tehdidinin herhangi bir devlet tarafından tek başına ele alınamayacağının kabul edilmesi, dönemin Mali Devlet Başkanı Alpha Konaré'nin ECOWAS liderlerine alt bölgeye bu silahların transferi konusunda bir moratoryum önermiştir. Bu öneri, ülkenin kuzeyindeki Tuaregler ile Mali hükümeti arasında çözümsüz görünen bir çatışmanın yaşandığı Mali'de SALW konusunda başarılı bir moratoryum denemesinin arkasından gelmekteydi. Önerisi çoğu hükümet tarafından kabul edildi ve 31 Ekim 1989 tarihinde Abuja'da başlangıçta üç yıllık bir süre için SALW'ların İthalatı, İhracatı ve İmalatına ilişki bir Moratoryum imzalandı. Dönem sonunda üç yıllık bir süre daha uzatıldı ve 31 Ekim 2004 tarihine kadar geçerli sayıldı. Moratoryum Afrika'da türünün ilki olmuştur.²⁵¹ 1999'da Güvenlik ve Kalkınma için Koordinasyon ve Yardım Programı (PCAED) aracılığıyla kısa bir sürede UN DP'nin desteğini kazandı.²⁵² Ancak moratoryumun SALW yayılımı üzerinde çok az etki sağladı ve 1990'larda Mano Nehri Birliği (MRU) ülkelerini (Liberya, Sierra Leone ve Gine) kasıp kavuran acımasız iç savaşlarda büyük bir rol oynamaya devam etmiştir.

Moratoryumun, gönüllülük esasına dayanması ve uygulanabilir yaptırımlar içermemesi nedeniyle etkinliğinin azaldığı belirtilmiştir. Bu durum, sivil toplum içindeki bazı grupları 2004 yılında moratoryumun yenilenmesi gündeme geldiğinde daha kapsamlı ve etkili bir protokolü savunmalarına yol açmıştır. Batı Afrika Küçük Silahlar Eylem Ağı (WAANSA) olarak örgütlenen bu sivil toplum grupları, diğer sivil toplum örgütleri ve uluslararası toplumun (özellikle Küçük Silahlar Uluslararası Eylem Ağı - IANSA, Oxfam ve Uluslararası Af Örgütü) desteğiyle konuya ilişkin

²⁵¹ Coulibaly, Mohamed, a.g.e., s.1.

²⁵² <https://unidir.org/files/publication/pdfs/west-africa-small-arms-moratorium-high-level-consultations-on-the-modalities-for-the-implementation-of-pcaced-en-13.pdf>; 1999, s.3. Erişim Tarihi: 20.09.2023

küresel söylem doğrultusunda SALW akışlarının düzenlenmesi için daha katı bölgesel mekanizmaların savunulmasında merkezi bir rol oynamıştır.²⁵³

Bu çabalar, 1993 yılında revize edilen ECOWAS anlaşmasının getirdiği değişen bağlamla birleştiğinde, ECOWAS liderlerinin küçük silahların yasadışı ticaretine karşı daha koordineli bir tavır alma kararına katkıda bulunmuştur.²⁵⁴ Bu durum, 2006 yılında alt bölgede SALW'ların yayılmasını düzenlemek üzere yasal olarak bağlayıcı bir ECOWAS Küçük ve Hafif Silahlar, Bunların Mühimmâtı ve Diğer İlgili Malzemeler Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesine yol açmıştır.²⁵⁵ Bu, batı Afrikalı liderlerin bölgesel güvenliği artırmak için attığı önemli bir adım olmuştur. Sözleşmenin onaylanması ve ardından 2009 yılında yürürlüğe girmesi, Benin tarafından dokuzuncu onay belgesinin tevdi edilmesini takip etmiştir. Sözleşmenin onaylanması, silahların yayılması, şiddet ve suç arasındaki bağın kabul edildiğinin altını çizmiş ve Afrika'da SALW'ların yayılması tehdidini ve bunun barış ve kalkınmaya yönelik tehdidini engellemeye yönelik bölgesel çabalarda önemli bir dönüm noktası oldu.

Sözleşmenin 2006 yılında kabul edilmesiyle birlikte, Batı Afrika'da küçük silahların yayılması ve yasadışı dolaşımı ile mücadelede 15 ECOWAS üye ülkesinin Benin, Burkina-Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo) kapasitelerini geliştirmek amacıyla ECOWAS Küçük Silahlar Kontrol Programı (ECOSAP) kurulmuştur.²⁵⁶ Kuruluşundan bu yana ECOSAP, Küçük Silahlar ve Hafif Silahların Kontrolü, Ulusal Komisyonlarının (NATCOM) kurulmasını kolaylaştırmış, kapasite geliştirme ve kaynaklar açısından destek sağlamış, uluslararası ortaklar ve süreçlerle bağlantılar da dâhil olmak üzere bölgesel düzeyde faaliyetlerini koordine etmiştir. ECOSAP, WAANSA ve diğer ulusal düzeydeki sivil toplum örgütleri ile ortaklık

²⁵³ Coulibaly, Mohamed, a.g.e., s.2.

²⁵⁴ <https://ecowas.int/publication/treaty/>; Erişim Tarihi: 05.09.2023

²⁵⁵ ECOWAS Sözleşmesi hafif silahları "Bir ekipte birlikte çalışan birkaç kişi tarafından kullanılmak üzere tasarlanmış taşınabilir silahlar"; hafif silahları "Bir kişi tarafından kullanılan silahlar"; mühimmâtı "Ateşli silahlar vasıtasıyla ateşlenmeye veya fırlatılmaya yönelik cihazlar" ve diğer ilgili malzemeleri "Hafif silahlar veya hafif silahlar için tüm bileşenler, parçalar veya yedek parçalar veya bunların çalışması için gerekli mühimmât; veya itici veya patlayıcı madde olarak kullanılan aktif madde görevi gören herhangi bir kimyasal madde" olarak tanımlamaktadır (ECOWAS Sözleşmesi 2006: 8-9).

²⁵⁶ https://info.undp.org/docs/pdc/Documents/MLI/00049988_Prodoc%20ECOSAP.pdf; Erişim Tarihi: 05.09.2023

kurmaya devam etmiştir. ECOSAP uluslararası donörler tarafından desteklenmektedir: UNDP, AB, İspanya, İsveç, Fransa, Japonya, Norveç, Finlandiya ve Hollanda. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden bu yana karşılaşılan en büyük zorluk, ECOWAS üyesi devletlerin hükümetlerinin sözleşmenin tam olarak uygulanması konusunda tam uyum göstermelerini sağlamak olmuştur. Sözleşmenin başarısı büyük ölçüde sağlam mekanizmaların geliştirilmesine, nitelikli personelin eğitilmesine ve yayılmayla mücadele için ilgili ulusal yapıların kurulmasına bağlı kalmıştır. Bu nedenle, sözleşmenin hükümlerini daha fazla incelemek önemlidir.

4. 6. Moratoryumdan Sözleşmeye: Hafif ve Küçük Silahların İthalat, İhracat ve İmalatına İlişkin ECOWAS'ın Çatısında İmzalanan Bölgesel Sözleşme

ECOWAS sözleşmesi yenilikçidir. Aynı zamanda pragmatiktir ve farklı ulusal rejimlerin ve ütöpik silah kontrolü ideallerini uygulamanın imkansızlığının farkında olarak SALW'lara kategorik bir yasak getirmez. Odaklanmış olmasına rağmen, sözleşme Batı Afrika hükümetlerinin kendi topraklarında düzenleme ve kontrolü garanti etmeleri koşuluyla küçük silahların edinilmesi, bulundurulması ve kullanılmasına izin verecek kadar esnektir. Ayrıca mühimmatı da ele almaktadır. Mühimmatı dâhil edilmesi özellikle önemlidir, çünkü silahların uzun bir ömrü olmasına rağmen, sadece mühimmatla işe yararlar. Her ne kadar küçük silahların yasadışı yayılımını ele alınmasında uluslararası işbirliği artmış olsa da, mühimmatın yayılımını kontrol etme çabaları hala sınırlıdır.²⁵⁷

Mühimmat ve diğer ilgili malzemelerin eklenmesi, iz sürmenin tanımlanması ve devlet dışı aktörlerin sözleşmenin özneleri ve kaçakçılıkla mücadele çabalarının ortakları olarak dâhil edilmesi sözleşmenin yenilikçi ve pragmatik hükümleri arasındadır. Sözleşmenin, Madde 3 (1) kapsamında SALW ve bunların üretim malzemelerinin alt bölgeye transferine yasak getirerek alt bölgede öğrenilen

²⁵⁷ Herron, Patrick, Jasna Lazarevic, Nic Marsh and Matt Schroeder, "Emerging from Obscurity: The Global Ammunition Trade", in Graduate Institute of International and Development Studies Small Arms Survey, Small Arms Survey 2010: Gangs, Groups, and Guns, Geneva: Cambridge University Press, 2010, ss. 7–39.

derslerden önemli ölçüde yararlandığını göstermektedir. Ayrıca, onarım malzemelerinin kaynağını kesmeye yönelik hükümler getirerek üye devlet topraklarından ve üye devlet toprakları üzerinden silah transferini yasaklamaktadır. Sözleşme, üye devletlere SALW'ların deniz, kara ve hava sahalarından diğer topraklara taşınmamasını sağlama yükümlülüğü getirmektedir. Madde 3(3), SALW'ların revize edilmiş ECOWAS anlaşmasında öngörülen mallar olmadığını açıkça belirtirken, Madde 3(2), ithalatın yapıldığı devletin açık izni dışında devlet dışı aktörlere silah transferini kategorik olarak yasaklamaktadır.

Bununla birlikte, meşru savunma ihtiyaçları göz önünde bulundurularak muafiyetler için uyarılarda bulunmaktadır. Ayrıca devletler ulusal güvenlik, savunma ve kolluk kuvvetleri kullanımı veya bölgesel barışı koruma misyonları için silah tedarik etmek üzere muafiyet sertifikaları için başvurabilir ve ECOWAS Komisyonu tarafından değerlendirilmek üzere kanıt sunulmalıdır. Muafiyet koşulları Madde 4'te belirtilmiştir. Bu koşullardan biri, devletlerin transit ve transfer amaçları da dâhil olmak üzere SALW'ların ithalat ve ihracatına izin vermek için etkili bir sistem kurması ve sürdürülmesidir.

Sözleşmenin 5. Maddesi, muafiyet talebi için ayrıntılı gereklilikleri ortaya koymaktadır: miktar, ECOWAS sınıflandırma sistemine göre usulüne uygun olarak işaretlenmiş kesin tipler, tedarikçi detayları, sevkiyat sayısı ve süresi ile nakliye türü, transit geçiş yerleri, son kullanıcı ve silahların nihai kullanım söz konusudur. ECOWAS başkanı (eski adıyla icra sekreteri) sunulan bilgileri değerlendirir ve talep eden devlete gizli bir şekilde yanıt verir. Muafiyet belgesi verilmesine ilişkin nihai karar ECOWAS üyesi devletlerin oybirliğiyle alınır. Ancak üye devletlerin fikir birliğine varamadığı durumlarda, başkanın görüşü daha önce talepte bulunan ülkeye iletilir ve muafiyet talep formu "*nihai karar için ECOWAS Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi'ne iletilir*". Muafiyet belgesi düzenlendikten sonra ihracat lisansı taleplerine eşlik etmelidir. Bu, saptırma, aşırı stoklama ve son kullanıcı sertifikalarının kötüye kullanılması sorunlarının ele alınmasında önemli bir araçtır. ECOWAS'ın Wassenaar Düzenlemesi,²⁵⁸ çift kullanımlı ihracat kontrolleri aracılığıyla AB ve küçük silahların

²⁵⁸ Anlaşmaya taraftar devletler:: Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Kore Cumhuriyeti, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri.

yasadışı yayılması ve kaçakçılığıyla mücadele için AGİT rejimi gibi diğer silah kontrol rejimleriyle uyum içinde çalışması muafiyet belgesinin faydasını arttırmaktadır. Bu işbirliği, muafiyet belgesinin geçerli olduğu geniş bir coğrafi kapsam sağlamaktadır. Muafiyet sertifikası, geçmişte devlet dışı suçlu aktörlere son kullanıcı sertifikaları sağlayarak yasadışı yayılmayı destekleyen haydut hükümetlerin yarattığı zorlukları da ele almaktadır. Şeffaflığın bir başka ölçüsü olarak, Komisyon başkanının verilen ve reddedilen tüm muafiyetleri detaylandıran kapsamlı bir yıllık liste yayınlaması gerekmektedir. Muafiyet sertifikası bir yıl süreyle geçerlidir.²⁵⁹

Sözleşmenin üçüncü bölümü, devletler içinde hafif silah üretiminin düzenlenmesi için asgari standartlar sağlamaktadır. Devletler, kendi topraklarında yerel üretimi ele almak için sözleşme çerçevesinde ulusal mekanizmalar geliştirme sorumluluğuyla yükümlüdür. Sözleşmeyi hazırlayanlar, SALW'lar üretiminin suç sayılıp sayılmayacağı tartışmasına girmeyerek bu karmaşık konuyu ulusal yasama organlarının düzenlemesine bırakmıştır. Bununla birlikte, devletlerin ECOWAS başkanına kendi topraklarındaki mevcut üreticiler, üretim kapasiteleri, üretilen silah türleri ve yıllık üretimleri hakkında ulusal kayıtlara kaydedilmesi gereken eksiksiz bilgi vermeleri gerekmektedir.

Madde 8, devletlere üretim izni verirken yol gösterecek iki koşul sunmaktadır. Üreticiler, ECOWAS sınıflandırma sistemini kullanarak tüm seri numaraları ve diğer işaretlerin yanı sıra işaretleme ve üretim kayıtlarının ulusal sicile geçirilmesi prosedürü de dâhil olmak üzere silahların miktarını, tam türlerini ve çeşitlerini sağlamalıdır. Talep eden kuruluş ayrıca silahların üretim sonrası depolanması ve yönetimi hakkında da bilgi vermek zorundadır. Bu bilgiler olmadan üretim izni verilmemelidir. Ayrıca Madde 9, şeffaflığı artırmak ve devletler arasında güven ve itimadı teşvik etmek için gereklilikler getirmektedir. Madde 9(1) taraf devletleri SALW kayıtlarının tutulması için bilgisayarlı veri tabanları oluşturmakla yükümlü kılar. Kayıtların bilgisayar ortamında tutulması, Madde 9(3)'te yer alan üye devletlerin kayıtları veri tabanlarında kalıcı olarak tutması şartıyla ilgilidir. Madde 9(2) (e), para izini takip ederek yasadışı yayılmayı kontrol etme çabasıdadır. Tedarik sürecine dâhil olan sigortacıların ve finansal kurum(lar)ın belgelenmesini gerektirir. Bu gereklilik,

²⁵⁹ ECOWAS Commission, Meeting of Ministers of Defence and Security to Review and Adopt the Plan of Action for the Implementation of ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons and the Exemption Request Form to the Convention, Meeting Report, Abuja: ECOWAS, 2010.

alt bölgede küçük silahların yayılmasıyla mücadelede devletler ve finans kuruluşları arasında bağlantı kurulmasına imkân tanımaktadır.

Madde 12, ECOWAS Komisyonu, üye devletler, üreticiler ve tedarikçiler ile yayılmanın önlenmesi çabalarına katılan diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlar arasında diyalog için bir çerçeve sunmaktadır. Bu hükümler yasal üreticiler, tedarikçiler ve devletlerarasında güveni teşvik etmekte ve küçük silah üretiminin her şeyden önce meşru bir ticari girişim olduğunu ve diğer ticari girişimler gibi suç unsurlarına karşı korunması gerektiğini kabul etmektedir. Yasal üreticiler ve tedarikçiler arasında sözleşmeye katılımın sağlanması, bu tarafların ihtiyatlı davranmasını kolaylaştırır ve tedarik ve dağıtım ağlarına dikkat edilmesini garanti etmektedir. Devletler ayrıca hükümet ve özel silah stoklarının etkin yönetimi için tedbirler ve standartlar geliştirmekle yükümlüdür. Bu, vatandaşların güvenliğinin yanı sıra silahların güvenliğini de garanti altına almak içindir. Stokların kötü yönetimi ölümcül kazalara yol açabileceğini unutulmamalıdır. Yine de kötü yönetilen stoklar, hırsızlığı ve ruhsatlı stokların yasadışı piyasaya sızmasını kolaylaştırır. Devletler ayrıca belirlenen standartlara uyulup uyulmadığını izlemek için mekanizmalar geliştirmelidir.

SALW'lar ve mühimmatın takibinin etkin bir şekilde yapılabilmesi için sözleşme, her birinin usulüne uygun olarak belirli bir şekilde işaretlenmesini öngörmektedir. İşaretler SALW'ların "DNA"sıdır. İşaretler; üretici, ülke veya üretim yeri, seri numaraları ve diğer benzersiz kullanıcı işaretleri gibi SALW'ların "*genetik*" bilgilerini, tüm devletler tarafından kolayca tanımlanabilmesi için sayısal/alfanümerik bir kodla birlikte içerir. Madde 18, alt-bölgede izin verilen silahlar üzerinde belirli işaretleme türlerinde ısrar etmektedir.

Sözleşmenin 6. bölümü, kurumsal ve uygulama düzenlemelerini öngörmektedir. Sözleşmenin uygulanması ve değerlendirilmesi için aktörleri ve mekanizmaları tanımlar ve belirli rollerin yerine getirilmesi için sorumluluk verir. Bu eylemlerden bazıları doğrudan üye devletlere atfedilmiştir: NATCOM'ların kurulması ve eylem planlarının geliştirilmesi; ulusal güvenlik güçlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi; alt bölgesel işbirliği ve sivil toplumla ortaklık. Alt bölgesel düzeyde, ECOWAS Komisyonu başkanı, sözleşmenin uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesinde kendisine destek olmak üzere bir grup bağımsız uzman

atayabilir. İlgili tüm bilgilere erişimi olacak olan bu uzmanlar, başkana yıllık bir rapor sunmalarını benimser.

Daha önce de belirtildiği gibi, özel kuruluşların silah ticaretine katılımı, kendi topraklarında bulunan tüm aracılık kuruluşlarını kaydetmekle yükümlü olan devletlerin iznini gerektirmektedir. Sözleşme, kayıtlı komisyoncuların, işlem yerine bakılmaksızın dâhil oldukları tüm bireysel işlemler için açık izin almalarını şart koşmaktadır. Saptırmaları önlemek için devletler, komisyoncuların ithalat ve ihracat lisansları, işlem detayları, dâhil olan tüm komisyoncular ve nakliye acenteleri ile menşe, transit ve varış yeri, nakliye detayları dâhil olmak üzere tüm belgeleri tam olarak açıklamalarını talep etmelidir. Devletler, kendi topraklarında yasadışı komisyonculuğu suç haline getirecek ve cezalandıracak yasal tedbirler geliştirmelidir. Sözleşme, sözleşmenin sorunsuz bir şekilde uygulanmasını kolaylaştırmak için devletlerarasında işbirliğinin yanı sıra devletler içinde ilgili yasal ilkelerin uyumlaştırılması çağrısında bulunmaktadır. Kendi başına faaliyet gösterebilen veya organize suç faaliyetleri ağının bir parçası olabilen yasadışı yayılmayla mücadele için devlet güvenlik kurumları ve personelinin kapasitesinin geliştirilmesi zorunludur.

ECOWAS Komisyonu'na sözleşmenin uygulanmasında önemli bir rol verilmiştir. Devletler ayrıca sözleşmenin ideallerini gerçekleştirme fırsatlarını artırmak için kurum içi ve devletlerarası işbirliğini teşvik etmeye teşvik edilmektedir. Madde 25, Komisyon tarafından üstlenilecek eylemlerin listesini sunmaktadır. Bunlar arasında sözleşmenin uygulanması için teknik ve mali yardım sağlanması; sözleşmeyi uygulayacak yapıların geliştirilmesi için sistematik ve sistemik bir yaklaşımın garanti altına alınması ve sözleşme için bir eylem planı geliştirilmesi yer almaktadır.

Kontrol çabalarında çok sektörlü bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın bilincinde olan sözleşme, devletin farklı sektörlerine özel sorumluluklar vermektedir. Alt bölgedeki yasama organları, doğru yasal araçları veya kontrol çabalarını geliştirmekle görevlendirilmiştir. Bu nedenle Madde 21'de, sözleşmenin ilkelerine uygunluğun sağlanması için ulusal mevzuatlarını gözden geçirmeleri ile beraber sözleşmenin ve Birleşmiş Milletler silah ambargolarının delinmesini suç haline getirmeleri istenmektedir. Buna ek olarak, ulusal yasama organlarının, alt bölgede tek tip kontrol standartlarını teşvik etmek için mevzuatlarını uyumlaştırmaları gerekmektedir. Kolluk kuvvetleri ve güvenlik sektörlerinin hem kendi ülkeleri içinde hem de alt bölgedeki

diğer sektörlerle etkili bir şekilde işbirliği yapabilmeleri için, yasama organı tarafından sağlanması gereken doğru politika ve yasal çerçevelere sahip olmaları önemlidir. Bu nedenle mevzuatın uyumlaştırılması, alt bölgedeki kolluk kuvvetleri ve güvenlik kurumları arasında işbirliğini kolaylaştırmak açısından da faydalıdır.

ECOWAS sözleşmesinin başarısının büyük ölçüde alt bölgedeki üye devletlerarasındaki etkin işbirliğine bağlı olduğu yadsınamaz. Batı Afrika'daki sınırların gözenekli olması, suçluların, paralı askerlerin, silahlı savaşçıların ve SALW tüccarlarının alt bölgedeki çeşitli ülkeler arasında hareket ederek yetersiz kaynaklara sahip güvenlik kurumlarını atlatmalarının mümkün olduğu anlamına gelmektedir.

Yasadışı SALW yayılımına karşı mücadelenin sadece devlet güvenlik kurumları tarafından kazanılamayacağı (kritik öneme sahip olsalar da) unutulmamalıdır. SALW arz ve talebine yol açan sorunun yaygınlığı, halkın kontrol çabalarına dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Topluluk (ECOWAS) vatandaşlarının Topluluğun kanun ve kuralları hakkındaki genel bilgi eksikliğinin farkında olan sözleşmeyi hazırlayanlar, 23. maddede devletleri toplumun eğitimi ve bilinçlendirilmesi için uygun programlar tasarlamakla yükümlü kılmıştır. Vatandaşların (a) özellikle halk sağlığı açısından SALW'ların zorlukları; (b) alt bölgede ve en önemlisi menşe ve ikamet ettikleri ülkelerde SALW'ların edinilmesi, bulundurulması ve kullanımını düzenleyen kurallar ve (c) yasadışı yayılma, edinme, bulundurma ve kullanımın suç niteliği hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları için sözleşmenin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu strateji, yasadışı üreticiler, tedarikçiler ve bireysel sahiplik hakkında bilgi edinmede faydalı olabilir.

Madde 23(3)'te ayrıca üye devletlerden sivil toplum örgütlerini sözleşmenin duyurulmasında öncü rol oynamaya teşvik etmeleri istenmektedir. Buna ek olarak, sivil toplum hareketlerinin genellikle bu tür faaliyetler için bütçeleri ve bütçe kısıtlamaları olsa bile bu tür faaliyetler için gerekli fonları toplayacak kaynakları belirtmektedir. Dolayısıyla bu hüküm, sözleşme hükümlerinin devletler içinde geniş çapta yaygınlaştırılmasını sağlamada faydalı olacaktır.

Madde 27, sözleşmenin ihlali durumunda şikâyetle bulunma prosedürünü açıklamaktadır. Bu prosedür hem devletler hem de bireyler için geçerlidir. Bir şikâyet ECOWAS başkanının dikkatine sunulabilir, Başkan da şikâyeti ECOWAS Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi'ne sunabilir. Konsey bir iddianın doğruluğuna ve

ihlal tespit edildiğinde uygun bir yanıt verilmesine karar verir. Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu yetkiler Madde 27(2)'de belirtilmiştir. Yaptırım, soruşturma, inceleme veya ECOWAS Adalet Divanı'na sevk etmeyi de içermektedir. Bir devlet ya da birey, sözleşmenin ihlal edildiğine dair algısını doğrudan ECOWAS Adalet Divanı'na da iletebilir.

Sözleşme ayrıca devletlerin uyumluluğunu izlemek için dâhili bir mekanizmaya sahiptir. Madde 28 uyarınca Komisyon başkanı, uyumun izlenmesinde kendisine destek olmak üzere bir grup bağımsız uzman atayabilir. Grup, muafiyet taleplerini izlemeleri ve Komisyon başkanına rapor sunmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, yenilikçi hükümlerine ve karmaşıklığına rağmen ECOWAS'ın SALW sözleşmesi, ilgili ulusal ve bölgesel kurumların kapasitesi, üye devletlerin siyasi iradesi, kaynak açıkları ve alt bölgede faaliyet gösteren ulus ötesi suç şebekelerinin karmaşıklığı ve geniş kaynakları açısından hala önemli zorluklarla karşı karşıyadır.²⁶⁰

4. 7. Uygulamadaki Zorluklar

Batı Afrika'da bölgesel anlaşmaların eşit olmayan bir şekilde uygulanması, silah kaçakçılarının hain ticaretleri için kullanabilecekleri boşluklar bırakmaktadır. Bu kaçakçılar genellikle ulusal kontrollerin zayıf olduğu ticaret yollarını benimsemekte hızlı davranmakta ve genellikle sınır kontrol makamları arasındaki yetersiz işbirliğinden veya ulusal düzenlemelerdeki farklılıklardan yararlanmaktadır.²⁶¹ Bu eğilimler, ECOWAS sözleşmesinin (alt bölge ile ilgili diğer sözleşmeler dâhil olmak üzere) uygulanması için bir çerçeve arayışını, hükümet ile kurumlar, STK'lar ve yerel topluluklar arasında geniş tabanlı bir sektörler arası platform ve işbirliği ihtiyacını gerekli kılmıştır. ECOWAS sözleşmesi şu ana kadar üye devletlerin çeşitli ulusal parlamentolarında onaylanması bile uzun sürmüştür. Bu süreç, belgenin nihai olarak iç hukuka aktarılması için gereklidir. Ancak sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için en

²⁶⁰ Bkz. "ECOWAS CONVENTION ON SMALL ARMS AND LIGHT WEAPONS, THEIR AMMUNITION AND OTHER RELATED MATERIALS", 2006, <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/ecowas-convention-on-small-arms-and-light-weapons-their-ammunition-and-other-related-materials.pdf>; Erişim Tarihi: 20.09.2023

²⁶¹ Kytomaki, Elli, "Regional Approaches to Small Arms Control: Vital to Implementing the UN Programme of Action", Disarmament Forum: Taking Actions on Small Arms, Vol. 1, 2006, s.56.

az dokuz üye devlet tarafından onaylanması gerektiğinden, sadece Nijer'in sözleşmeyi tam olarak onaylamış olması cesaret verici değildir.

Nijerya'da NATCOM şu anda Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yer almaktadır. Batı Afrika alt bölgesinin en önemli aktörü olan Nijerya hükümetinin, Ekonomik ve Mali Suçlar Komisyonu'nda olduğu gibi NATCOM'u da Başkanlık bünyesine alarak daha kararlı adımlar atması tercih edilir.

ECOWAS sözleşmesinin uygulanmasının bir başka rahatsız edici boyutu da Çad ve Darfur'da devam eden çatışmalar ile Nijer Deltası bölgesindeki belirsiz güvenlik durumudur. Bu durum, alt bölgede SALW'ların yayılmasını daha da kötüleştirmeye devam etmektedir. Benzer şekilde Liberya, Sierra Leone ve Fildişi Sahili'nde silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon programlarının yürütülmesinden kaynaklanan bariz eksiklikler de alt bölgede SALW'ların yayılımının devam etmesine katkıda bulunmuştur.

Ancak alt bölgede bu tür yayılmalarla mücadele etmek için gerekli teknolojik donanım eksikliği bulunmaktadır. Örneğin, birçok ülkeye giriş noktalarında metal detektörler ya hiç yoktur ya da son derece yetersizdir. Alt bölgedeki bazı havaalanları ve limanlar, bagajlara gizlenmiş silahlar da dâhil olmak üzere kaçak malların tespiti için gerekli olan tarayıcılardan yoksundur. Ekipman eksikliği, yedek parça ve destekleyici altyapı eksikliği ve dış tedarik kaynaklarına bağımlılıkla daha da artmaktadır.

Hafif silahlar ve diğer sınıraşan suçlar arasındaki bağlantıya rağmen, hafif silahların kontrolü uluslararası toplum tarafından yasadışı uyuşturucu/narkotik ticaretine gösterilen ilgiyi görmemiştir. Bu durum, alt bölgedeki sınır karakolları son teknoloji ürünü uyuşturucu tespit ekipmanlarından yararlanırken, aynı şeyin hafif silahların kontrolü çabaları için söyleyemeyeceği anlamına gelmektedir. Yasadışı silahlanmaya ilişkin kanıtlar, suç şebekeleri tarafından kıtalararası silah transferinde tercih edilen aracın hava taşımacılığı olduğunu göstermektedir.²⁶² Ancak silahların deniz yoluyla da ticareti yapılmaktadır.²⁶³ Silahlar alt bölgede bir ülkeye ulaştığında,

²⁶² Griffiths, Hugh and Adrian Wilkinson, a.g.e.

²⁶³ <https://frontpageafricaonline.com/news/liberia-police-say-recipient-of-seized-guns-was-duped-by-smuggler-experts-say-extradition-of-suspect-unlikely/>; Erişim Tarihi: 20.08.2023

alt bölgenin gözenekli sınırları ve zayıf kanun uygulama mekanizmaları nedeniyle bunların ülke içinde ve ülkeler arasında taşınması nispeten kolaydır.

Kara ve deniz limanlarında uygun ekipmanların bulunmaması, kolluk kuvvetlerinin yasadışı silahları tespit etme ve el koyma konusunda zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Kara sınırlarındaki göçmenlik ve gümrük memurları, kargoları silah tespitine yönelik tarayacak teknolojiden yoksundur ve bu da karayolu ile ülkeler arası ve ülke içi transferlerin ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Sınır kontrollerinin güçlendirilmesini amaçlayan sözleşmenin 22. Maddesinin uygulanması, alt bölgeye yeni girişlerin tespit edilmesi ve bunlara el konulması ve sözleşmenin hedeflerine ulaşılması için önemli bir ön koşuldur.

Büyük kargo tarayıcılarının yetersizliğinin yanı sıra, kayıt tutmaya yönelik kaynakların azlığı da söz konusudur. Sözleşmenin 9. Maddesi, devletlerin kayıt tutma amacıyla bilgisayarlı ulusal veri tabanları oluşturmasını öngörmektedir. Veri tabanlarının, hafif silahların kontrolünden sorumlu çeşitli sektörlerden gelen bilgiler kullanılarak derlenmesi beklenmektedir. Buradaki zorluk, bilgi depolama ve yedekleme sistemlerine yeterli yatırım yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayarlar kayıt tutmada faydalı bir ilk adımdır, ancak kayıtları elektrik dalgalanmaları, elektrik kesintileri, yangın, sel, siber saldırılar vb. durumlara karşı korumak için tasarlanmış yeterli depolama ve erişim sistemlerine de ihtiyaç vardır. Ne yazık ki, birçok ofisteki temel yedekleme sistemleri, bu tür olayların meydana gelmesi durumunda verilerin güvenliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır.

ECOWAS devletlerin çoğunun, hem ulusal hem de bölgesel olarak hareket etme kapasitelerini zayıflatan önemli sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya olması da dikkat çekicidir. Sözleşmenin en iyi niyetlerine rağmen, iyi kaynaklara sahip ulus ötesi suç şebekeleri, kolluk kuvvetleri içindeki yolsuzluk ve bürokratik politikalar ve alt bölgede özellikle de çatışma sonrası toplumlarda yüksek düzeyde yoksulluk ve genç işsizliği, SALW'ların yayılımını engelleme çabalarını baltalamaya devam etmektedir. Alt-bölgesel çabalar, ECOWAS üyesi devletlerin bölgesel ve küresel düzeydeki çabalarla birlikte hareket etme, çabalarını koordine etme kapasitesi ve iradesinden ayrı tutulamaz. Bu bağlamda, sözleşmenin sadakatle uygulanmasından elde edilecek en iyi sonuçlar, Batı Afrika devletlerinin kalkınma zorluklarının ve kurumsal zayıflıklarının üstesinden gelmeleriyle elde edilir. Ve hızla küreselleşen ve

birbirine bağımlı hale gelen bir dünyada, SALW'ların düzenleme çabalarını ilgili uluslararası mekanizmalarla daha iyi koordine etmeleri de faydalı olacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Batı Afrika ürkütücü güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Alt bölgenin zayıf iç kapasiteleri ve küresel pazardaki periferik konumu göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki yirmi yıl boyunca insani ve bölgesel güvenliğin durumu için öngörü korkunç görünmektedir. Ancak demokratik kurumların kademeli olarak güçlendirilmesi, altyapının genişletilmesi ve bu makalede sıralanan sayısız diğer olumsuz göstergelerin yaratıcı bir şekilde dönüştürülmesini amaçlayan uygun şekilde koordine edilmiş ve kalibre edilmiş tedbirler sayesinde güvenlik ortamı, önümüzdeki yıllarda önemli bir iyileşmeye tanık olabilir.

Bu çabalardaki başarı, gelişen güvenlik mimarisinin kilit paydaşları olan üye devletler, sivil toplum, ECOWAS, özel sektör, kalkınma ortakları, Afrika Birliği ve BM arasında etkin bir iş bölümü ve daha fazla koordinasyon, işbirliği ve duyarlılığa bağlı olacaktır. Ön saflarda yer alan uygulayıcı kurumlar olarak üye devletler barış ve güvenlik konusunda başlıca sorumluluğu taşımaktadır. Alt bölgedeki ülkeler, sivil toplumla birlikte kolektif barış ve güvenlik güçlendirmeyi amaçlayan bölgesel norm ve standartların içselleştirilmesini ve uygulanmasını sağlamalıdır. ECOWAS ise doğal kaynakların kullanımı, siyasi ve güvenlik yönetişimi de dâhil olmak üzere çatışmaya neden olan kilit konularla ilgili asgari bölgesel normları, standartları ve politikaları ilan etme sorumluluğuna sahiptir. Ayrıca bu tür standartların içselleştirilmesini kolaylaştırmalı ve üye devletler içinde uyumu izlemelidir.

Konsolidasyona yönelik sistematik bir yaklaşım bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde kurumları güçlendirerek siyasi adaylar, gençler ve kadınlar arasında sorumlu liderliği teşvik etmekle başlamalıdır. Bu hedefe ulaşmak için ECOWAS ve üye devletleri, insan güvenliğinin "yumuşak" (gelişimsel) yönlerine daha fazla önem vererek bölgesel güvenliğe yönelik aşırılık, insan ticareti, korsanlık, SALW yayılımı, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve çevresel bozulma gibi mevcut ve yeni ortaya çıkabilecek tehditlere karşı koyacak kapasiteler oluşturarak güvenlik duruşlarında bir paradigma değişikliği gerçekleştirmelidir. Daha önemlisi, reaktif konumundan

önleyici moda geçmelidir. Tekrar hatırlatalım ki ECOWAS, bölgesel istikrarı ve güvenliği sağlamak için çaba sarfetmekte ancak Topluluğun ana kuruluş amacı, halkların yaşam standartlarını yükseltmek ve ekonomik istikrarı korumak ve geliştirmektir. Sonuç olarak son zamanlarda, Batı Afrika’da söz konusu güvenliğe gelince bir boşluk vardır. Uzun vadeli barış ve istikrarı sağlamak için alt bölgede bulunan 15 ülkenin üye olacak bir tamamlayıcı güvenlik örgütü oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Arı, Prof. Dr. T., Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği., MKM Yayıncılık, Bursa, 8. Basım: 2013
- Attinà Fulvio, Traditional security issues, in Wang Janwei and Song Weiqing, eds., China, The European Union, and the International Politics of Global Governance, Houndmills, Palgrave MacMillan, 2016, 175-194, https://www.researchgate.net/publication/301650279_Traditional_Security_Issues;
- Australian National Security, <https://www.nationalsecurity.gov.au/what-australia-is-doing/terrorist-organisations/listed-terrorist-organisations/boko-haram>
- Blij, H. J., Muller, P. O., ve Nijman, J., Geography, Realms, Regions and Concepts (16th ed.). Wiley, 2014
- Buzan, B., People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Wheatsheaf Harvester, 1991
- Chaliand, Gérard, and Arnaud Blin, eds. The History of Terrorism: From Antiquity to ISIS. 1st ed. University of California Press, 2016
- Culley, L., Economic Development in Neo-Marxist Theory. In: Hindess, B. (eds) Sociological Theories of the Economy. 1977, Palgrave Macmillan, London.
- ECOWAS Policy Framework for Security Sector Reform and Governance, Dakar: 4 June 2016, s.28. <https://ecowas.int/wp-content/uploads/2022/08/ecowas-policy-framework-on-ssrg-english-adopted-1.pdf>
- Ellis, Stephen. "West Africa's International Drug Trade," AfricanAffairs, 108(431), 2009
- Herz, J. H. Idealist Internationalism and the Security Dilemma. World Politics: A Quarterly Journal of International Relations, 1950, ss.157-180.
- Hettne, Björn. (2006). Beyond the 'new' regionalism. Key Debates in New Political Economy. 2006, ss.128-160.
- Hill, M., The Spread of Islam in West Africa: Containment, Mixing and Reform from the Eighth to the Twentieth Century. Stanford University, Institution for International Studies, 2009. <https://fsi9-prod.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Islam.pdf>
- Hobson, J. N., "Islamic Commerce and Finance in the Rise of the West", The Role of the Arab-Islamic World in the Rise of the West Implications for Contemporary Trans-Cultural Relations, New York: Palgrave MacMillan, 2012
- Howard, Russell D. "The Nexus of Trafficking and Terrorism" in Itamara V. Lochard (ed.), Senior Leadership Roundtable on Military and Defence Aspects of Border Security in South East Europe, NATO Science for Peace and Security Series E, Human and Societal Dynamics, Volume 141, IOS Press, 2019 s.74
- Ike, Tarela Juliet & Heng Choon (Oliver) Chan (2022): 'It's' like being a Christian is tantamount to victimization': A Qualitative study of Christian experiences and perceptions of insecurity and terrorism in Nigeria. Cogent Social Sciences, vol. 8 (1)
- Jalloh, Mohammed, "Natural Resources Endowment and Economic Growth: The West African Experience", Journal of Natural Resources and Development 2013; 03: ss. 66-84
- Karl, M., Capital: A Critique of Political Economy, Volume I. (çev.) Ben Fowkes, Penguin, 1982
- Klein, H. S., The Atlantic Slave Trade. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Küçük, M., "Marksist Teoriler", Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular, (ed.: Şaban Kardaş, Ali Balcı), Küre Yayınları, İstanbul, 2015

Linklater, A., *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, St. Martin's Press, NY, 1989

M. Spirtas, 'A House Divided: Tragedy and Evil in Realist Theory,' *Security Studies* Vol. 5, 1996, ss. 385-423.

Makisaka, M., *Human Trafficking: A Brief Overview*. Social Development Notes: Conflict, Crime & Violence 122, 2009, ss.1-16.

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, 1948.

North of the countries of the Gulf of Guinea. The new frontier for jihadist groups? <https://www.kas.de/documents/261825/13432629/North+of+the+countries+of+the+Gulf+of+Guinea+-+The+new+frontier+for+jihadist+groups.pdf/97cbceda-85c1-33fc-45fd-50f8ddaaa0ab?version=1.2&t=1625138447487>

Osimen, Goddy Uwa, et.al. "The Role of ECOWAS in the Fight against the Proliferation of Small Arms and Light Weapons in West-Africa Sub-Region" *International Journal of Political Science (IJPS)*, vol 6, no.4, 2020, ss. 01-11.

UNODC, Maritime Piracy in the Gulf of Guinea, https://www.unodc.org/documents/toc/Reports/TOCTAWestAfrica/West_Africa_TOC_PIRACY.pdf;

Expert Panel on Liberia Presents Report to Security Council, With Proposals for Furthering Peace in Mano River Region, 2001; <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/expert-panel-liberia-presents-report-security-council-proposals-furthering>;

Waltz, K. N., *Realist Thought and Neorealist Theory.*, *Journal of International Affairs*, 21-37

Waltz, K. N., *Theory of International Politics.*, Massachusetts: Addison-Wesley, 1979

Adebajo, A., "Building Peace in West Africa: Liberia, Sierra Leone and Guinea-Bissau", Boulder, Colorado and London: Lynne Rienner Publishers, 2002

Adeyemi, A. E., *Terrorism and Transnational Security Threats in West Africa: A Global Perspective*, Xlibris Corporation, 2015

Adibe, C.E., *The Liberian Conflict and the ECOWAS-UN Partnership*, *Third World Quarterly* 18/3, 1997

Africa Council for Religions Leaders, "Small Arms and Light Weapons: Africa A Resource Guide for Religions for Peace" 2006. <https://www.rfp.org/resources/guide-to-action-small-arms-and-light-weapons-in-africa/>;

Africa Research Bulletin, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-825X.d01-29>

Afrika Birliği Örgütü Şartı, madde 3; bölüm 2 ve 3. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20479/volume-479-I-6947-English.pdf>

Akinterinwa, Bola A., *Nigeria and France: The Dilemma of Thirty-Five Years of Relationship*, Ibadan: Vantage Publishers, 1999

Andres, A. P., *West Africa under Attack: Drugs, Organized Crime and Terrorism as the New Threats to Global Security.*, UNISCI Discussion Papers, 16, 2008, pp.203-228

Aning, Emmanuel Kwesi, "The Anatomy of Ghana's Secret Arms Industry", in Florquin, Nicolas and Eric G. Berman (ed.), *Armed and Aimless: Armed Groups, Guns, and Human Security in ECOWAS Region*. Geneva: Small Arms Survey, 2005, ss.79-107.

Avrupa Komisyonu, Economic Partnership Agreement with West Africa - Facts and Figures, (2022). <https://circabc.europa.eu/ui/group/09242a36-a438-40fd-a7af-fe32e36cbd0e/library/4144ba88-d3ad-44f4-929d-88a17783b9bc/details>;

Bach, Daniel C., ed. Regionalisation in Africa: Integration and Disintegration, Indiana University Press, 1999

Bah, M.S., "Micro-Disarmament in West Africa: ECOWAS Moratorium on small arms and light weapons", African Security Review 13, 2004

Bassou, A., Africa's Natural Resources and Geopolitical Realities, OCP POLICY CENTER, Mayıs 2017

Berman, Eric G., "Arming the Revolutionary United Front", African Security Review 10, 1, 2001

Brauer, Jurgen and Robert Muggah, "Completing the Circle: Building a Theory of Small Arms Demand", Contemporary Security Policy 27, 2006, ss.54-138.

Buğra SARI, "Amerika'nın Ulusal Çıkarları ve Afrika", Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, No. 2, Bahar 2012

Buzan, B. ve Waeber, O., Regions and Power: The Structure of International Security, Cambridge University Press, 2003

Buzan, B., 'Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World', Söderbaum, Fredrik and Timothy M. Shaw (eds.) Theories of New Regionalism, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.

Buzan, B., People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, London, Oxford University Press, 1983.

Carling, J., Migration, Human Smuggling and Trafficking from Nigeria to Europe. Geneva: International Organization for Migration, 2006.

Carr, E. H., & Cox, M., The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations, Macmillan, 1946

Cheney Raporu, <https://www.wtrg.com/EnergyReport/National-Energy-Policy.pdf>;

Cockayne, J., & Willians, P., The Invisible Trade: Towards an International Strategy to Deal with Drug Trafficking Through West Africa. NY: International Peace Institute, 2009

Cohen, S. B., Geopolitics: The Geography of International Relations (3rd ed.) London: Rowman and Littlefield, 2015

Coulibaly, Mohamed, "From Moratorium to a Convention on Small arms: A change in politics and practices for the 15 member countries of the Economic Community of West African States (ECOWAS)", in From Poverty to Power: How Active Citizens and Effective States Can Change the World. London: Oxfam International, 2008

Dieye, P. B., West Africa's Efforts to Build Regional Security: An analysis of Past ECOWAS Interventions to Determine What is Needed to Increase its Peacekeeping Capabilities (Yüksek Lisans Tezi), Fort Leavenworth, Kansas. 2011

Dunn, J., West African States: Failure and Promise. In J. Dunn, African Studies Series (Vol. 23). New York: Cambridge University Press, 2008.

Dunne, T., Liberalism. (2011), John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens (ed.). Baylis, J. (2020). The globalization of world politics: An introduction to international relations. Oxford University Press.

Duquet, Nils, "Arms Acquisition Patterns and the Dynamics of Armed Conflict: Lessons from the Niger Delta", International Studies Perspectives 10: 2009, ss.85-169.

E. Anderson, Sam, The Black Holocaust for Beginners, New York, Readers and Writers Press, 2007

ECOWAS Commission, Meeting of Ministers of Defence and Security to Review and Adopt the Plan of Action for the Implementation of ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons and the Exemption Request Form to the Convention, Meeting Report, Abuja: ECOWAS, 2010.

ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, their Ammunition and other Related Materials”, 2006, <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/ecowas-convention-on-small-arms-and-light-weapons-their-ammunition-and-other-related-materials.pdf>;

ECOWAS Document ECW/DEVE/C7781, Development of the Community, The First Five Years. Lagos, 1981

Engels, B., Gestion de la crise sécuritaire au Burkina Faso : Perspectives de développement et de la société civile en matière de prévention des crises. Rosa-Luxemburg Foundation, Research Documents, 2021

Everts, Dan, “Human Trafficking: The Ruthless Trade in Human Misery”, Brown Journal of World Affairs X, 1, 2003, ss.58-149

FAO of the United Nations, Lake Chad Basin Crisis Response Strategy (2017-2019), <https://www.fao.org/publications/card/en/c/999ac3f2-70e6-41d4-af5a-8aa3376acc0d/>;

Flint, C., Introduction to Geopolitics, 3. bsk., Routledge, 2016

Florquin, Nicholas and Eric Berman (ed.), Armed and Aimless: Armed Groups, Guns, and Human Security in the ECOWAS Region. Geneva: Small Arms Survey, 2005.

Fukuyama, F., The End of History and The Last Man, Penguin Books Limited, 1993.

Gabrielli L., 2007, Les enjeux de la sécurisation de la question migratoire dans les relations de l’ Union européenne avec l’ Afrique. Un essai d’analyse, Politique européenne, 22(2)

Gallie, W. B., Philosophy of Peace and War: Kant, Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy, CUP Archive, 1978

Gordon, M., Slavery in the Arab World. New York: New Amsterdam Books, 1989.

Griffiths, Hugh and Adrian Wilkinson, Guns, Planes and Ships Identification and Disruption of Clandestine Arms Transfer. Belgrade: South Eastern and Eastern Europe Clearing house for the Control of Small Arms and Light Weapons, 2007.

Gua, Rongxing. Cross-Border Conflict Prevention and Resource Management, 2021

Hammed, O., M., Waliu, O., S., Maria Y., Natural Resources Endowment: What more does West Africa need in order to grow?, Resources Policy, Volume 77, 2022

Herath, D., Review Article: Development Discourse of the Globalists and Dependency Theorists: Do the Globalization Theorists Rephrase and Reword the Central Concepts of the Dependency School? *Third World Quarterly*, 2008, 29(4), 819–834. <http://www.jstor.org/stable/20455074>

Herron, Patrick, Jasna Lazarevic, Nic Marsh and Matt Schroeder, “Emerging from Obscurity: The Global Ammunition Trade”, in Graduate Institute of International and Development Studies Small Arms Survey, Small Arms Survey 2010: Gangs, Groups, and Guns, Geneva: Cambridge University Press, 2010, ss. 7–39.

Hobbes, T., Leviathan, Penguin Books, 1985

Horgan, J., The Psychology of Terrorism, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2005

Ismail, O., ve Sköns, E., SIPRI: Security Activities and External Actors in Africa. Oxford University Press, 2014.

James Cockayne and Phil Williams, *The Invisible Tide: Towards an International Strategy to Deal with Drug Trafficking Through West Africa* (New York: The International Peace Institute, Ekim 2009); and Joseph Kirschke, "The Coke Coast: Cocaine and Failed States in Africa," *World Politics Review*, Eylül 2008

Kant, I., *Perpetual Peace: A Philosophical Sketch* Vol. 1991. Cambridge University Press, 1970

Kant, I., *The Contest of Faculties*. Reiss (ed.). *Kant: Political Writings*, Cambridge University Press, 1991, ss.90-176.

Kohnert, D., *Democratization Via Elections in an African 'Narco-State'? The Case of Guinea-Bissau*. 2010

Kydd, A., *Game Theory and the Spiral Model*, *World Politics*, Vol. 49, No. 3, Cambridge Press, 1997, ss.371-400.

Kytomaki, Elli, "Regional Approaches to Small Arms Control: Vital to Implementing the UN Programme of Action", *Disarmament Forum: Taking Actions on Small Arms*, Vol. 1, 2006, s.56.

Lake, David A. ve Morgan, Patrick, (eds.) *Regional Orders: Building Security in a New World.*, Pennsylvania State University Press, 1997

Lamy, Steven L., *Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-Liberalism*. Baylis, Smith & Owens (Ed.), *The globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, 2011, ss.213-214.

Langumba, K., Francis, *SALW Transfer in West Africa: A Stock-Taking*, The complex dynamics of small arms in West Africa, *Disarmament Forum*, 2008, s.6.

Legg, Thomas and Robin Ibbs, *Report of the Sierra Leone Arms Investigation*. London: House of Commons, 1998.

Levtzion, N., "The Early States of the Western Sudan to 1500", *The History of West Africa*, New York: Cambridge University Press, 1972, ss. 120-157.

Locke, J., *Second Treatise of Government*, *Is There an Unqualified Right to Leave*, Indianapolis, IN: Hackett, 1980, s.7-8.

Mamdani, M., *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*, *The Arab Studies Journal*, Vol. 14, No. 2, 2006, ss. 177-180, <https://www.jstor.org/stable/27933990>;

Mangan, Fiona, ve Matthias Nowak. "The West Africa-Sahel Connection. Mapping Cross-border Arms Trafficking." *Small Arms Survey, Briefing Paper*, December 2019, s.3.

Mapping Africa's Natural Resources: an Overview of the Continent's Main Natural Resources, <https://www.aljazeera.com/news/2018/2/20/mapping-africas-natural-resources>; (2018)

Musah, Abdel-Fatau, 2002, "Privatization of Security, Arms Proliferation and the Process of State Collapse", *Africa Development and Change* 33, 5, ss.33-911.

Newitt, M., *A History of Portuguese Overseas Expansion*, New York: Routledge 1400-1668, 2005.

Obi, C. I., *Terrorism in West Africa: Real emerging or imagined threats?* *African Security Review*, Temmuz 2006, ss.87-101.

Özdemir A. D., "Marksizm ve Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, Teorik Değerlendirmeler*, Emre Çıtak, Osman Şen, (der.), Tarcan Matbaası, İstanbul, 2014, ss: 47-65.

Paine, T., *Right of Man*, Broadview Press, 2011.

Plaut, Martin, "UN troops 'traded gold for guns'", British Broadcasting Corporation, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6681457.stm>;

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, Doç. Dr. Caner SANCAKTAR ve Huriye Yıldırım ÇINAR., AFRİKA POLİTİKASI: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı., Beta Yayınları, İstanbul, 2017

Prof. Dr. Serije Sezen, "Çin'inBüyük Dönüşümü Yeni Bir Dünya Düzeni Mi?" <https://www.dunya.com/ekonomi/cinin-buyuk-donusumu-yeni-bir-dunya-duzeni-mi-haberi-332678>;

R.B. Strassler, The Landmark Thucydides, New York:2 The Free Press, 1996

Rodney, W., West Africa and the Atlantic Slave-Trade, The Africa Research Group, s. 3, <https://projects.kora.matrix.msu.edu/files/210-849-24314/ARGslavetradeopt.pdf>;

Russett, B., Layne, C., Spiro, D.E., & Doyle, M. W., The Democratic Peace, International Security, 19(4), 1995, ss.164-184.

Sawadogo, W. R., The Challenges of Transnational Human Trafficking in West Africa, African Studies Quarterly, Vol. 13, 2012, s.100

Schmidt, E., Foreign intervention in Africa after the cold war: Sovereignty, responsibility, and the war on terror. Ohio University Research in International Studies, Global and Comparative Studies Series No.19, 2018, <https://library.oopen.org/handle/20.500.12657/25332>;

Sesay, Alpha, " Taylor Negotiated With RUF Rebels For The Release Of UN Hostages", <https://www.ijmonitor.org/2009/08/taylor-negotiated-with-ruf-rebels-for-the-release-of-un-hostages-says-ecomog-traded-diamonds-and-arms-with-the-ruf/>; 2009.

Small Arms Survey, Counting the human cost. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Smith, E., The traditional routes to security: Realism and Liberalism., (ed.), Hough, P., Malik, S., Moran, A. & Pilbeam, B., International Security Studies: Theory and Practice., Routledge, New York, 2015, ss.12-30.

Sowale, A.O., ECOWAS Protocol on Free Movement and the Challenges of Human Trafficking in West Africa, Insight on Africa, 2018, vol. 10(2), ss.215-225.

Spiegel's World Politics in a New Era

Stevenson, Jonathan, The Flow of Small Arms and Explosives to Terrorist Groups. Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research, 2005

Sunday, J. Ojo, Governing "Ungoverned Spaces" in the Foliage of Conspiracy: Toward (Re)ordering Terrorism, from Boko Haram Insurgency, Fulani Militancy to Banditry in Northern Nigeria, African Security, 2020, vol. 13(1), ss.77-110.

Şen, O., Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı. Osman Şen ve Emre Çıtak (Ed.).Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler, Röle Akademik Yayıncılık. 2014, s.24.

Taylor, A. J. P., Introduction. Marx, K., & Engels, F., The Communist Manifesto, Middlesex, Penguin Books. 1967

Thucydides, History of the Peloponnesian War, Penguin, (Çeviren: Rex Warner), 1972

UN Document, Report of the Secretary General on Sierra Leone, 1997

UN IRIN, 2002

UNDP, Securing Development: UNDP's support for addressing small arms issues. New York: UNDP, 2005.

UNICEF, Humanitarian Action For Children, <https://reliefweb.int/report/burkina-faso/humanitarian-action-children-2020-burkina-faso>;

United Nations Security Council. “Spread of 1 Billion Small Arms, Light Weapons Remains Major Threat Worldwide, High Representative for Disarmament Affairs Tells Security Council”, <https://press.un.org/en/2020/sc14098.doc.htm>;

UNODC, Cocaine Trafficking in West Africa: The Threat to Stability and Development, 2007

UNODC, Drug Monitoring Platform, <https://dmp.unodc.org/>;

UNODC, Global Report on Cocaine, 2023

UNODC, Global Report on Trafficking in Persons. NY: United Nations, 2014

UNODC, Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A threat Assessment, 2009

US Department of State. Trafficking in Persons Report, (June 2013)

Waltz, K. N., “Realist Thought and Neorealist Theory,” *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge*, (ed.), Charles W. Kegley, Jr., New York: St. Martin’s, 1995

Waltz, K. N., *Anarchic orders and balances of power*. Robert o. Keohane (ed.), *Neorealism and its critics*, Columbia University Press, 1986

Yachyshen, D., *Great Power Competition and the Scramble for Africa*, Foreign Policy Research Institute, <https://www.fpri.org/article/2020/04/great-power-competition-and-the-scramble-for-africa/>; (2020)

Yergin, D., & Stanislaw, J., *The Commanding Heights: The Battle for the World Economy*, Simon and Schuster, 2002

ÖZGEÇMİŞ

Soyadı, adı : SESAY, Mohammed Sekou

Uyruğu : Liberya

Doğum tarihi ve yeri :

Medeni hali :

Telefon :

Faks :

e-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları	Şubat 2024
Lisans	Uluslararası İlişkiler	Ekim 2020

